Om kirkemøderne og kirken

Martin Luther

Wittenberg 1539

Indledning 3
Om kirkemøderne og kirken 5
Ingen reformeres efter fædrene og kirkemøderne 13
Augustins syn på kirkemøderne 23
Augustins syn på fædrene 29
Det første kirkemøde i Jerusalem 32
Kirkemødet i Nikæa 40
Kirkefædrene 53
Anden del - om kirkemøderne 66
Det første kirkemødet i Nikæa 325 68
Fastsættelsen af påskedag 77
Apostlenes kirkemøde i Jerusalem 87
Det andet hovedkirkemøde i Konstantinopel 381 111
Det tredje hovedkirkemøde i Efesus 431 120
De to natures samhørighed 129
Det fjerde hovedkirkemøde i Kalkedon 451 138
De lovfornægtende antinomister 148
Hvorfor kirkemøderne blev holdt 159
Hvad er kirkemødernes opgave? 162
Tredje del - om kirken 189
En flok kristne mennesker - ikke døde mursten 189
Ægte, levende kristendom 193
Kirkens vigtigste kendetegn er Guds Ord 198
Kirkens andet kendetegn er dåben 201
Kirkens tredje kendetegn er nadveren 202
Kirkens fjerde kendetegn er skriftemålet 204

Kirkens femte kendetegn er de kirkelige embeder..... 205
Én kvindes mand..... 209
Den, der samtidig lever sammen med to..... 214
Kirkens sjette kendetegn er bønnen 219
Kirkens syvende kendetegn er modgang og lidelse 220
Kirkens øvrige kendetegn 222
Et liv efter Guds bud..... 222
Helbredelse, undere og tegn..... 224
Kristendom uden tro og fornyelse..... 226
Karismatisk narreværk..... 228
Ydre skikke og ceremonier 231

Indledning

I anledning af 500-års jubilæet for reformationen bringes her en opdateret udgave af Luthers betydningsfulde skrift ”Von den Konziliis und Kirchen”, som netop præsenterer reformationens grundanliggende i en systematisk gennemtænkt og klar form.

Luther udarbejdede skriftet i 1539 i forbindelse med det planlagte kirkemøde mellem den katolske pavekirke og den evangelisk-lutherske.

Første del af skriftet beskæftiger sig med selve begrebet koncilium eller kirkemøde. Hvad er et kirkemøde og især, hvilken autoritet har det i forhold til bibelen?

Luther har her en grundig gennemgang de fire første store oldkirkelige koncilier. Hvad der var anledningen til, at de blev afholdt og hvad resultatet blev.

Anden del af skriftet handler om kirken eller den kristne menighed og dens kendetegn. Luther pointerer netop, at kirken ikke er døde mursten, men levende kristne mennesker. Og denne kirke har syv kendetegn, som Luther gennemgår.

Ifølge Luther kunne man godt kalde dem de syv sakramenter, men på grund af pavens misbrug vil han hellere bruge betegnelsen: De syv hovedstykker eller lægemidler.

Kirkens syv lægemidler er for det første Guds ord, som er den høje hovedhelligdom, prædiket, troet, bekendt og

efterlevet. Dernæst dåben, nadveren, skriftemålet med syndsforladelse, de kirkelige embeder, bønnen og korset med modgang og lidelse.

Foruden disse syv hovedstykker nævner Luther flere ydre tegn, hvorved man kender den hellige, kristne kirke. Det er, at Helligånden også helliger os efter Moses' anden tavle, så man lever et nyt liv efter Guds vilje og til næstens gavn.

Den sidste del af skriftet om kirken og dens kendetegn udkom i særtryk i 1540 med titlen "Om kirken, hvad, hvem og hvor kirken er og hvordan man skal kende den". Denne del kan læses for sig selv.

I den store hoveddel om kirkemøderne nævner Luther en lang række historiske navne og begivenheder, der viser, at han er grundigt inde i stoffet. Indholdet kan dog sagtens læser, uden at man er kendt med disse navne. Hvis man ønsker det, kan man finde lidt flere oplysninger i noterne.

Med venlig tilladelse fra Gads Forlag, som udgav skriftet i 1963 i bind 2 af "Luthers skrifter i udvalg", bringes teksten her i en lettere opdateret udgave, forsynet med lidt flere overskrifter. Teksten er sammenholdt med Luthers originaludgave, som findes i WA 50, 509-653.

Jubilæumsåret 2017
Cand.theol.
Finn B. Andersen

Om kirkemøderne og kirken

Jeg har ofte selv deltaget i morskaben, når jeg så, at man gav hunde et stykke brød på en kniv, og når de snappede efter det, slog man dem over snuden med skaftet, så de arme hunde ikke blot gik glip af brødet, men oven i købet måtte døje smerten. Det er sandelig en smuk latter. Men dengang tænkte jeg ikke på, at Djævelen på samme måde har sin morskab for med os mennesker og regner os for sådanne usle hunde. Jeg erfarede det først af den helligste fader Paven, i både hans buller, bøger og daglige praksis, hvor han driver en sådan hundeleg med kristenheden, men Herre Gud, til stor fortræd for sjælene og spot for den guddommelige majestæt. Det er sådan, han nu bærer sig ad med kirkemødet. Her har nu hele verden skreget efter det og ventet på det. Den gode kejser og hele riget har i tyve år arbejdet på det, og paven har også hele tiden vist hen til det, men trukket det ud, så han stadig har budt kejseren brødstykket, som en hund, indtil han så sit snit. Så slår han ham over snuden og spotter ham til det som sin nar og sit legetøj.

Han udskriver nu for tredje gang kirkemødet, men *sender først sine apostle ud i landene og tager konger og fyrster i ed på, at de vil blive ved pavens lære.*[1] Heri istemmer biskopperne og deres gejstlige og vil slet ikke give efter i noget eller lade noget reformere. Kirkemødet er således allerede afgjort, endnu før det er begyndt. Derved nemlig, at man ikke skal reformere noget, men lade alt stå, som det indtil nu er kommet i brug. Er det ikke et smukt kirkemøde? Det er endnu ikke kommet i gang, men det har allerede udrettet det, som det skulle udrette, når det begynder. Det betyder, at kejseren er slået over snuden. Ja, at det er at overhale Helligånden og komme langt forud for ham. Men jeg har været bekymret for det og har ofte skrevet og sagt, at de ville og kunne ikke holde et kirkemøde, med mindre de i forvejen havde indfanget kejseren, kongerne og fyrsterne og havde dem i deres hånd, så de var fri til at kunne bestemme, hvad de ville, fri til at styrke deres tyranni og til at plage kristenheden med en langt større byrde, end det nogensinde før er sket.

I Guds navn! Hvis I herrer: kejser, konger og fyrster, gerne vil have, at disse elendige, fordømte mennesker træder jer på hovedet og slår jer på snuden, så må vi lade det

---

1 Først var kirkemødet indkaldt til Mantua 23. maj 1537. Derefter udsattes det til 1. november 1537; og endelig (den tredje gang, som Luther her omtaler) til Vincenza 1. maj 1537. Pavens "apostle" var forskellige udsendinge fra Rom, som skulle undersøge stemningen før et kirkemøde. En af dem (Pietro Paolo Vergerio) besøgte Luther 1535.

ske og tænke på, at de før har gjort det endnu værre, når de afsatte, forbandede, forjog, forrådte og myrdede konger og kejsere og handlede i djævelsk overmod med dem, som historien bevidner, og at de også nu tænker at gøre sådan. Men Kristus vil dog vide at finde og bevare sin kristenhed også mod helvedesportene, selv om kejser og konger intet kan eller vil gøre derfor. Den kan lettere undvære deres hjælp, end de kan undvære dens hjælp. Hvad måtte den gøre, før der var kejser og konger? Hvad måtte den gøre, hvis der i dag ingen kejser eller konge var, om så en verden fuld af djævle rasede mod den? Den er ikke uvant med den sure spise og kan selv koge en endnu surere. Ve dem, som må smage den!

Men vi stakkels svage kristne, som hos disse hellige betegnes som kættere, skal være glade og frimodige og love og takke Gud, al barmhjertigheds fader, fordi han så hjerteligt tager sig af os og slår vore mordere og blodhunde med en sådan ægyptisk blindhed og et sådant jødisk afsind, at de må sætte sig for overhovedet ikke at vige i noget stykke og hellere vil lade kristenheden gå til grunde, end de vil lade det ringeste afguderi reformere (og de stikker deri til halsen). Dette siger de overmodigt og handler også derefter. Vi skal være glade, siger jeg, for dermed forbedrer de vore forhold mere, end vi nogensinde kunne ønske, og gør deres egne værre, end de nu kan tænke sig. De ved og indrømmer, at de i mange stykker har uret og til det har Skriften og Gud mod sig. Alligevel vil de hårdnakket stå

Gud imod og bevidst forsvare uret, som om den var ret. Skulle dog ikke en ringere kristen på grund af dette trøstigt gå til nadver, om han end måtte være uden skrifte, og havde han hundrede halse, vove dem alle derpå, når han ser og kan begribe, at Gud regerer her og Djævelen dér.

Så har vi nu den endelige beslutning om det kommende kirkemøde i Vincenza,[2] og den strenge afgørelse om dette det sidste kirkemøde, at hele verden skal give op over for kirkens reformation, og at der ikke vil kunne tillades nogen undersøgelse. De vil hellere (som de selv praler af det) lade hele kristenheden gå til grunde og derved have Djævelen selv til gud og herre frem for at ville have Kristus og lade lidt af deres afguderi fare. Ikke nok med det, men de vil med sværdet tvinge os arme kristne til bevidst med dem at tilbede Djævelen og spotte Kristus. Et sådant overmod har man endnu ikke læst om eller mødt i nogen historisk beretning eller i nogen tid. Andre tyranner har dog den fattige ære, at de uvidende korsfæster herlighedens herre, som tyrkerne, hedningerne og jøderne. Men her er mennesker, som under Kristusnavnet og som kristne, ja, som de højeste kristne hånende ruster sig mod Kristus og siger: *Vi véd, at Kristi ord og gerning er mod os; alligevel vil vi ikke tåle hans ord og bøje os for det. Men han*

---

[2] Heller ikke kirkemødet i Vincenza blev til noget. Bemærkningen her viser, at begyndelsen af skriftet er forfattet allerede i første halvdel af 1538, inden Vincenzakirkemødets udsættelse var bekendtgjort.

skal bøje sig for os og tåle vort afguderi. Dog vil vi være og kaldes kristne.

Når nu paven med sit følgeskab rent ud afslår at holde et kirkemøde og ikke vil reformere kirken eller give hjælp og råd til det, men formasteligt vil forsvare sit tyranni og lade kirken gå til grunde, så formår vi ikke mere og må som dem, der sørgeligt er forladt af paven, *vende os andet steds hen om råd og hjælp og allerførst søge og bede Vor Herre Kristus om en reformation.* For på grund af disse elendige tyranners ondskabs skyld, som tvinger os til at fortvivle over et kirkemøde og en reformation, må vi ikke også fortvivle over Kristus eller lade kirken ene uden råd og hjælp. Vi må gøre derfor, hvad vi kan, og lade dem fare til Djævelen, som de vil.

Og hermed bevidner de og skriger om sig selv, at de er de rette antikrister og selvfordømte, som drager dommen over sig og forhærdede vil fordømmes. Dermed lukker de sig selv ude fra kirken og berømmer sig offentligt af at være og ville vedblive at være kirkens værste fjender. For de vil hellere lade gå under, for at de selv kan bestå og ikke gå under med kirken. Og den, som siger, at han hellere vil lade kirken gå til grunde end lade sig forbedre eller vige i blot ét stykke, bekender dermed klart og åbenlyst, at han ikke alene ingen kristen er, og at han ikke vil være i kirken, men at han også vil gøre sit til, at kirken skal gå under. De

beviser da også alle disse ord skrækkeligt i gerning og lader så mange hundrede sogne blive øde og lader kirkerne gå til uden hyrde, prædiken og sakramenter.

I gamle dage lod biskopperne, ja, enhver kristen sig martre og gik med tak og glæde til grunde for den kære kirke, og Kristus selv gik til grunde for kirken, for at den skulle forblive og bevares. Men paven og hans følge råber nu op om, at kirken skal gå til grunde til fordel for dem, for at de kan fortsætte i deres tyranni, afguderi, ondskab og mangfoldige bedrag. Hvad synes du om disse svende? De vil blive - kirken skal gå under. Hvordan skulle det nu gå til? Skal kirken gå under, må Kristus først gå under, for på ham er den bygget som på en klippe mod Helvedes porte. Skal Kristus gå under, må først Gud selv gå under, han, som har lagt denne klippe og grund. Hvem skulle nu kunne ane, at der var så stor magt hos disse herrer, at alene ved deres trussel skulle kirken så let gå til grunde sammen med Kristus og Gud selv? De måtte være langt mægtigere end Helvedes porte og alle djævle, som kirken har bestået og vil bestå over for.

Hermed skriger de, siger jeg, om sig selv, at de ikke vil gavne kirken eller være i kirken, men de vil være kirkens værste fjender og hjælpe til, at den går til grunde. Har de dog ikke indtil nu i overmål plaget og jaget os med ordene kirke, kirke. Der har ikke været nogen ende på deres spotten og spytten om, at man skulle regne dem for kirken,

og de har på jammerlig måde forkætret, forbandet og myrdet os, fordi vi ikke har villet høre dem som kirken. Nu mener jeg dog, vi er redeligt og grundigt tilgivet, så de ikke mere vil eller kan skælde os ud for kættere, da de jo ikke mere vil fremhæves som kirken. Men som fjender vil de lade kirken gå under, før de selv ville gå under eller lade et hår krummes på deres hoved. Det er afslørende og hedder sådan: "Efter dine egne ord vil jeg dømme dig, du dårlige tjener!" (Luk 19, 22).

Hvis den yderste dag ikke var nær for hånden, ville det ikke være noget under, om himmel og jord faldt sammen over en sådan gudsbespottelse. Når Gud tåler det, kan dagen ikke være fjern. Dog alt dette ler de ad og betænker ikke, at Gud har gjort dem forblindede, afsindige, gale og tåbelige. Tværtimod vil de holde det for stor visdom og mandighed. Også jeg ville være rolig, hvis de blot er alene i deres rasen. Men den store Guds vrede, som har vist sig over dem, forskrækker mig meget. Og det var på højeste tid, at vi alle græd og bad alvorligt, som Kristus gjorde det over Jerusalem, da han forbød kvinderne at græde over ham. De skulle græde over sig selv og deres børn. For de tror ikke, at deres hjemsøgelses tid er her. De vil ikke tro det, selv om de ser, hører, lugter, smager, griber og føler det.

Hvordan skal man nu fremover gribe det an, når paven ikke vil give os et ret kirkemøde eller tåle en reformation, men derimod med sine tilhængere vil lade kirken gå til

grunde, og når han således har snoet sig selv ud af kirken, for at han kan bestå og ikke gå under i eller med kirken? Han er borte og har sagt sit farvel til kirken. Hvordan skal vi nu, siger jeg, gribe det an, eller hvad skal vi foretage os, når vi må være uden pave? For vi er kirken, eller vi er i kirken, som papisterne vil lade gå til grunde for selv at bestå. Dog ville vi også gerne bestå og overveje ikke så jammerligt at gå til grunde for papisternes overmod - og det samme med Vor Herre Kristus og hans fader, alles Gud. Vi finder dog, at et kirkemøde eller en reformation er tiltrængt i kirken, fordi vi ser så grove misbrug, at selv om vi ikke var mennesker eller kristne, men kun okser eller æsler, og ikke kunne fornemme misbrugene med øjne og øren, så måtte vi dog mærke dem med klove og hove og snuble derover. Hvad nu? Om vi - den forgængelige kirke - imod de vedvarende herrer, uden paven og uden deres vilje, selv holdt et kirkemøde og foretog en reformation, som ville forekomme de evige herrer meget forgængelig, men som de dog måtte tåle?

Men vi vil gå til sagen, da vi nu har mistet det allerhelligste overhoved paven og må råde os selv, så vidt Vor Herre vil give os det.

Kirken kan ikke reformeres efter fædrene og kirkemøderne

I adskillige år har mange blandt papisterne arbejdet med kirkemøderne og fædrene, indtil de til sidst har samlet alle kirkemøderne i én bog.[3] Jeg er ikke utilfreds med dette arbejde, da jeg ikke tidligere har set kirkemøderne ved siden af hinanden. Og der er, efter min mening blandt dem, der har gjort dette arbejde, adskillige gode, fromme hjerter, som gerne ville se kirken reformeret efter disse kirkemøders og fædres anvisning og målestok, ligesom det også bevæger dem, at kirkens nuværende tilstand under pavedømmet rimer så slet, som det er åbenbart, med kirkemødernes og fædrenes opfattelse. Alligevel er deres gode mening ganske omsonst. For de er uden tvivl af den mening, at paven og hans følge også ville eller måtte begive sig ud i denne reformation. Men der står paven med sine evige herrer og siger trodsigt både mod dem og mod os, at de hellere vil lade kirken gå under end vige i et eneste stykke. Det vil sige, at de hellere vil lade selv kirkemøder og fædre gå under, end de i noget vil vige for dem. For hvis man skulle følge kirkemøderne og fædrene, hvordan kunne dog

[3] Udgaver af de tidligere kirkemøders beslutninger så netop i disse år dagens lys. Luther tænker her sikkert på en udgave besørget af Peter Crabbe, 1538.

så paven og de nuværende biskopper bestå? De måtte sandelig blive den kirke, der skal forgå og ikke være de evigt forblivende herrer.

Jeg vil tie om ældre tider, hvad enten det er tusinde eller fjorten hundrede år efter Kristi fødsel. Det er endnu ikke over hundrede år siden, at pavens hellige fremgangsmåde er begyndt - med at give en præst to embeder som domherre[4] eller sognepræst, hvorom teologerne i Paris og deres fæller i deres skrifter kritisk har berettet umådelig mange ting. Jeg er endnu ikke tres år gammel, og dog ved jeg, hvor stort et indtryk, det gjorde på mig, at en biskop havde mere end ét stift. I mellemtiden har paven opædt alt, røvet lønnen og alt andet og uddeler bispedømmer med tre ad gangen, ja klostre og indtægter med ti og tyve ad gangen. Hvordan kan han spy alt dette ud igen og lade sit hof opløse for fædrenes og kirkemødernes skyld? Ja, siger du, det er misbrug. Vel, tag så dine gamle kirkemøder og fædre for dig og reformér alt dette. For sådan har det ikke været for hundrede eller for tres år siden, da du ikke var født.

Hvad hjælper nu din reformation efter fædrene og kirkemøderne? Du hører, at paven og biskopperne ikke vil

---

[4] En domherre er en kannik, medlem af et domkapitel, dvs. samfundet af de til en domkirke knyttede gejstlige, som ofte havde store indkomster. Man kunne godt nyde indkomsterne af et sådant embede uden alt for tit at beære domkirken med sin nærværelse, endsige med sit arbejde.

tåle det. Og når de ikke kunne udholde kirkens tilstand for halvtreds år siden, da jeg og du var børn, kære, hvordan skulle eller kunne de da tåle, at vi ville reformere dem efter kirkens tilstand, som den var for seks hundrede, for tusinde eller for fjorten hundrede år siden? Et sådant foretagende er ganske simpelt umuligt, fordi paven sidder ved magten og ønsker at være ureformeret. Derfor må vi betragte både kirkemøder og fædre som utilstrækkelige i disse ting med alt, hvad vi kan tænke eller tale derom. For paven er over kirkemøderne, over fædrene, over konger, over Gud, over englene. Lad os se dig bringe ham ned og gøre fædrene og kirkemøderne til mestre over ham. Gør du det, vil jeg glad istemme og stå dig bi. Men så længe dette ikke sker, hvad nytter det da, at I taler og skriver vidt og bredt om kirkemøderne og fædrene? Der er ingen, der regner med det. For hvis paven ikke vil være med i reformationen og sammen med os være lagt ind under kirkemøderne og fædrene, og heller ikke hans uforgængelige herrer kardinaler og biskopper, er hverken et kirkemøde nogen nytte til eller nogen reformation at håbe hos ham. For han slår dog alt til jorden og befaler os at tie stille.

Men ønsker de, at vi alligevel, efter fædrene og kirkemøderne, vil lade os reformere sammen med dem og hjælpe kirken, selv om paven og hans følge ikke vil gøre eller tåle dette? Herpå svarer jeg på to måder: Enten er de

nemlig bitre, giftige og onde og mener ikke dette godt, eller de er velmenende og mener det rigtigt, så vidt det står til dem.

Til de første skal det siges, at de først skal sørge for sig selv og drage bjælken ud af deres eget øje, samt af pavens og kardinalernes, eller selv uden paven og kardinalerne lære at agte kirkemøderne og fædrene og holde fast ved det. Når dette sker, vil vi, efter dette hellige eksempel, straks være der og blive meget bedre, end de selv er. For vi er, Gud være lov og tak, ikke så elendige mennesker, at vi ville lade kirken gå under, før vi ville vige, selv i vigtige dele, *for så vidt det ikke er imod Gud*. Men vi er rede til at gå til med hud og hår, før kirken skal lide nogen fortræd eller skade, så vidt det står til vor viden eller vor evne.

Men hvis de ikke selv agter fædrene og kirkemøderne og dog vil tvinge os til det, da er det dog for groft og vi må sige til det: ”Læge, helbred dig selv!” Eller som Kristus siger: ”De binder tunge og uoverkommelige byrder sammen og lægger dem på menneskers skuldre, men selv vil de ikke røre dem med en finger.” Det duer ikke, og vi har ikke ringe årsag til at vægre os, især fordi de foregiver så overmåde stor hellighed hos fædrene og kirkemøderne, at vi ikke kan holde den, og de selv kan kun holde den og vise os den med ord på papiret. *For vi bekender og må bekende, at vi er rigtig fattige, svage kristne og det på mange måder.*

Først, at vi dag og nat har så meget at gøre angående troen med at læse, tænke, skrive, belære, formane og trøste både os selv og andre, at der sandelig hverken bliver tid eller rum for os til også at tænke på, om der nogensinde har været kirkemøder eller fædre, endsige da, at vi skulle bekymre os med de høje spørgsmål om frisurer, messehagler, korkåber og deres store hellighed. Er de kommet så højt og blevet så helt englelige? Har de troen så rigeligt, at Djævelen må lade dem i fred? *Begår de selv slet ingen fejl eller skræmmes af en svag samvittighed, så har vi svage kristne endnu ikke opnået det, og vi er endda bange for, at vi ikke vil opnå det på jorden*. Derfor er det rimeligt, at de skal være os nådige og barmhjertige og ikke fordømme os, fordi vi endnu ikke kan være lige med dem i deres hellighed. For skal vi således gå fra vort arbejde, som vi har det i troens anliggender, og som de svage underkaste os deres stærke hellighed i klæder og spiser, så måtte vi forlade vor svage hellighed uden dog at opnå deres høje, stærke hellighed. Vi ville sætte os mellem to stole.

Men vil de ikke være os nådige og barmhjertige, må vi lade dem være engle og lade dem danse i Paradis blandt lutter blomster som dem, der for længst har ladet troen bag sig og i deres himmelske hellighed ikke har nogen anfægtelse, hverken fra Djævel, kød eller verden. Men vi andre må arbejde og snavse os til i mudder og skarn som *dem, der i troen blot er nybegyndere*, som skal lære abc. Vi kan ikke være så høje doktorer og mestre i troen. For havde vi

så megen tro, som de bilder sig ind at have, ville vi langt lettere end dem bære og overholde hårklipning, messehagler, kirkemøder og fædre. Men da det ikke er noget, bærer de det let (Intet at bære er let at bære). Samtidig praler de over, at vi ikke vil bære det.

Vi arme kristne har nu ligeledes også så meget at gøre med Guds bud, at vi ikke kan våge over andre høje gerninger, som de på deres side priser som åndelige og i overensstemmelse med konsilier og fædre. For med den største flid lægger vi vægt på og øver både os selv og vore tilhængere i at elske Gud over alt og vor næste som os selv, at være ydmyge og tålmodige, barmhjertige og milde, kyske og ædru, ikke gerrige og misundelige - og hvad Guds bud mere siger. Vi ville vel ønske, at der ikke hos vore var hovmod, gerrighed, åger, misundelse, drikkeri, fråseri, ægteskabsbrud eller liderlighed, *men det står så svagt og ringe til, at vi kun kan bringe få af dem til disse gode gerninger. Den store hob bliver, som den er, og bliver daglig ringere*. Ser du nu, når vi udfører disse nødvendige, af Gud påbudte gerninger så dårligt, hvor kunne vi da ophøre med dem og vende os til de høje, stærke, unødvendige gerninger, som de taler til os om? Havde vi udført disse guddommelige, ringe og foragtelige borgerlige gerninger (for det borgerlige liv agter de for intet), så kunne vi, om Gud ville, derefter begynde at udføre også deres åndelige, kirkelige handlinger med kødspisen, klæder, helligdage osv.

Men de kan sagtens. De har jo udført Guds bud, har elsket Gud over alt. De har ikke nogen ægteskabsbryder eller horkarl eller drukkenbolt, intet hovmod eller misundelse blandt sig, men de gør alle disse uanseelige, gode, guddommelige gerninger så let, at de slet og ret går ledige! Derfor er det rimeligt, at de frem for disse vore borgerlige gerninger tager sig stærkere og højere gerninger for i lydighed mod kirken og fædrene som dem, der er alt for stærke til at øve disse ringe, gode gerninger sammen med os, som dem, der har sat sig ud over den slags og er kommet forud for os. Men de skulle dog efter deres høje, stærke barmhjertighed og efter Paulus' lære have medlidenhed med os svage, arme kristne og ikke fordømme eller spotte os, fordi vi så barnligt går i skole for at lære. Ja, vi kryber i snavset og kan ikke med så lette fødder og ben hoppe og danse henover, ja, ud over Guds bud, som de gør. De stærke helte og kæmper, som kan tage fat på større og højere gerninger end den at elske Gud over alt og sin næste som sig selv. Det, som Paulus kalder lovens opfyldelse (Rom.13) og Kristus også (Matt 5).14

Men vil de ikke have medlidenhed med os, beder vi dog om en tidsfrist, indtil vi har udført Guds bud og de ringe barnegerninger. Derefter vil vi også gerne tage del i deres høje, åndelige, ridderlige, mandige gerninger. For hvad tjener det dog til, at et barn skulle tvinges til at løbe og at arbejde som en stærk mand? Der bliver dog intet

deraf; barnet evner det ikke. Således kan heller ikke vi fattige, svage kristne, som øver os i Guds bud og hans uanseelige gode gerninger som børn i skolen, løbe eller handle så godt, at vi kan måle os med deres mandige løben og handlen. Gud bevare os også for det! Vi kan jo knap nok krybe på alle fire, ja, det hænder vel også, at vi falder om på jorden, så *Kristus må føre os i gangkurv*, som moderen eller en pige lader et barn gå i gangkurv. Derfor vil vi spare den kirkelige eller kirkemødetro (for at sige det sådan) hellighed, til vi intet mere har at udrette med Guds bud og guddommelige gerninger, og vi vil ikke tåle en sådan reformation. Vi kan det heller ikke. Så meget skal nu denne gang svares til de første, som i ond mening begærer denne reformation hos os.

De andre, som mener det ret og godt, når de håber, selv om forgæves, at en sådan god reformation efter deres mening måske nok kunne ske efter fædrene og kirkemøderne, selv om paven ikke ønskede den eller endda ville hindre den, vil jeg derimod på venlig måde svare sådan: Jeg anser det for et umuligt forehavende og ved sandelig ikke, hvordan det skulle gribes an. For også jeg har læst fædrene, endog før jeg så stejlt modsatte mig paven. Jeg har også læst dem med større flid end dem, som nu ved deres hjælp overlegent kæmper mod mig. Jeg ved, at ingen af dem har forsøgt at gennemgå en bog af Den Hellige Skrift på universitetet og til det anvende et skrift af fædrene, sådan som jeg har gjort det. Lad dem dog tage en bog fra Den Hellige

Skrift for sig og søge udlægningen hos fædrene, så vil det gå dem, som det gik mig, da jeg læste Hebræerbrevet med Chrysostomus' udlægning[5], og Titus og Galaterbrevet med hjælp af Hieronymus[6], Første Mosebog med Ambrosius'[7] og Augustins[8] hjælp, Salmerne med alle skribenter, der kunne findes, og således videre. Jeg har læst mere, end de tror, jeg har også arbejdet med alle bøgerne, så de er for frække, som bilder sig ind, at jeg ikke har læst fædrene, og som vil anbefale mig som en kostelig ting *det, som jeg for tyve år siden måtte vurdere lavt, når jeg skulle gennemgå Skriften.*

Bernhard[9] roser sig af, at han har fået sin forstand fra træerne, fra egene og granerne, som har været hans lærere. Det vil sige, han har under træerne øvet og kæmpet sig til sine tanker ud fra Skriften. Han siger også, at han vel sætter de hellige fædre højt, men han skatter ikke alt, hvad de har sagt. Han giver denne begrundelse med et billede: Han vil hellere drikke af kilden selv end af bækken. Som da

---

5 Chrysostomus, græsk kirkefader, patriark i Konstantinopel, d.407.

6 Hieronymus, latinsk kirkefader, d.421.

7 Ambrosius, latinsk kirkefader, ærkebiskop i Milano, d. 390.

8 Augustin, den største af de latinske kirkefædre, biskop i Nordafrika, d. 431.

9 Bernhard af Clairvaux, d. 1153, en af middelalderens store teologer, som Luther altid satte højt på grund af hans fremhævelse af Kristi kors som den eneste vej til frelse.

alle mennesker gør, når de kan drikke af kilden og nok glemmer bækken, når de på nyttig måde har brugt den til at komme til kilden. *Sådan må Skriften dog forblive mester og dommer*. Hvis man derimod følger for længe efter bækken, fører den os for langt bort fra kilden og mister både smag og kraft, indtil den flyder ud og fortaber sig i det salte hav, sådan som det er sket under pavedømmet.

Men nok derom. Vi vil vise, hvorfor dette foretagende er umuligt. Først er det åbenbart, at kirkemøderne ikke blot er forskellige, men også går helt imod hinanden. Det samme gælder fædrene. Skulle vi nu bringe dem i overensstemmelse, ville der opstå en endnu større strid og disputeren, end der nu er, og vi ville aldrig komme ud af den. For når de er helt forskellige og ofte går imod hinanden, måtte vi først sætte os for at arbejde på, hvordan man kunne skille det bedste ud og lade resten ligge. Så ville kævlet begynde. Én ville sige: Vil man holde dem, må det være helt eller slet ikke. En anden ville sige: Ja, I piller ud, hvad der passer jer, og lader ligge, hvad der ikke passer jer. Hvem vil her være voldgiftsmand?

Se på Gratians kirkeret[10], hvor han netop har haft dette forehavende, hvorfor bogen også hedder ”Uoverensstemmelsernes Harmoni”. Det vil sige: Han har villet sammen-

[10] Gratians dekret var en af de vigtigste bestanddele af den middelalderlige kirkeret. Gratian (d. 1160) var kirkeretslærer i Bologna.

ligne fædrenes og kirkemødernes forskellige udsagn, forlige de modstridende og pille det bedste ud, og det er gået ham, som det går krebsen. Han har ofte ladet det bedste fare og beholdt det ringeste, og dog har han hverken sammenlignet eller forligt. Som juristerne selv siger: Det stinker af æresyge og griskhed, og en jurist i kirkeret er et rent æsel. Hvor meget mere ville det gå os på denne måde, hvis det kom til det, at vi skulle stemme alle fædrenes og kirkemødernes udsagn og anvisninger sammen. Da var besvær og arbejde spildt, og ondet blot gjort værre. Jeg vil ikke kaste mig ud i denne diskussion. Jeg véd, der ikke ville være nogen ende på den, og at vi til sidst ville stå med lutter usikre ting og have lidt skade ved forgæves, spildt arbejde og tid. De er for voldsomme i kæften, de unge papirsmørere, og alt for uprøvede, når de tror, at hvad de læser og fantaserer sig til, det må være sådan, og al verden må tilbede det. De kan hverken begyndelsesgrundene i Skriften eller har prøvet dem på kirkemøderne og fædrene. Lad dem skrige og skråle. De véd ikke, hvad de siger og skriver.

Augustins syn på kirkemøderne

Jeg vil ikke sige mere om Gratian. Augustin skriver klagende i sit skrift ”Ad Januarium”, at allerede på hans tid, det vil sige tre hundrede år efter Kristi fødsel (for han har i dette år 1539 været død i elleve hundrede og to år), er

kirken blevet så overmåde og evindelig betynget af biskoppernes skriverier, at selv jødernes væsen var lettere at bære og udholde. Klart og uden omsvøb bringer han disse ord: ”Med utallige byrder presser de kirken, hvor jøderne dog alene blev besværet af Gud, ikke af mennesker”. Han siger også samme sted, at Kristus kun har villet bebyrde sin kirke med få og lette ceremonier, nemlig dåben og alterets sakramente. Han nævner ikke flere end disse to, som enhver selv kan læse. Bøgerne er der, så ingen kan beskylde mig for, at jeg opdigter dette.

Og han river en vældig flænge i uvæsenet, når han sammesteds siger: Ingen er skyldig at holde alt dette, men man kan uden synd lade det fare. Hvis Augustin ikke er kætter her, kan jeg aldrig nogensinde blive kætter. Jeg som i én stor bunke har kastet så mange biskoppers og så mange kirkers skikke på ilden og alene viser hen til dåb og nadverens sakramente, og som regner med, at Kristus ikke har villet lægge yderligere byrder på kirken, så det på ny måde skulle kaldes byrder. Det som dog er lutter trøst og nåde, når han siger: ”Mit åg er godt, og min byrde er let.” Det vil sige, min byrde er fred, min byrde er glæde.

Dog gør den fremragende, kloge mand de store (eller som man kalder dem) universelle eller hovedkirkemøder[11]

[11] Et økumenisk kirkemøde er et møde af biskopper fra hele verden. Den ortodokse (græsk-katolske) kirke tæller 7 økumeniske kirkemøder, begyn-

den ære, at han adskiller dem fra andre og fra alle biskoppernes forordninger og siger, at man skal ære dem højt. Han skriver netop på det samme sted, at man med rette skal holde de store hovedkirkemøders bestemmelser som noget, der ligger stor vægt på, og hvor der, for at bruge hans egne ord, er tale om saluberrima autoritas, det vil sige, det er meget nyttigt at agte dem højt. Men han har selv aldrig set et af disse store kirkemøder eller deltaget deri. Måske ville han ellers have skrevet anderledes eller mere derom. Der er ikke mere end fire hovedkirkemøder, berømte og bekendte i alle bøger, sådan at de romerske biskopper sammenligner dem med de fire evangelier, sådan som de råber op om det i deres kirkelove. Det første er det nikænske, som blev afholdt i Nikæa i Asien i Konstantin den Stores femtende år, næsten femogtredive år før Augustins fødsel.[12] Det andet er i Konstantinopel i medkejserne Gratian og Theodosius den Førstes tredje år.[13] På den tid var Augustin endnu hedning, ikke kristen, og omkring

---

dende med Nikæa 325. Den romersk- katolske kirke regner også bispemøderne for hele romerkirken efter adskillelsen fra de ortodokse kirker for økumeniske.

[12] Kirkemødet i Nikæa indkaldtes af kejser Konstantin den Store i 325, for at det kunne gøre ende på en bitter lærestrid, den arianske, som drejede sig om Kristi guddom og treenigheden.

[13] Kirkemødet i Konstantinopel 381 afgjorde endeligt den arianske strid.

seksogtyve år gammel, så han ikke har kunnet være interesseret i tingene. Det tredje i Efesus[14] har han ikke oplevet, langt mindre det fjerde i Kalkedon.[15] Alt dette kan man finde ud af ved historien og tidsregningen. Det er sikkert nok.

Dette må jeg sige for de ords skyld, som Augustin fremfører, at man skal ære de store hovedkirkemøder højt, da der ligger megen vægt derpå – for at man skal forstå hans mening ret. Han taler alene om de to kirkemøder i Nikæa og Konstantinopel, som han ikke har deltaget i, men som han har lært om gennem skrifter. De fandt sted på en tid, hvor ingen biskop var over de andre. For disse kirkemøder havde biskopperne, hverken de romerske eller andre, aldrig kunnet bringe i stand, hvis kejseren ikke havde bragt dem sammen. Dette ses klart af de små lokale kirkemøder, som biskopperne selv gang på gang holdt med hinanden i de forskellige lande. Jeg regner i min enfoldighed med, at de store universelle kirkemøder kaldes sådan, fordi biskopperne blev kaldt sammen fra alle lande af monarken, den store hoved- eller universalhersker. For

---

14 Kirkemødet i Efesus fandt sted 431. Det skulle tage stilling til en strid angående forholdet mellem guddommeligt og menneskeligt i Jesu Kristi person, hvori patriarkerne i Konstantinopel og Alexandria var hovedpersonerne, den såkaldte kristologiske strid.

15 Kirkemødet i Kalkedon 451 afsluttede foreløbigt den kristologiske strid.

det kan historien jo bevidne mig, selv om alle papister raser, at pave Sylvester i Rom for sin part nok måtte have været uden indbydelse til det første kirkemøde i Nikæa, hvis ikke kejser Konstantin havde ordnet det. Og hvad skulle den stakkels biskop i Rom gøre, da biskopperne i Asien og Grækenland ikke var ham underlagt? Og havde han uden kejser Konstantins magt kunnet gøre det, havde han ikke lagt det i Nikæa i Asien så langt på den anden side havet, hvor ingen regnede hans magt (hvad han vel vidste og havde erfaret), men han havde lagt det i Vesterland, i Rom eller nær derved, og havde tvunget kejseren til at komme derhen. Det samme siger jeg om de tre andre store kirkemøder (som er nævnt ovenfor): Havde kejserne Gratian, Theodosius, Theodosius den Anden og Martian ikke samlet disse tre store kirkemøder, var de aldrig blevet holdt på foranledning af biskoppen i Rom eller alle de andre biskopper. For biskopperne i andre lande regnede biskoppen i Rom akkurat lige så meget, som biskopperne i Mainz, Trier og Køln i dag regner hinandens myndighed, endda langt mindre.

Dog ser man i beretningerne, at de romerske biskopper også altid tidligere har gjort sig syge og elendige, har hostet og klynket for at opnå herredømme over alle biskopper, men på grund af herskernes magt har de ikke kunnet opnå det. For de skriver mange breve, nu til Afrika, nu til Asien og så videre - også før det nikænske kirkemøde - at man intet kan ordne offentligt uden den romerske stol.

Men på den tid brød ingen sig derom, og den tids biskopper i Afrika, Asien og Ægypten handlede, som om de ikke hørte det, skønt de skænkede ham fine, smukke ord og ydmygede sig, dog uden at indrømme noget. Dette vil du finde, når du læser beretningerne og omhyggeligt sammenholder dem. Men du må ikke vende dig til dem selv og deres hykleriske skrigen, men have teksterne og beretningerne klart for dig.

Da nu i hele verden, også ved Augustins ovennævnte skrift, ordet kirkemøde hos alle kristne var højt i ære, og da disse dygtige herskere og kejsere var med til det, har de romerske biskopper altid tragtet efter, hvordan de kunne bringe navnet kirkemøde ind under sig, for at hele kristendommen måtte tro, hvad de sagde, og de under dette fine navn selv kunne blive eneherskere. (Vær sikker på, jeg træffer her sandheden og deres egen samvittighed, hvis de kunne have en samvittighed). Og sådan er det sket, at de har skreget og klynket sig til, at de nu er blevet Konstantin, Gratian, Theodosius, Martian, ja meget mere end disse fire herskere og deres fire store hovedkirkemøder. For pavens kirkemøder hedder nu: ”Således vil jeg have det, således befaler jeg, lad min vilje være begrundelsen.” Dog gælder dette ikke i hele verden eller i hele kristenheden, men kun i den del af det romerske rige, som Karl den Store har haft. Ved hans hjælp har de opnået og udrettet overmåde meget, indtil de, besat af alle djævle, skændigt har ombragt visse

kejsere, trådt dem under fode og på mange måder forrådt dem, som de også endnu gør, hvor de kan.

Augustins syn på fædrene

Men lad dette denne gang være nok om, hvad Augustin skriver om kirkemøderne. Vi vil også vise, hvad han mener om fædrene. Derom siger han sådan i brevet til Hieronymus, som også Gratian del 9 fremdrager: *Jeg har lært, at jeg alene regner Den Hellige Skrift for ufejlbar. Alle de andre læser jeg sådan: De kan være så hellige og lærde, de vil. Alligevel regner jeg det ikke for rigtigt, hvad de har lært på en eller anden måde, hvis de ikke kan bevise mig ved Skriften eller fornuften, at det må være sådan.* Ligeledes står på det samme sted hos Gratian også Augustins ord fra fortalen til Bøgerne om Treenigheden: *Kære, følg ikke mit skrift som Den Hellige Skrift. Hvad du finder i Den Hellige Skrift, som du ikke før har troet, tro det uden tvivl. Men i mine skrifter skal du ikke regne noget for sikkert af det, du før anså for usikkert, med mindre det ved mit arbejde er bevist for dig, at det er sikkert.*

Sådanne ord bruger han endnu mere på andre steder, som hvor han siger: Som jeg læser de andres bøger, vil jeg også have mine egne læst osv. De andre ord vil jeg nu lade være. Papisterne ved udmærket, at dette står mange steder rundt omkring hos Augustin, og nogle steder er blevet optaget i Decretum. Alligevel handler de mod bedre vidende,

når de går hen over disse stykker og fortier dem. De sætter fædrene, kirkemøderne, ja selv paverne i Rom, som almindeligvis har været meget ulærde mennesker, over alt dette. Augustin må dog have sporet megen utilstrækkelighed hos fædrene før ham, når han vil være fri og har lagt dem alle sammen, sig selv medregnet, ind under Den Hellige Skrift. Havde det været nødvendigt for ham at kæmpe sådan mod sine forgængere, at han må sige: De kan være så hellige og lærde, de vil? Han havde dog vel kunnet sige: Ja, alt, hvad de skriver, regner jeg som Den Hellige Skrift, fordi de er så hellige og lærde. Men han siger: Nej! Det gør han også i det andet brev til Hieronymus, som var meget vred over, at Augustin ikke i et og alt kunne godkende Galaterbrevskommentaren. Han siger: Kære broder (da han jo har været en høflig og venlig mand), jeg håber ikke du vil sidestille dine bøger med apostlenes og profeternes bøger.

Blot dog ikke en from, retskaffen mand ville skrive et sådant brev til mig og bede mig om ikke at sidestille mine bøger med apostlenes og profeternes bøger. Jeg ville skamme mig til døde. Men ligesom vi handler nu, har Augustin vel mærket, hvordan fædrene også undertiden har været mennesker og ikke er kommet ud over Romerbrevets 7. kapitel.

Derfor vil han hverken sætte sin lid til sine forgængere, de hellige og lærde fædre, til sig selv, eller uden tvivl langt mindre til efterfølgerne, som nok ville blive ringere. *Han vil have Skriften til mester og dommer.* Det er på samme

måde, når der ovenfor er sagt om Bernhard, at egene og granerne var hans lærere, og at han hellere ville drikke af kilden end af bækken. Dette havde han ikke kunnet sige, hvis han havde regnet fædrenes bøger lige med Den Hellige Skrift og ikke havde fundet nogen mangel i dem. Han ville da have sagt sådan: Det er uden forskel. Jeg drikker af Skriften eller af fædrene. Det gør han ikke, men han lader bækken strømme videre og drikker af kilden.

Hvad vil vi nu gøre? Skal vi igen bringe kirken ind under fædrenes lære og ordning, så står Augustin her og gør os forvirrede. Han lader os ikke føre vor mening til ende, fordi han slet og ret ikke vil sætte sin lid hverken til fædrene, biskopperne, kirkemøderne, hvor hellige og lærde de så kan være, eller til sig selv, men han viser os til Skriften. Er det ikke sådan, siger han, vil alt være usikkert, spildt og forgæves. Men skal vi udelukke Augustin, er det mod vort forehavende, at vi vil have en kirke efter fædrenes lære. Hvis Augustin bliver kastet ud af fædrenes tal, er de andre ikke meget værd, og vi kan slet ikke finde os i at høre, at Augustin ikke skulle regnes for en af de bedste fædre, da han i hele kristenheden regnes for den største og indtil nu har bidraget allermest til at bevare både skole og kirke, som det er åbenbart. Og dog tvinger I os til dette uendelige besvær og arbejde, at vi over for Skriften skal sætte kirkemøderne og fædrene først og rette os efter dem. Før det sker, er vi alle døde, og den yderste dag vil komme længe før.

Det første kirkemøde i Jerusalem

Velan, vi vil forlade Augustin, Bernhard og de andre, som har skrevet på samme måde, og selv tage os kirkemøderne og fædrene for, og se, om vi kan rette vort liv efter dem. For at det ikke skal blive for langt, vil vi kun beskæftige os med de allerbedste, nemlig med de to første hovedkirkemøder i Nikæa og Konstantinopel, som Augustin roser, skønt han ikke har oplevet dem, som ovenfor sagt. Ja, vi vil gå til værks på den allersikreste og mest gennemførte måde, så vi ikke har grund til at bekymre os. Derfor vil vi beskæftige os med det første kirkemøde, apostelkirkemødet i Jerusalem, hvorom Lukas skriver i ApG 15 og 16. Dér står skrevet, at apostlene roser sig af, at Helligånden gennem dem har forordnet dette: "Helligånden og vi har besluttet ikke at lægge nogen anden byrde på jer end dette nødvendige, at I skal holde jer fra kød, der ofres til afguder, og fra blod og fra kød af kvalte dyr og fra utugt. Ved at holde jer fri af det handler I ret." (ApG 15, 28-29).[16]

Nu hører vi, at Helligånden (som kirkemødeprædikanterne stolt taler om) byder os ikke at spise afgudsoffer,

---

[16] Her, som ellers i skriftet, er de latinske skriftsteder taget fra Vulgata, den romersk-katolske kirkes officielle, latinske bibel, som Luther i stort omfang kunne udenad.

blod eller noget kvalt. Vil vi nu have en kirke i overensstemmelse med dette kirkemøde (som det er rimeligt, fordi det er det største og første, ja holdt af apostlene selv), så må vi lære og lægge vægt på, at ingen fyrste, herre, borger eller bonde mere spiser gåsesteg, dyresteg eller flæsk i sort suppe. Vi må også undgå Karpe i gele, hvori der også kommer blod eller farve, som kokkene kalder det. Og især må borgerne og bønderne ikke spise sorte pølser og blodpølser. Det er jo ikke blot tyndt, men levret, kogt, tykt blod. Vi må heller ikke spise harer eller fugle. De bliver efter almindelig jægerskik kvalt, selv om de ikke bliver kogt i blod, men kun stegt. Skal vi nu rette os efter dette kirkemøde, må vi lade jøderne blive mestre i vor kirke og vort køkken. De har en særlig stor bog[17] om at spise blod, som man ikke kommer let henover. De undersøger om der er blod så nøje, at de ikke spiser kød sammen med en hedning eller en kristen, selv om det ikke er fra noget kvalt, men som okser og kalve slagtet på den renligste måde og vasket og udvandet for blod. De ville hellere dø. Hvilke plagede kristne ville vi dog ikke blive på grund af dette kirkemøde, blot med de to dele: at spise blod og kvalte dyr! Velan, begynd nu, hvem der vil og kan, og bring kristenheden til lydighed mod dette kirkemøde, så vil jeg gerne følge efter. Hvis I ikke gør det, vil jeg være fri for skriget: Kirkemøder,

---

[17] Talmud, de jødiske skriftlærdes fortolkninger til loven.

kirkemøder! Du retter dig ikke selv efter kirkemøder og fædre, da du jo foragter dette største kirkemøde og de højeste fædre, apostlene selv. Hvordan mener du, jeg skulle rette mig efter kirkemøder og fædre, som du ikke selv vil røre med en finger? Da ville jeg sige, som jeg før har sagt til Sabbatterne[18], at de først skulle holde deres Moseloven, så ville vi også holde den. Men når de nu ikke holder den eller kan holde den, er det latterligt, at de vil opfordre os til at holde den.

Du siger, det ikke er muligt at gennemføre dette kirkemøde, for det modsatte er trængt for dybt ind. Det hjælper ikke, når vi har sat os for at bedømme os selv efter kirkemøderne, og her står der, at Helligånden har forordnet det. *Mod Helligånden gælder det ikke, at noget er trængt vidt og bredt igennem, og med en sådan udflugt er ingen samvittighed sikker.* Vil vi være kirkemødekristne, må vi overholde dette kirkemøde frem for alle andre. Hvis vi ikke gør det, behøver vi heller ikke at holde nogen af de andre kirkemøder og er altså fri for dem alle. For ved dette kirkemøde er det ikke almindelige biskopper eller fædre, som ved de andre, men apostlene selv som Helligåndens sikre og højeste fædre. Det er jo heller ikke så umuligt, at vi

---

[18] tysk: die Sabbather. Med dette udtryk tænkes på kristne, som under jødisk påvirkning lod sig omskære og søgte at holde Moseloven, således også sabbatsbudet. Mod dem skrev Luther i 1538 det skrift (Wider die Sabbather, Mod sabbatterne), som han her hentyder til.

skulle kunne undgå blodet og kvalte dyr. *Hvordan skulle man bære sig ad, hvis vi alene måtte spise korn, urter, roer, æbler og alle andre jordens og træernes frugter, som vore forfædre før Syndfloden gjorde, da det endnu ikke var tilladt at spise kød og fisk?* Vi ville dog ikke dø af sult, selv om vi hverken spiste kød eller fisk. Hvor overmåde mange mennesker må endnu i dag leve uden til hverdag at få fisk eller kød? Altså hjælper det at tale om umulighed ikke til at styrke vor samvittighed mod Helligånden, fordi vi vel igen uden skade for legeme og sjæl kunne bringe det til, at vi ikke alene levede uden blod og kvalte dyr, men også ernærede os uden fisk og kød som før Syndfloden. Det undrer mig også meget, at Djævelen ikke blandt de mange sværmerånder i denne tid har bragt denne smukke tanke for dagen, som har et så fortræffeligt forbillede i Skriften.

Vil vi sige, at alt dette er nu ikke blot umuligt, men også af sig selv gået helt af brug, ligesom jeg plejer at kalde de kirkelove, som ikke mere er i brug, for døde, holder dette heller ikke stik. Vel véd jeg, at paven og hans følgesvende heri finder et påskud og forsvarer sig med, at kirken har magt til at ændre dette apostelkirkemøde. Men i dette lyver de. De kan ikke fremvise noget vidnesbyrd fra kirken om, at man har gjort dette eller påbudt en ændring. *Det tilkommer heller ikke kirken sådan at ændre Helligåndens ordning, og den gør det heller aldrig.*

Endvidere ser de heller ikke, de blinde ledere, hvordan de med denne tale binder et ris til deres egen krop. For hvis

vi tillod, at mennesker havde magt til at ændre Helligåndens ordning og bud, ville vi straks i dag træde paven med alle hans breve og buller under fode og sige: Skal apostlenes første bud ikke gælde, hvor vi er sikre på, at Helligånden har givet dem, som de højt siger: ”Helligånden og vi har besluttet” - hvor langt mindre skal så pavens magt og dekreter gælde, da vi intetsteds er så sikre på, at Helligånden er hos dem som hos apostlene. Vi må dog også lade apostlene være noget! Og om de end ikke skulle være over paverne (som kætteren dr. Luther mener), så må man dog lade dem sidde ved siden af paverne. Som åbenlyst bevis har paverne ofte været åbenbare, elendige slyngler. Atter og atter har den ene forkastet den andens forordning Helligånden kan dog ikke sådan kan være imod sig selv og apostlene har ikke været sådanne paver og slyngler. Derfor må man tale anderledes herom. Sådanne intetsigende, tarvelige ytringer kan ikke gøre det, medmindre man ville sige, at kirken var bygget på et rør, som svajede i vinden, sådan som pavens eller et menneskes humør var. Men kirken må ikke svaje på et rør, men hvile på en klippe og være sikkert grundfæstet, Matt 7 og 16.

Men som vi begyndte at sige: Det er faldet af sig selv uden ændring fra kirkens side. Derfor behøver man ikke mere at holde det. Kære ven, juristen siger ”dårligt bevis”. Skal man ikke holde noget, som er rigtigt, eller skal det blive til uret, fordi man ikke holder det eller det er faldet bort, så lad os ganske simpelt lade være med at overholde

nogen ret. Horen siger, hun er i sin ret, fordi det sjette bud hos ægteskabsbrydere er faldet bort og ikke mere i brug. Ja, vi Adams børn og djævlene vil holde et kirkemøde mod Gud og beslutte: Hører du det, Gud! Hos os mennesker og djævle er alle dine bud faldet bort og ikke mere i brug. Derfor skal vi heller ikke mere holde dem, men vi må handle imod dem. Det skal du lade være ret og ikke fordømme os, fordi der ikke er nogen synd, hvor retten er faldet. Sådan kan røvere og mordbrændere også gøre sig frelst og sige: Vi er ikke mere skyldige at være jer, fyrster og herrer, lydige, men vi gør ret, når vi bekæmper jer og røver, for jeres ret er faldet bort hos os.

Giv nu et råd om, hvad vi skal gøre. Det hjælper ikke, at dette apostelkirkemøde er faldet bort (hvad der er sandhed) eller forandret af kirken (hvad der er løgn). Hvad ville det skade, om vi kradsede ordet Helligånd ud og lod apostlene have foretaget det alene uden Helligånden? Sådan kunne vi måske hjælpe på sagen? Er det latterligt? Så find på noget bedre! Hvis man ikke kradser Helligånden ud af kirkemødet, må ét af to ske: Enten at begge parter, vi og papisterne, tænker på og retter os efter dette kirkemøde, eller at man lader det fri og uoverholdt, så man lader os arme kættere slippe for råbet: Kirkemøder, kirkemøder, kirkemøder! For hvis dette kirkemøde ikke skal overholdes, skal, som sagt, heller ikke nogen af de andre. Ellers må de på deres side høre dette råb: ”Læge, helbred dig selv.” Hans, tag dig selv ved næsen! Lad først dem, som

kommer med råbet, overholde det, så vil vi gerne følge bagefter.

Hvis de ikke gør det, viser det sig, at de ikke for alvor skriger og skråler dette ord: Kirkemøder, kirkemøder! men slår folk på munden med det, på forræderisk og ond måde forskrækker de arme samvittigheder og kun vil fordærve de enfoldige sjæle.

Jeg påviser alt dette om dette kirkemøde, fordi det er det første og det største, så vi kan eftertænke tingene, før vi lader kirken leve og regeres efter kirkemøderne. For når dette kirkemøde bringer os så megen forvirring, hvad skal det så blive til, når vi også skal beskæftige os med de andre? Det er sandt, må jeg bekende, at ordet kirkemøde er hurtigt nævnt, og den prædiken, at man skal overholde kirkemøderne, er hurtigt sket. Men hvordan man skal stille sig til, at det igen bliver virkelighed, hvad med det? Hvad med det, kære ven? Paven med sine følgesvende er klog og kommer let hen over det og siger, at han er over alle kirkemøder og kan holde, hvad han vil og tillade andre at holde, som han vil. Ja, når man kan klare tingene sådan, lad os så tie stille med ordet kirkemøde og med prædikenen om, at man skal overholde kirkemøderne, og i stedet råbe! Pave, pave! og at man skal overholde pavens lære. Sådan kommer vi alle sammen hurtigt bort derfra og bliver så fine kristne, som de selv er. For hvad betyder kirkemødet for os, når vi ikke kan eller vil rette os efter det, men kun roser os af navn og bogstaver?

Eller, hvad der syntes mig langt bedre (når vi nu er kommet ind på den snak og også skal have lov til en lille spøg i denne fastelavnstid), når det nu alene er om bogstaverne kirkemøde at gøre uden gerning og efterfølgelse, at vi så gjorde skriverdrengene til pave, kardinaler, biskopper og prædikanter! De kunne skrive disse bogstaver smukt, store, små, sorte, røde, grønne, gule, akkurat som man ville have dem. Da var kirken smukt regeret efter kirkemøderne, og det var ikke nødvendigt at holde, hvad der er forordnet ved kirkemøderne, men kirken havde nok i disse bogstaver: kirkemøde, kirkemøde. Passer skriverne os ikke, lad os så tage malere, snedkere og bogtrykkere, som kan male, snedkerere og trykke os smukke kirkemøder. Da er kirken dyrebart regeret. Og lad os også gøre malerne, snedkerne, bogtrykkerne til pave, kardinaler og biskopper! Hvorfor skal man spørge videre, om hvordan vi holder kirkemødets bestemmelse? Det er tilstrækkeligt med bogstaver og billeder.

Men lad os tænke endnu videre: Hvad nu, hvis alle mennesker var blinde og ikke kunne se disse skrevne, malede, snedkererede eller trykte kirkemøder? Hvordan kunne kirken da regeres ved kirkemøderne? Mit råd er: Man kunne tage latinskoleeleverne i Halberstadt og Magdeburg, når de synger Den Athanasianske Trosbekendelsen, og i stedet lade dem råbe: Kirkemøde, kirkemøde! så kirken og hvælvingerne rystede. Det kunne man jo høre langt på den anden side Elben, selv om vi også alle var

blinde. Da var kirken vel regeret, og straks var der af disse elever blevet lutter paver, kardinaler og biskopper, da de jo så let kunne regere kirken, hvad der ellers er blevet umuligt for de helligste fædre i Rom. Men jeg vil senere sige mere om dette kirkemøde. Det bliver mig for meget. Jeg må heller ikke glemme kirkemødet i Nikæa, som er det bedste og første almindelige kirkemøde efter apostelkirkemødet.

Kirkemødet i Nikæa

Dette kirkemøde bestemmer blandt andet, at de kristne, som er faldet, skal modtages på ny ved syv års bod. Hvis de i mellemtiden bliver dødssyge, skal man løse dem og ikke nægte dem nadveren. Dette overholder de nuværende kirkemøderåbere dog ikke. De handler tværtimod omvendt og henviser de døende kristne til skærsilden med den resterende bod.[19] For hvis paven skulde holde dette stykke, hvilken stakkels tigger ville han så ikke blive - og

---

[19] Efter romersk-katolsk lære er de sjæle, som befinder sig i skærsilden, ved den individuelle dom straks efter døden fundet skikket til frelsen, dvs. de er frikendt for evig straf, da de ikke har uskriftede og utilgivelige dødssynder på samvittigheden. Derimod har de fleste en række "tilgivelige" (veniale) synder, som ikke er skriftede, da det er umuligt at kende og bekende dem alle. Og disse, som medfører timelig, ikke evig straf, må udsones i skærsilden. At det her drejer sig om timelige straffe, kommer også til udtryk deri, at kirken kan give aflad for skærsildsstraffene, som i øvrigt også forkortes ved de messer, der "læses for de døde".

med ham alle klostrene - når dette bjergværk, denne grube, denne handelsinstitution, nemlig skærsild, messer, valfarter, stiftelser, broderskaber, aflad, buller måtte gå til grunde? Lad Djævelen bevare paven og alle kardinaler, biskopper, munke og nonner, at ikke kirken skal blive regeret efter dette kirkemøde. Hvordan skulle de klare sig? Men da dette stykke alene vedgår mig, som indtil nu har lagt vægt på dette over for paven, og jeg meget vel kan tænke mig, hvordan de vil vende og udtyde kirkemødets ord imod mig, vil jeg nu lade det fare. Jeg må behandle det, som angår begge parter, kirkemøde-skrigerne til lov og ære.

Det samme kirkemøde bestemmer, at de, som afstår fra militærtjeneste for religionens skyld og derefter igen drager i krig, i fem år skal regnes blandt katekumenerne, hvorefter de to år senere kan få adgang til nadveren. Jeg bruger nu ordet religion, så det betyder den almindelige kristne tro; derom senere. For ikke at komme bort fra sagen og lade min behandling hindres af tilfældige spørgsmål, vil jeg heller ikke nu diskutere, om kirkemødet har forbudt at føre krig eller har haft magt og ret til at forbyde eller fordømme dette (når ikke soldaterne ellers fornægtede troen, som det foregående stykke taler om).

Men emnet, vi skal behandle, er, om denne artikel er blevet holdt dengang eller stadigvæk skal holdes med rettens hjælp, så ingen soldat kan blive frelst eller være en kristen? At denne artikel er faldet, så det er umuligt igen

at overholde den, langt mere end aposteldekretet om blodpølse, sort gelé og lignende, som vi ovenfor har nævnt, vil paven og alle hans følgesvende være tvunget til at bevidne. Kirkemødet taler nemlig ikke om mordere, røvere, fjender, men "Om krigstjeneste", det vil sige om regulære krige, hvor en fyrste, konge eller kejser ligger i felten med sin hær, og hvor Gud selv har påbudt, at man skal være dem underdanig og lydig, Rom 13, selv om de var hedninger, for så vidt de ikke tvinger os til at kæmpe mod Gud. Den hellige Mauritius[20] og mange andre har taget del i krig.

Velan, lad os nu regere kirken i overensstemmelse med dette kirkemøde. Først skal kejseren miste sværdet, dernæst skal hele verden have befaling til at holde fred. Ingen skal begynde eller tåle krig. For krig er forbudt på kirkemødet i Nikæa, og straffen er bod i syv år. Hvad vil vi mere? Nu er kirken regeret, man behøver ingen soldat, Djævelen er død, og alle år siden kirkemødet har været lutter jubelår, ja, været det evige liv i den højeste fred, hvis ellers kirkemødebeslutningen er ret og kan holdes.

Men her må vi have overordentlig dygtige malere, som kunne male denne kirke, så vi kunne se den. Eller hvis vi var blinde, måtte vi have meget større råbere end latinsko-

---

[20] Sankt Mauritius var en kristen soldat, som vægrede sig ved at deltage i kristenforfølgelsen under kejser Diokletians medkejser Maximianus 304-05, og som derfor blev martyr.

ledrengene i Halberstadt, så vi dog kunne høre dem. Skriverne kunne måske også skrive bogstaverne kirkemøde, da de jo har mere farve og kan skrive bedre bogstaver end vi fattige kristne. Men da selve gerningen ikke mere er der, kan vi ikke blive frelst ved bogstaver, billeder eller råb. Vi må tale anderledes om tingene og overlade bogstaverne, billederne og råberiet til papisterne. Det ville sømme sig for os at leve efter kirkemøderne, da vi skal være kristne, og ikke blot prale af bogstaverne kirkemøde.

Du siger, kirkemødet skal forstås om de kristne, som af sig selv er løbet i krig for penges skyld, og som man med rimelighed kan fordømme så strengt. Det var ellers blot spot værd, at et kirkemøde kunne fordømme regulær krig eller lydighed mod verdslig øvrighed så strengt. I Guds navn, jeg vil gerne være en uforstandig nar eller et æsel, skønt jeg også sætter kirkemøderne højt. Forklar du det, så godt du kan, jeg skal nok være tilfreds med det. Men sig mig, om du var til stede ved kirkemødet i Nikæa, da denne artikel blev bestemt, siden du så sikkert kan gengive denne udlægning? Hvis ikke, hvor har du så læst den? Artiklen siger lige ud militia: om krig. Den taler ikke om uretmæssige krige, som det ikke havde være nødvendigt at fordømme ved kirkemødets hjælp, fordi de også hos alle hedninger fordømmes strengt i overensstemmelse med fornuften, selv om de ikke er kristne eller udgør kirkemøder.

Når en konge eller fyrste må føre krig og kæmpe i en retmæssig krig, må han tage, hvad han kan. Skulle disse tilløbende krigere fordømmes, hvor kunne da nu kejser, konger og fyrster bestå, efter at der nu ikke er andre at få fat på end tilløbende krigere. Sig mig, skal herrerne i egen person føre krig alene, eller skal de lave fugleskræmsler mod fjenderne? Spørg kirkemødet til råds, om det kan gøres. Ja, kære, det er let nok sagt, at kirkemødet har påbudt dette, når man ser på bogstaverne som en ko på en port, og ikke tænker på, hvad der hører sammen med det, eller hvordan man skal holde det og gøre efter det. Og hvorfor har paverne og biskopperne i tiden derefter ikke selv holdt det, de, som har anstiftet så megen krig og blodsudgydelse i hele verden og stadig uden ophør vedbliver med det og dog alligevel bliver ved med at råbe: Kirkemøder, kirkemøder, fædre, fædre! Dog sådan, at de frit kan handle derimod og kun pille ud, hvad de vil have gjort af os.

Men Luther, på den måde kan du vel næsten gøre kirkemødet i Nikæa fordægtigt, som om det havde været oprørsk. For hvis vi i dag lærte, at kejseren og krigsfolkene (når deres grunde til krig var retmæssige) var fordømte, ville vi med rette efter vore egne skrifter regnes for oprørske. Jeg er nu (siger jeg) og må være i god overensstemmelse med kirkemøderne. Herom vil jeg senere sige mere for at forklare mig. Nu siger jeg som ovenfor, at kirkemødet kun kan tale om regulær krig, som dengang brugtes af Romerriget, lige så vel under kejser Konstantin selv som

under de tidligere hedenske kejsere. I militæret var der fodfolk, bosatte borgere, som gennem hele livet fik årlig løn, sådan at hvis faderen døde eller blev for gammel, måtte sønnen straks være soldat i faderens sted og blev tvunget til det, som det endnu er i brug hos tyrkerne. Jeg har ladet mig fortælle, at den franske konge gør næsten det samme i Schweiz og giver selv barnet løn. Er det sandt, er det ikke løgn at sige det.

På samme måde var også rytterne livsvarige, arvelige krigere og havde deres løn. De hed 'equites'. Vore adelsmænd svarer i nogen grad til disse ryttere. De må være udrustet med hest og rustning og har derfor deres lensgodser. At det romerske rige således altid har haft et bestemt antal fodfolk og ryttere med livsvarig løn, siger jeg for at forstå kirkemødet rigtigt, at det nemlig ikke kan forstås om andet end en regulær krig, fordi det må tale om det romerske krigsfolk, i hvilket mange kristne måtte vise lydighed efter Paulus' lære, som Sankt Mauritius med hans fæller og også Jovinian, Gratian, Valentinian, Theodosius[21] og flere andre, før de blev kejsere. Men har det været ret at tjene de hedenske kejsere i krig, hvorfor skulle det så senere, da kejseren var døbt, være blevet uret igen at tjene kristne kejsere på samme måde.

---

[21] Jovinian er vel kejser Jovian (363-64). Gratian, kejser 367-383. Valentinian, kejser 364-375. Theodosius den Store, kejser 379-395

Men hvad nu, hvis ”religio” på dette sted ikke betyder den kristne tro, men munkevæsen.[22] Da var jeg fanget, og måtte selv efter dette kirkemøde krybe i kappen igen, selv om jeg nok ville handle anderledes. Sankt Peter ville heller ikke kunne findes i himlen, fordi han først var fisker og efter apostelembedet igen udøvede fiskergerningen, som han dog havde forladt for Kristi skyld.

Lad nu alligevel religio betyde munkevæsen, selv om der på denne tid endnu ingen egentlige klostre eller munke var, skønt det snart og hurtigt trængte igennem. Men på den tid har munk betydet det, vi nu kalder eneboer, som også det græske ord ”monachos” betyder ”enlig”, det vil sige en ensom, som bor helt alene, borte fra mennesker, i en skov eller et vildnis eller på anden måde i ensomhed. Jeg kender ikke sådanne munke i dag. Der har heller ikke været nogen i tusinde år, medmindre man ville kalde de stakkels fanger i tårne og fængsler for munke. Desværre er de rette munke, for de sidder alene, borte fra mennesker. Pavedømmets munke er mere iblandt mennesker og mindre alene på samme måde som alle andre mennesker. For hvilken stand i verden er mere blandt mennesker og mindre borte fra dem, end disse munke? Det skulle da være,

---

[22] Luther citerer Nikæakirkemødets bestemmelser på latin, antagelig efter Rufins kirkehistorie. Undertiden citerer han dem også i den form, hvori de er optaget i den kanoniske ret, og det er antagelig derfra han har glosen ”religio”. I middelalderens kirkelige latin brugtes dette ord ofte om munkevæsenet, ligesom munkene kaldtes ”religiosi” (religiøse).

at klostrene, som ligger i byerne og på landet, ikke skulle kunne siges at være bygget iblandt mennesker.

Lad nu sprogbrugen fare. Vi vil tale om sagen. Betyder ”religio” her det munkevæsen, som har været på den tid, hvorfor fordømmer da dette kirkemøde denne militia og derved lydigheden mod den verdslige øvrighed, så munke ikke skulle kunne blive frelst i denne sådan? Dog gik det vel an, at dette selvvalgte munkevæsen blev rost, men at den regulære militia bliver fordømt, som kunne Antonius ikke med god samvittighed tjene kejseren i krig, det er for meget. For hvor skulle kejseren til sidst tage folk fra, hvis de alle ville blive munke og foregive, at de ikke måtte tjene i krig? Sig mig, kære, hvor langt denne lære er fra oprør, især hvis vi lærte sådan? Og vi ved dog, at af Gud er dette selvvalgte munkevæsen ikke påbudt, men derimod lydighed. Når munkene dog ville flygte fra mennesker, burde de flygte ærligt og redeligt og ikke efterlade en stank bag sig. De skulle nemlig ved deres flugt ikke gøre andre levemåder og embeder stinkende, som var de noget helt fordømmeligt, mens deres selvvalgte munkevæsen skulle være lutter balsam. For når et menneske flygter og bliver munk, lyder det, som om han sagde: Fy, hvor folk dog stinker, hvor fordømt er deres stand. Jeg vil blive frelst og lade dem fare til Djævelen. Hvis Kristus også var flygtet sådan og var blevet en sådan hellig munk, hvem var da død for os og havde gjort fyldest for os arme syndere? Måske munkene med deres flygtende, strenge liv?

Det er sandt, at Johannes Døberen også har været i ørkenen, dog ikke helt borte fra mennesker, men han kom siden tilbage blandt mennesker, da han havde nået moden alder og prædikede. Kristus var (som Moses på bjerget Sinaj) fyrre dage helt uden andre mennesker i ørkenen blandt dyrene og spiste og drak ikke. Men han kom også tilbage blandt mennesker. Velan, skal det være, så lad os kalde dem eneboere eller munke, men alligevel fordømmer ingen af dem den lønnede soldats stilling, selv om de ikke selv har været soldater; men Johannes siger til dem: "I skal ikke mishandle eller udplyndre nogen, men lade jer nøje med jeres løn." Kristus gik til officeren i Kapernaum for at hjælpe hans tjener, og han har også uden tvivl tjent for løn. Alligevel befaler Kristus ham ikke at forlade denne stand, men berømmer hans tro frem for hele Israel. Peter lader også Cornelius i Cæsarea efter dåben forblive officer sammen med sine tjenere, som lå dér i romernes tjeneste. Skulle ikke Antonius med sine munke langt snarere have besudlet Guds Ordning med sin nye, egne hellighed, fordi han var en simpel lægmand, ganske ulærd, uden noget prædike- eller kirkeembede? Vel tror jeg, han har været stor hos Gud og endnu er det, som mange af hans elever endnu mere er det. Men hans foretagende er forargeligt og farligt, uagtet han selv blev bevaret deri, sådan som de udvalgte bliver bevaret i synder og andre forargelser. Det er ikke hans livsførelses eksempel, men Kristi og Johannes' eksempel og lære, der bør prises.

Hvad enten nu ”religio” betyder den kristne tro eller munkevæsen, følger af dette kirkemøde, at ”militia”, som på den tid var lydighed mod den verdslige øvrighed, skulle betragtes som ulydighed mod Gud eller en stinkende lydighed mod menneskelig, selvvalgt munkevæsen. Men legenden om Sankt Martin[23] tyder på, at ”religio” har betydet kristen tro. For da han ville blive kristen, forlod han sin arvede ”militia”, som hans fader havde haft, og som, da han nu var for gammel, hans søn Martin havde ladet sig indskrive til i hans sted, som det romerske riges bud og fremgangsmåde tvang ham til. Dette blev ham ilde udlagt, som var han bange for fjenderne og af den grund flygtede og blev kristen, som man kan læse i hans legende. Det ser alligevel ud til, at på den tid var den vane vokset frem i folket (ikke uden visse biskoppers prædiken), at militia blev regnet for en farlig, fordømt stand, så den, som ville tjene Gud, måtte flygte derfra. Martin levede i tiden lige efter kirkemødet i Nikæa, da han var soldat under kejser Julian.

Vil vi nu holde kirkemødet i hævd eller genoprette dets autoritet, må vi flygte efter Antonius ud i ørkenen, gøre kejser og konger til munke og sige, at de ikke er kristne eller kan blive frelst, eller prædike sådan, at de lever i farlig og stinkende lydighed og ikke tjener Gud. Men vil vi

---

[23] Sankt Martin var biskop af Tours i det 4. århundrede (d. 397).

ikke holde dette kirkemøde i hævd, skal vi slet ikke holde nogen af dem i hævd. Det ene er lige så godt som det andet, da den samme Helligånd regerer dem alle på samme måde, og vi vil ikke have kirkemøderne som malede billeder eller bogstaver, men i gerning og efterfølgelse. Men jeg kan ikke frigøre mig fra en mistanke om, at de kære, hellige fædre ikke har bestemt denne artikel, fordi de sikkert ville have kejser Konstantin forskånet derfor, ham, som havde friet dem fra tyrannerne, ikke Antonius' munkevæsen, men ved krig og sværd. Det ser ud, som om de andre, ansvarsløse biskopper har skrevet den til eller bagefter smuglet den ind.

Videre bestemmer det samme kirkemøde, at efter gammel sædvane skal den romerske biskop lade de suburbicare kirker være i hans varetægt ligesom biskoppen i Alexandria med hensyn til de ægyptiske kirker. Jeg vil og kan ikke forklare, hvad suburbicariae betyder, fordi det ikke er et ord, jeg bruger, medmindre det betyder de kirker, som dengang lå i Italien uden om de romerske kirker, ligesom kirkerne i Ægypten uden om Alexandria. Forklar det, hvem der vil. Jeg forstår dog udmærket, at kirkemødet ikke giver biskoppen i Rom noget herredømme over hans omliggende kirker, men det befaler ham at sørge for dem, og gør det, ikke som noget, der skal være guddommelig ret, men efter gammel sædvane. *Men sædvane betyder ikke Den Hellige Skrift eller Guds Ord.* Endvidere tager det kir-

kerne i Ægypten (ligeledes efter gammel sædvane) fra biskoppen i Rom og overdrager dem til biskoppen i Alexandria. På samme måde kunne man vel tænke sig, at kirkerne i Syrien har været overdraget til biskoppen i Antiokia eller Jerusalem og ikke til biskoppen i Rom, fordi de har ligget længere fra Rom end Alexandria eller Ægypten.

Skal nu dette kirkemøde gælde og komme til kræfter i vore kirker, må vi først fordømme biskoppen i Rom som tyran og kaste alle hans buller og regler i ilden. For der er ingen bulle eller kirkelov, hvor han ikke med megen råben og truen roser sig af at være øverste hoved og herre over alle kirker på jorden, så alt, hvad der er på jorden, må være ham underdanig, om det vil blive frelst.[24] Dette er ganske ligeud det samme som: Kirkemødet i Nikæa er falsk, forbandet og fordømt, når det fratager mig denne herlighed over alt og gør biskoppen i Alexandria lige med mig. Dog har tyrken og sultanen for længst ved Alexandrias ødelæggelse udlagt og udlært denne kirkemødeartikel sådan, at hverken paven eller vi behøver at bekymre os derom.

Af dette lærer vi, at kirkemødernes artikler ikke alle kan holdes i al evighed, som troens artikler kan det. Videre bestemmer kirkemødet, at de, som kastrerer sig selv for deres køds store, utålelige lysts skyld, ikke skal tillades at

---

[24] Dette siges f.eks. i pave Bonifatius den Ottendes bulle "Unam sanctam" fra 1302.

blive sognepræster eller få kirkeembede. Fremdeles bestemmer det, at biskopperne ikke må have nogen kvinde hos sig eller bo sammen med dem, med mindre det er en mor, søster, faster, moster eller lignende nær familie. Her forstår jeg slet ikke Helligånden på kirkemødet. Skal de, som kastrerer sig på grund af uudholdelig lyst, ikke du til kirkeembede, og omvendt duer de heller ikke, som mod denne lyst tager sig eller har hustruer efter Paulus' råd i Første Korintherbrev 7, 2, hvad skal det blive til? Skal da en biskop eller prædikant blive stikkende i den uudholdelige brunst og hverken ved ægteskab eller kastrering kunne redde sig fra dette farlige væsen? For hvordan kan man strengt påbyde den, som har en hustru, at han ingen andre kvinder skal have hos sig? Dette sømmer sig vel heller ikke for lægmænd og ægtemænd. Så ville det vel ordne sig selv med moderen, søstrene, tanterne, hvis biskoppen havde en hustru? Der behøvedes ikke noget forbud. Eller har Helligånden intet andet at gøre ved kirkemøderne end at måtte plage og besvære sine tjenere med umulige, farlige og unødvendige love?

Beretningerne fortæller, at den fortræffelige Paphnutius[25] ved dette kirkemøde kæmpede mod biskopperne,

---

[25] Paphnutius var en ægyptisk biskop, som på Nikæakirkemødet gik imod ønsket om at forlange, at gifte mænd, som blev præster, skulle opgive samlivet med deres hustruer.

som ville forbyde ægteskabet også for dem, som før præstevielsen havde taget sig hustruer, og som også ville forbyde disse deres ægteskabelige pligt over for deres egne hustruer. Han tilrådede, at man ikke skulle gøre det, og sagde, at det også var kyskhed, når en mand udøvede den ægteskabelige pligt med sin hustru. Man skriver, at han vandt, men disse to bestemmelser tyder på, at biskopperne har fortsat og slet og ret har forbudt hustruerne. Der var også mange, uegnede, falske biskopper blandt den fromme skare og det hellige kirkemøde, som arianerne[26] med deres folk (som beretningerne klart viser), og de har måske også gjort noget til det. Derom mere siden. Vi vil nu forlade kirkemøderne lidt og også se på fædrene. Skønt Augustin gør os forvirrede, fordi han, som ovenfor sagt, ikke vil have nogen troet, men *vil have alle taget til fange og tvunget ind under Skriften*, så vil vi dog også se på dem selv.

Kirkefædrene

Cyprian,[27] en af de ældste fædre, som levede længe før kirkemødet i Nikæa, i martyrtiden og selv en herlig martyr,

---

[26] arianerne var tilhængere af præsten Arius, hvis lære, at Guds Søn var en skabning og ikke fra evighed af var i Gud (sml. Joh 1, 1 og 17, 5), blev erklæret for vranglære på Nikæakirkemødet.

[27] Cyprian, biskop i Kartago i Nordafrika, blev martyr ved en kristenforfølgelse i 258. Det var biskop Stefan af Rom, (d.256), ikke Cornelius (d. 253), som kritiserede Cyprians opfattelse af kætterdåben.

har lært og holdt stejlt på, at man måtte omdøbe dem, som var døbt hos kætterne. Han blev stående ved det lige til sit martyrium, skønt han ret heftigt blev formanet af andre biskopper, og Cornelius, biskoppen i Rom, som blev martyr på samme tid, ikke ville holde med ham. Siden har Augustin meget besvær med at undskylde ham og må til sidst gribe til den hjælpende udvej, at denne vranglære er afvasket ved det blod, han af kærlighed til Kristus udgød. Sådan siger Augustin og fordømmer Cyprians lære om gendåben, som den da også siden gang på gang (som det også er rigtigt) er blevet fordømt. Men med Cyprian kan vi let være tilfreds, da Kristus i ham på fortræffelig måde trøster os arme syndere, ved at hans store helgener dog også har kunnet være mennesker, idet Cyprian, den fortræffelige mand og dyrebare martyr, snubler yderligere i ligeså påfaldende ting, som det ikke nu er tiden at tale om.

Men hvad skal vi stille op med de fædre, som har arvet denne lære fra Cyprian? Du kan læse i Ecclesiastica Historia,[28] syvende bog, det første og andet blad, hvad biskop Dionysius i Alexandria (d. 264) skriver derom til biskop Sixtus (d. 258) i Rom, og hvad han endvidere selv siger, at det, før biskopperne i Afrika begynder derpå, var

[28] Ecclesiastica historia er Eusebs kirkehistorie. Euseb var biskop i Kæsarea (d. 339) og forfatter af den første egentlige kirkehistorie.

sket hos store, dygtige biskopper og besluttet på kirkemødet i Iconium.[29] Derfor måtte vel dette vigtige anliggende undersøges, før man fordømte det. Endnu mere står denne artikel klart i det nikænske kirkemøde, at *man skal omdøbe de kætterske paulianister og photinianere*.[30] Denne artikel generede Augustin meget (Bogen om Kætterne) fordi han gennem lang til havde meget besvær med donatisterne[31] som var gendøbere. Han klarer sig dog uden om kirkemødets bestemmelse med disse ord: Man måtte regne med, at photinianerne ikke havde overholdt dåbens form, hvad dog kætterne gjorde. Ja, den som blot kunne tro, hvor der intet bevis er. Photinianerne havde eller gjorde sig ikke noget andet evangelium, end hele kirken havde, hvorfor man snarere må tro, at de brugte den almindelige form. Kætterne vil til alle tider berømme sig af Skriften. Sådan får gendøberne ret mod Augustin og os alle, da kirkemødet i Nikæa og andre kirkemøder og fædre før det stemmer overens med Cyprian.

---

[29] Conciliet i Ikonium fandt sted 235.

[30] Tilhængere af biskop Paulus af Samosata, d. 268 og biskop Photinos af Sirmium, afsat for vranglære (d. 373).

[31] Således kaldtes efter deres betydeligste mand, biskop Donatus af Casae Nigrae, en bevægelse, som efter den sidste store kristenforfølgelse i begyndelsen af det 4. århundrede ikke ville anerkende dåb, udført af biskopper, som under forfølgelsen havde været frafaldne, men siden var vendt tilbage til deres embede.

Endvidere er nu også Apostlenes Bestemmelser, udkommet på tryk i mange udgaver, for at kirken igen kan blive vel regeret. Blandt disse står også denne bestemmelse, at *man skal regne kætternes nadver og dåb for intet, og man skal døbe dem igen*. Hvis apostlene har forordnet dette, er det let at forstå, at det derefter gennem de tidlige fædre og kirkemøder (som Dionysius ovenfor har sagt) er kommet til Cyprian og dernæst til kirkemødet i Nikæa. For Cyprian levede før kirkemødet. Har apostlene bestemt det, har Cyprian ret, og Augustin samt hele kristenheden får uret, og vi med ham, da vi ser på det på samme måde som han. For hvem vil lære imod apostlene? Men har apostlene ikke givet forordningen, skulle man drukne eller hænge alle disse bogskrivende mestre, fordi de udbreder, trykker og skriver disse bøger under apostlenes navn. De er heller ikke nogen tiltro værd i andre bøger eller sager, fordi de stadigvæk frembringer sådanne bøger, som de ikke selv tror på, men dog bebyrder os med, med ordene kirkemøde og fædre, som en latinskoledreng i Halberstadt bedre kunne udskrive mig, hvis det kun var at gøre om bogstaverne; og det er jo alene dem, de anvender og narrer os med.

Har nu Cyprian og kirkemødet i Nikæa og andre med dem haft en sådan apostelforskrift foran sig, hvordan skal vi så forlige fædrene med det? Apostlene og Cyprian vil, at man skal gendøbe. Augustin og hele den efterfølgende kirke vil holde det for uret. Hvem kan prædike for de

kristne, så længe denne splid ikke er udjævnet og forligt? Ja, det er let at gøgle med kirkemøderne og fædrene, når man driver narreværk med bogstaverne alene eller stadig forsinker et kirkemøde, som det nu er sket i tyve år, mens man ikke tænker på, hvad der i mellemtiden skal blive af sjælene, dem, man skal vogte med en sikker lære, som Kristus siger: Vogt mine får.

Cyprian undskylder jeg for det første, fordi han ikke var gendøber på samme måde som vore gendøbere i dag. For han mener, at der hos kætterne slet intet sakramente er, og man derfor må døbe dem som andre hedninger. Det er hans hjertes fejltagelse, at det ikke er nogen gendåb, men at han døber en udøbt hedning. For han kender og regner ikke med nogen gendåb, men alene med en eneste dåb. Men vore gendøbere bekender, at hos os og under pavedømmet er der ganske vist en ret dåb, men da den bliver givet eller modtaget af uværdige, skal den ikke regnes for dåb. Dette ville Cyprian ikke have tålt, langt mindre udført.

Dette har jeg nu selv sagt om den hellige martyr Cyprian, som jeg ærer højt for hans persons og tros skyld. Men læren er underkastet Paulus' ord: ”Prøv alt, hold fast ved det gode.” (1 Thess 5, 21). Men vort forehavende består i øjeblikket ikke i at gøre gældende, hvad jeg siger, men i at få fædrene til at stemme overens, for at vi kan være sikre på, hvad og hvordan vi skal prædike for de enfoldige kristne. Her er apostlene og Cyprian uenige med Augustin og kirken om dåben. Skal vi følge Augustin, må

vi fordømme apostlene og deres regler og det nikænske kirkemøde med de tidligere fædre og kirkemøder og endelig Cyprian. Og har omvendt Cyprian med apostlene på sin side ret, har Augustin og kirken uret. Hvem skal prædike og døbe, til vi bliver enige om tingene? Og når papisterne stolt fremhæver apostlenes bestemmelser og kirkemøderne og fædrene imod os og nogle af dem som eksempel er optaget i Gratians kirkeret, hvad så hvis dæmningen skulle blive gennembrudt, så nogle af de samme bestemmelser og kirkemøder blev fundet kætterske, som denne om gendåben? Hvem kunne da hindre, at floden brød voldsomt igennem og blev til en katastrofe? I lyver dog i alt, hvad I skriver, siger, trykker, råber og skriger. Man kan ikke tro ét ord på jer, selv om I kører frem med kirkemøder, fædre og apostle.

Men så længe de sådan *plukker hos fædrene og kirkemøderne, hvad der passer dem*, og vi, hvad der passer os, og vi ikke kan blive enige, fordi *fædrene selv ikke er enige så lidt som kirkemøderne*, kære, hvem skal i denne tid prædike for de arme sjæle, som intet ved om denne stridbare plukken ud? Er det at vogte Kristi får, når vi ikke selv véd, om det er græs eller gift, hø eller skarn? Og skal alt dette være ganske usikkert, indtil kirkemødet til slut afgør det? Ak, hvor dårligt havde Kristus sørget for sin kirke, om det skulle gå sådan til. Nej, det må være ganske anderledes, når vi anvender kirkemøderne og fædrene. Ellers har der ingen kirke været siden apostlenes dage, og det er umuligt.

For der står skrevet: Jeg tror på en hellig, kristen kirke, og: ”Jeg er hos jer indtil verdens ende”. Disse ord kan ikke fejle, om så alle kirkemøder og fædre fejlede. Denne mand må betegnes med ”Jeg er sandheden”. Fædre og kirkemøder må over for ham derimod betegnes med ”alle mennesker er løgnere”, når de er indbyrdes uenige.

Dette siger jeg ikke for vore egnes skyld. Dem skal jeg senere klart vise, hvad kirkemøder, fædre, kirke betyder, hvis de ikke skulle vide det (hvad Gud dog har sørget for). Men jeg siger det af hensyn til dem, der råber op og tror, at vi ikke har læst fædrene og kirkemøderne. Selv om jeg ikke har læst alle kirkemødeberetningerne og heller ikke vil læse dem og derved spilde en mængde tid, som jeg har prøvet det. Jeg har læst meget grundigt om de fire hovedkirkemøder. Ja, det véd jeg, langt bedre end alle modstanderne. Jeg vil dog være så genstridig og stor på det, at jeg vil regne alle de andre kirkemøder for ringere end de fire, selv om jeg vil regne dem for lige så gode - ret forstået: nogle af dem. Fædrene håber jeg at kende bedre end disse skrighalse, som hugger, hvad de selv vil, og lader fare, hvad de ikke kan lide. Derfor må vi gå anderledes til sagen.

Hvad kæmper vi om? Vil vi forlige fædrenes ord, så lad os anvende *Peter Lombarders dogmatik* (Magister

Sententiarum),[32] som i dette spørgsmål er overmåde flittig og langt forud for os. For han har også haft denne anfægtelse om fædrenes uenighed og har villet afhjælpe dette. Efter min mening har han gjort det bedre, end vi vil kunne gøre det. Du vil ikke i noget kirkemøde eller i alle kirkemøder eller hos nogen af fædrene finde så meget som i hans dogmatik. For kirkemøderne og fædrene behandler enkelte stykker af den kristne lære; men ingen behandler dem alle, som denne mand gør, eller dog de fleste af dem. Men om de centrale artikler som *om troen* og *om retfærdiggørelsen* taler han for ubestemt og for svagt, selv om han ellers bestemt priser Guds nåde højt. Vi kan ligeledes, som ovenfor sagt, have ladet Gratian arbejde for os med at forlige kirkemøderne, hvor han har gjort et stort arbejde, men ikke så rigtigt som Magister Sententiarum. Han giver for meget efter for den romerske biskop og lader alt dreje sig om ham. Ellers ville han måske også have ydet noget bedre med hensyn til at forlige kirkemøderne, end vi nu kan gøre det.

---

[32] "Sentensmesteren" er skolastikeren Peter Lombarder, (d. 1150), hvis værk, De fire sentensernes Bøger (Libri sententiarum quattuor) var middelalderens lærebog i dogmatik, som Luther selv havde studeret og undervist i.

Den, som videre vil se, hvordan de kære hellige fædre har været mennesker, kan læse vor sognepræst, *dr. Bugenhagens lille bog om de fire kapitler af Korintherbrevet*.[33] Derved vil han kunne lære, at Augustin med rette har skrevet "tro ikke mine skrifter, osv.", som ovenfor nævnt, at han ikke vil tro nogen af fædrene, medmindre han har Skriften med sig. *Kære Herre Gud, hvis den kristne tro skulle afhænge af mennesker eller være grundet på menneskers ord, hvortil behøvede man da Den hellige Skrift?* Eller hvortil har Gud givet den? Lad os så lægge den under bænken og i dens sted lægge kirkemøderne og fædrene på bordet. Eller har fædrene ikke været mennesker, hvordan skulle vi mennesker da blive frelst? Har de været mennesker, har de også undertiden tænkt, talt, handlet, som, vi tænker, taler, handler. Men de har også som vi måttet føje den kære bøn til: Forlad os vor skyld, som vi forlader vore skyldnere! Især *da de ikke havde samme løfte om Helligånden som apostlene*, men måtte være deres elever.

Hvis Helligånden havde været så tåbelig, at han havde sat sin tro og lid til, at kirkemøderne og fædrene ville gøre alt rigtigt og ikke fejle, havde det været unødvendigt, at han havde advaret sin kirke mod dem ved at sige, at man skulle prøve og undersøge alt, da man også ville bygge

---

[33] Luthers ven og medarbejder Johannes Bugenhagen, som kaldte sig Pomeranus (fra Pommern). Den nævnte kommentar til fire kapitler af 1 Korintherbrev var udkommet i Wittenberg i 1530.

med strå, hø eller træ på grundvolden, 1 Kor 3, 10-15. Derved har han forudsagt, ikke hemmeligt eller i svaghed, men offentligt og med styrke, at der i den hellige kirke også ville være bygningsfolk, som brugte træ, strå og hø, det vil sige lærere, som nok forblev på grundvolden eller fundamentet, men som alligevel skulle lide skade ved ilden, selv om de ville blive frelst. Dette kan ikke forstås om kættere, som lægger en anden grund, mens disse forbliver på grunden, i troen på Kristus, bliver frelst og kaldes Guds hellige. Alligevel har de hø, strå eller træ, som må opbrændes ved Den Hellige Skrifts ild, dog uden skade for deres frelse, som Augustin siger om sig selv: "Jeg kan fejle, men kætter vil jeg ikke blive". *Årsagen er, at kættere ikke alene fejler, men de vil ikke lade sig vise til rette, forsvarer deres fejltagelse som sandhed og kæmper mod den åbenbare sandhed og mod deres egen samvittighed.*

Om disse siger Paulus i Titus 3, 10-11: "Et kættersk menneske skal du vise bort efter en første og en anden advarsel. Du ved jo, at sådan et menneske er kommet på afveje; det synder, og det har dømt sig selv." Ordet "autocatacritos" betyder netop, at han med vilje og vidende vil forblive i vildfarelsen under fordømmelsen. Men Augustin vil gerne bekende sin fejltagelse og lade sig overbevise. Derfor kan han ikke være kætter, selv om han fejlede. På samme måde gør også alle andre hellige og giver gerne deres hø, strå og træ fra sig i ilden, for at de kan forblive

på frelsens grund, sådan som vi også har gjort og endnu gør.

Da det efter dette ikke kan være anderledes med fædrene, end at de (jeg taler om de hellige og gode) bygger med træ, strå eller hø, hvor de bygger uden Skriften, det vil sige uden guld, sølv og ædelstene, så må man efter Paulus' bedømmelse vide at gøre forskel mellem guld og træ, mellem sølv og strå, mellem ædelstene og hø. Vi må ikke af de unyttige skrighalse lade os tvinge til at tro, at guld og træ, sølv og strå, smaragd og hø, er det samme. Eller også må vi bede dem om (hvis det kan lade sig gøre), at de først selv må blive så kloge, at de kan bruge træ for guld, strå for sølv, hø for perler. Ellers må de retfærdigvis skåne os og ikke byde os sådan dårskab eller barnagtighed.

Vi må også alle lægge mærke til dette vidunderlige hos Helligånden, at han har villet give os samtlige bøger i Den Hellige Skrift, både i Det Nye og Det Gamle Testamente, alene ved Abrahams folk og ved hans afkom. Han har ikke villet lade én bog skrive ved os hedninger, lige så lidt som han har villet lade profeterne og apostlene vælge ud af hedningerne, som Paulus siger i Rom 3, 1-2: ”Jøderne har det fortrin, at de har fået Guds Ord betroet” Ligeledes salme 147, 19-20: ”Han forkynder sit ord for Jakob, sine love og bud for Israel. Det har han ikke gjort for noget andet folk.” Og Kristus siger selv i Joh 4, 22: ”Vi tilbeder det, vi kender, for frelsen kommer fra jøderne.” Og i Rom

9, 4-5 hedder det: ”De har førstefødselsretten og herligheden og pagterne og loven og tempeltjenesten og løfterne; de har fædrene, og fra dem er Kristus kommet som menneske.”

Derfor må vi hedninger ikke sætte vore fædres skrifter lige så højt som Den Hellige Skrift, men en smule derunder. For disse er børnene og arvingerne, vi er gæsterne og de fremmede, som af nåde uden noget løfte er kommet til børnenes bord. Ja, vi skulle ydmygt takke Gud og med den hedenske kvinde ikke begære andet end, at vi måtte være de små hunde, som samler smulerne op, der falder fra herrernes bord. I stedet farer vi frem og vil hæve vore fædre og os selv op ved apostlenes side og tænker ikke på, at Gud langt snarere kunne knuse os, når han ikke har skånet de naturlige grene og Abrahams afkom og arvinger på grund af deres vantro, Rom 11, 21. Alligevel vil den forbandede skændsel i Rom også have magt, også mod apostlene og profeterne, så de kan ændre deres skrifter efter deres eget behag. Derfor skriver Augustin, som ovenfor sagt, rigtigt til Hieronymus: Jeg regner ikke, kære broder, at du vil have dit skrift anset lige med apostlenes og profeternes bøger, Gud bevare dig for at begære noget sådant.

Der er heller intet kirkemøde og ingen fædre, hvor man kan finde eller lære hele den kristne lære. Sådan handler det *nikænske* alene om, at Kristus er sand Gud. Det i *Konstantinopel* om, at Helligånden er Gud. Det i *Efesus* om, at Kristus ikke er to, men én person. Det i *Kalkedon*

om, at Kristus ikke har én, men to naturer, som Gud og menneske. Det er de fire store hovedkirkemøder, og de bringer ikke mere end disse fire stykker, som vi skal få at høre. Men det er endnu ikke den kristne tros hele lære. Cyprian behandler, hvordan man skal dø og lide med fast tro, han gendøber kætterne og skænder på de dårlige sæder og kvinderne. Hilarius[34] forsvarer kirkemødet i Nikæa, at Kristus er sand Gud, og skriver lidt om salmerne. Hieronymus lovpriser jomfrueligheden og eneboerne. Chrysostomus lærer om bøn, faste, almisse, tålmodighed med mere. Ambrosius bringer derudover meget, men Augustin dog mest, hvorfor også Magister Sententiarum har mest fra ham.

Kort sagt, læg dem alle sammen, både fædre og kirkemøder, du kan dog ikke plukke den kristne tros hele lære ud af dem, om du så plukker i al evighed. Og hvis Den Hellige Skrift intet havde gjort eller fremstillet, ville kirken ikke have bestået længe ved kirkemødernes og fædrenes hjælp. Beviset derfor er dette: Hvorfra har fædrene og kirkemøderne, hvad de lærer og behandler? Tror du først, de har fundet det i deres egen tid, eller at noget nyt er indgivet dem af Helligånden? *Hvorved bestod da kirken før disse kirkemøder og fædre? Eller har der ingen kristne været, før kirkemøderne og fædrene kom til?* Derfor må vi

---

[34] Hilarius, biskop af Poitiers, d. 366, havde bl.a. skrevet et stort værk om treenigheden og en kommentar til flere gammeltestamentlige salmer.

tale anderledes om kirkemøderne og fædrene og ikke se på bogstaverne, men på meningen. Lad nu det være nok til første del af denne lille bog, så vi kan trække vejret lidt.

Anden del - om kirkemøderne

Først om kirkemøderne, for bogstaverne KIRKEMØDE giver os uforstandige umådelig meget at bestille, også mere end fædrene og kirken. Jeg vil ikke være dommer eller mester i dette, men fremlægge mine tanker. Den, der kan gøre det bedre, ønsker jeg nåde og lykke til det. Amen.

Jeg begynder med Hilarius' ord i "Om Treenigheden": "Den, som vil forstå en tale, må undersøge, hvorfor eller af hvilken grund den er holdt." Og: "Således erkendes handlingen ud fra årsagen til, at der handles." Dette lærer også den naturlige fornuft. Jeg vil vise det ganske enkelt. Når en bonde anklager en anden: "Kære dommer, denne mand kalder mig en skurk og en slyngel", så giver disse ord og bogstaver lige til den mening, at der er sket klageren stor uret, og at det er falsk og tom løgn. Men kommer den anklagede og forklarer disse bogstaver og siger: "Kære dommer, han er en skurk og en slyngel, som er pryglet ud af byen NN for sin ondskabs skyld, og som med møje ved fromme menneskers bøn har undgået at blive hængt, og han vil bruge magt mod mig her i mit hus!" Så vil dommeren her forstå bogstaverne anderledes end før.

Dette belærer den daglige erfaring under det verdslige regimente os grundigt om. For før man kender grund og årsag til det, som bliver sagt, er det kun bogstaver, kordrengeråben og nonnesang.

På samme måde forholder det sig, når Kristus siger til Peter: "Jeg vil give dig nøglerne til Himmeriget, og hvad du binder på jorden, skal være bundet i himlene, og hvad du løser på jorden, skal være løst i himlene." (Matt 16, 19). Disse bogstaver griber paven og rejser med deres hjælp til drømmeland og udtyder dem sådan: "Hvad jeg gør i himlen og på jorden, er rigtigt. Jeg har nøglerne til at binde og løse alt." Ja, om vi var så dumme. *Når man ser på meningen*, taler Kristus her om at binde og løse synden, fordi det er nøglen til Himmeriget, hvor ingen kommer uden syndernes forladelse, og ingen lukkes ude undtagen den, hvis synder bliver bundet for hans ubodfærdige livs skyld. Ordene angår således ikke Peters magt, men hvad der er nødvendigt for den elendige synder og for den hovmodige synder. Men paven gør af disse nøgler to dirke til alle kongers kroner og pengekister, til alle menneskers pung, legeme, ære og gods. Som en nar ser han på bogstaverne og giver ikke agt på meningen.

Sådan er der mange ord i Skriften, som efter ordlyden strider mod hinanden, men når baggrunden lægges frem, er alt klart. Regn også med, at alle jurister og læger finder overmåde meget af dette i deres bøger, sådan som jeg for-

klarede ovenfor om dommeren. Og hvad er alt menneskeligt væsen undtagen antilogi eller modsigelse, indtil man hører sagernes mening? Derfor er mine modsigere fortræffelige, fine, fromme svin og æsler, når de plukker mine modsigelser ud, men udelader forklaringen, ja fordunkler den med flid. Som om jeg ikke også fra deres bøger kunne bringe modsigelser, som ikke engang lader sig udjævne ved at se på en foranledning til ytringerne. Men nok derom. De er heller ikke så mange ord værd.

Det første kirkemødet i Nikæa 325

Vi begynder nu med kirkemødet i Nikæa. Det blev afholdt af følgende grund: Den prisværdige kejser Konstantin var blevet kristen og havde skænket de kristne fred mod tyrannerne og forfølgerne, i så stor, alvorlig tro og hjertelig mening, at han endog angreb sin svoger Licinius, som han havde givet sin Søster Constantia og gjort til medkejser. Han jog ham ud af riget, fordi han trods mange formaninger ikke ville ophøre med skændigt at pine de kristne.

Da nu den gode kejser havde givet de kristne denne fred og gjort alt godt mod dem og støttet kirkerne med alt, hvad han kunne, og han var ganske tryg, så havde han til hensigt, uden for riget at føre krig mod perserne. Da kommer i dette smukke, fredelige paradis og i denne fredelige tid den gamle slange og sætter *Arius, en præst i Alexandria*, op mod sin biskop. Han ville bringe noget nyt frem mod

den gamle tro og være et betydningsfuldt menneske. Han kæmper mod sin biskops lære ved at sige, at *Kristus ikke er Gud.* Mange præster og store, lærde biskopper faldt over til ham, og ulykken tog stærkt til i mange lande, indtil Arius kunne prale af, at han var martyr og måtte lide meget for sandhedens skyld fra biskop Alexanders side, som ikke regnede ham dette til gode, men skrev skændige breve imod ham til alle lande.

Da dette kom frem for den fromme kejser, handlede han som en meget vis fyrste. Han ville slukke flammerne, før ilden blev større, og skriver et brev både til biskop Alexander og præsten Arius og formaner dem så mildt og så alvorligt, at det ikke kunne skrives bedre. Han forklarer dem, hvordan han med stor møje har skabt fred i riget for de kristne, og nu ville de indbyrdes selv anstifte ufred. Det ville være hedningerne en stor forargelse, og måske ville de igen falde fra troen (som det også skete, så han selv klager over det), og han selv blev derved forhindret i at drage mod perserne. Kort sagt, det er et sagtmodigt, kristent brev fra en så stor kejser til disse to mænd. Efter min mening er det alt for megen ydmyghed. Jeg kender *min grove pen* godt nok til at vide, at jeg ikke kunne have fået dette ydmyge skrift ud af mit blækhus, især da ikke, hvis jeg havde været kejser, endda en sådan kejser.

Dette brev hjalp ikke. Arius havde nu vundet et stort følge og ville åbenlyst bekæmpe sin biskop. Den fromme kejser gav ikke op. Han sender et menneske-budskab, en

fortræffelig, verdenskendt biskop Hosius fra Cordoba i Spanien til Alexandria og Ægypten til de to for at jævne tingene. Det hjalp heller ikke, og i mellemtiden løb ilden videre, som når en skov brænder. Da gjorde den gode kejser Konstantin det yderste og lod samle de bedste og berømteste biskopper fra alle lande. Han bød, at man med rigets æsler, heste og muldyr skulle føre dem sammen i Nikæa. Ved dem ville han bringe sagerne til fred. Der kom i sandhed mange dygtige biskopper og fædre sammen, mest berømte var Jakob fra Nisibis og Pafnutius fra Ptolemais, som havde døjet megen pinsel fra Licinius' side og havde gjort undere. Men der var også iblandt dem, som museskidt blandt peber, nogle arianske biskopper.

Kejseren var nu glad og håbede på en god udgang af sagen. Han betragtede dem alle som ærlige og gode. Da farer nogle af dem til og overbringer kejseren klagesedler om, hvad en biskop havde mod en anden, og de ønskede kejserens afgørelse. Han viser dem fra sig. Han brød sig ikke om biskoppernes kævl, men ville lade denne artikel om Kristus blive oplyst. Han havde ikke krævet kirkemødet sammenkaldt for deres kævls skyld. Da de ikke hørte op, befalede han at bringe ham alle sedlerne. Han læste ingen af dem, men kastede dem i ilden. Dog afviser han dem med disse milde ord: Han kunne ikke være dommer over dem, som Gud havde sat til dommere over ham, og han formanede dem til at gribe til hovedsagen. Nuvel, det

er mig en klog, mild, tålmodig fyrste; en anden havde ærgret sig over disse biskopper og forkastet dem alle. Dog havde han udmærket vist sin mening ved, trods deres biskoppelige værdighed, at brænde sedlerne og havde derved formanet dem angående deres barnagtige sager, når de dog var kaldt sammen for en meget større sags skyld.

Da nu kirkemødet begyndte, satte han sig midt iblandt biskopperne på en stol, som var lavere end biskoppernes. Biskoppen i Rom, Sylvester, var der ikke, men havde (efter hvad nogle siger) sendt to præster til det. Da nu biskop Eustathius fra Antiokia, som førte forsædet ved kirkemødet, havde takket kejseren og lovprist ham for denne velgerning, blev Arius' lære offentligt forelæst (Det ser ud, som om han ikke selv var der, da han hverken var biskop eller befuldmægtiget), nemlig, at Kristus ikke er Gud, men skabt og dannet af Gud, som det udførligere fortælles i beretningerne.

Da stod de hellige fædre og biskopper op fra deres stole i modstand og rev papirerne i stykker og sagde, at det ikke var sandt. Og sådan blev Arius offentligt fordømt af kirkemødet, næsten under tumult. Så ondt gjorde det fædrene og så utåleligt var det for dem at høre denne bespottelse fra Arius. Og alle biskopperne underskrev denne fordømmelse, selv de arianske biskopper, som dog gjorde det med falsk hjerte, som det senere viste sig. Undtagne var to biskopper fra Ægypten, som ikke skrev under. Nu opløste kejser Konstantin denne dag kirkemødet, og han selv og

kirkemødet skrev breve til hele verden om denne begivenhed. Konstantin var af hjertet glad over, at sagen var jævnet og ordnet og viste sig meget venlig over for dem, men især over for dem, der havde været udsat for pinsler.[35]

Heraf ser man nu tydeligt, hvorfor kirkemødet kom sammen, og hvad de skulle udrette, nemlig bevare den gamle trosartikel, at Kristus er ret og sand Gud, mod Arius' nye klogskab. Han ville ud fra fornuften forfalske, ja, ændre og fordømme denne artikel. Derfor blev han selv fordømt. Men kirkemødet har ikke fra ny opfundet eller givet denne artikel, som om den ikke før havde været i kirken, men blot forsvaret den mod Arius' nye kætteri. Man kan se det deraf, at fædrene blev vrede og sønderrev papirerne. Dermed bekendte de, at de tidligere i deres kirker, ja, lige fra apostlenes dage selv havde lært og havde undervist andre på anden måde. For hvad var der blevet af de kristne, som før dette kirkemøde i mere end trehundrede år, fra apostlenes dage, havde troet og tilbedt den kære Herre Jesus som en sand Gud. De var døde derfor og havde ladet sig pine på skrækkelig måde?

Dette må jeg understrege her, fordi pavens hyklere er kommet ud i så stor naragtighed, at de slet og ret mener, kirkemøderne har magt og ret til at give nye trosartikler og

---

35 Adskillige af fædrene i Nikæa bar tydelige spor af de pinsler, de havde været udsat for under den af kejser Diokletian iværksatte forfølgelse 20 år tilbage.

til at ændre de gamle. Det er ikke sandt. Og sådanne skriverier skal vi kristne også rive i stykker. Der er heller ingen kirkemøder, som har gjort eller kan gøre det. *For troens artikler kan ikke vokse på jorden ved kirkemødernes hjælp som en ny hemmelig indgivelse, men må være offentlig givet fra himlen ved Helligånden, ellers er det ikke trosartikler,* som vi senere skal høre. Altså har kirkemødet i Nikæa som sagt ikke opfundet eller fra ny opstillet denne artikel, at Kristus er Gud, men *Helligånden har gjort det, da han åbenlyst fra himlen kom over apostlene på pinsedagen og ved Skriften forklarede Kristus som en sand Gud*, som han havde lovet apostlene. Fra apostlene er det blevet stående og således kommet til dette kirkemøde og således videre lige til os. Det skal også forblive til verdens ende, som han siger: "Se, jeg er med jer alle dage indtil verdens ende."

Hvis vi ikke havde andet end dette kirkemøde til at forsvare denne artikel med, ville vi stå svagt. Jeg ville heller ikke selv tro kirkemødet, men sige: Det har været mennesker. Men evangelisten Johannes og Paulus og Peter og de andre apostle holder med sikkerhed og står for os som en god grund og et godt værge. *De har fået det åbenbaret af Helligånden, givet åbenlyst fra himlen.* Fra dem har kirken modtaget det før kirkemødet og kirkemødet har selv modtaget det fra dem. For de har både før kirkemødet - da Arius begyndte – under kirkemødet og efter det, *kæmpet hårdt med Skriften*, især med Johannesevangeliet og har

diskuteret skarpt, som Athanasius'[36] og Hilarius' bøger bevidner. Sådan siger også Tripart. 112 lib. 5, kap. 29:[37] *Trosartiklen er i Nikæa grundlagt ved apostlenes skrifter*. Hvis profeternes og apostlenes Hellige Skrifter ikke var, ville kirkemødets blotte ord intet virke, og deres afgørelse intet udrette. Sådan er denne artikel om Kristi guddom dette kirkemødes hovedstykke, ja, det er helt og holdent kirkemødet. Til dette blev det indkaldt og samme dag blev det som sagt opløst.

Men en anden dag, hvor der ikke siges, at kejser Konstantin var til stede, kom de igen sammen og forhandlede andre sager om kirkens ydre, timelige styre. Imellem dette har uden tvivl de skrivelser været, som Konstantin tidligere kastede i ilden og ikke ville være dommer i. Derfor har de selv måttet komme sammen og klare dette uden kejseren. Størsteparten er lutter præstekævl, som at der ikke må være to biskopper i én by. Videre, at ingen biskop fra

---

[36] Athanasius, biskop i Alexandria, d. 373, var den betydeligste af Arius' modstandere, som i store værker bekæmpede den arianske lære. Da arianismen og en beslægtet lære, halvarianismen, under kejser Konstantins sønner, på ny vandt magt og indflydelse i kirken, måtte Athanasius flere gange gå i landflygtighed.

[37] Tripart. (forkortelse af Tripartita) er en forkortet gengivelse af titlen på et af oldkirkens større kirkehistoriske værker, Historia ecclesiastica tripartita (= kirkehistorie i tre dele). Værket er blevet til i 6. årh. på foranledning af østgoterkongen Theodoriks sekretær, Cassiodor (d. 583), og bygger på tre ældre værker. Den forkortede titel læses: Libro quinto capitulo vicesimo nono (= femte bog kapitel 29).

en lille kirke skal stræbe efter en større. At præster og kirketjenere ikke må forlade deres kirke og snige sig om i andre. At ingen må vie dem, der hører en anden biskop til, uden hans viden og vilje. At ingen biskop må optage nogen, som er udstødt af en anden. At biskoppen af Jerusalem skal beholde sin gamle æresstilling frem for de andre, og mere af samme snak. Hvem kan regne disse dele for trosartikler? Og hvad kan man derom prædike for folket i kirken? Hvad angår det kirken eller folket? Man kunne måske lære deraf som af en historisk beretning, at der på den tid alle vegne i kirkerne også var egensindige, onde, uordentlige biskopper, præster, gejstlige og mennesker i det hele taget, som har spurgt mere efter ære, magt og gods end efter Gud og hans rige, og som man således har måttet bekæmpe.

Det er let at regne ud, at Konstantin ikke har bragt kirkemødet sammen for disse tings skyld. Ellers havde han vel gjort det, inden Arius begyndte elendigheden. Hvorfor skulle han dog bekymre sig med, hvordan disse regler blev overholdt, når biskopperne hver for sig i deres stift måtte regere med dette i deres kirke, som de før havde gjort, som artiklerne selv fortæller. Det var også synd og skam, at man for så ringe sagers skyld skulle forsamle et så stort kirkemøde. *Især da fornuften, givet af Gud, er tilstrækkelig til at ordne disse ting, så Helligånden ikke er nødvendig hertil, han som skal forklare Kristus og ikke beskæftige sig med sådanne ydre ting, som er underlagt fornuften.*

Man kunne ellers kalde alt, hvad fromme kristne gør, for Helligåndens gerninger, også når de spiser og drikker. Men Helligånden må, hvad læren angår, have andet at gøre end sådanne gerninger, underlagt fornuften.

Så var de heller ikke alle fromme ved dette kirkemøde, ikke lutter Pafnutier, Jakober og Eustatiuser. Man regnede jo 17 arianske biskopper, som var i stor anseelse, selv om de måtte bukke og hykle for de andre. Theodorets beretning[38] siger, der var 20 artikler, Rufin[39] optæller 23. Om nu arianerne og andre med dem bagefter føjede nogle til eller tog nogle fra eller opstillede nye (for artiklen, som Pafnutius skal have bevaret om præsternes hustruer, er ikke imellem), det kan jeg ikke sige. Men det ved jeg sikkert, at de alle for længst er døde, begravede og rådnede op i bøgerne. De kan heller ikke stå op igen, som Konstantin viser og forudsiger, da han kastede dem i ilden og brændte dem. For man holder dem ikke, og man kan ikke holde dem. Det har, som Paulus siger, været hø, strå og træ bygget på grunden. Derfor har ilden med tiden fortæret dem, som andre timelige, forgængelige ting forgår. Men

---

[38] Theodoret, biskop af Kyros, d. 457, skrev en kirkehistorie, som Luther her hentyder til. Den var det ene af de værker, der lå til grund for Tripartita.

[39] Rufin, d.410, var en anden af de oldkirkelige kirkehistorikere, som Luther her støtter sig til.

havde det været trosartikler eller Guds bud, så var de også blevet stående som artiklen om Kristi guddom.

Fastsættelsen af påskedag

Dog er af træartiklerne en lille klods blevet ved at gløde indtil nu, nemlig angående fastsættelsen af påskedag.[40] Denne artikel holder vi dog (som matematikerne eller astronomerne klart viser os) heller ikke helt rigtigt, fordi jævndøgn i vor tid regnes helt anderledes end på den tid, og vor påske ofte bliver holdt for sent på året. Tidligt, straks efter apostlene, er striden begyndt om påskedagen, og biskopperne har for disse ringe, unødvendige tings skyld forkætret og forbandet hinanden, så det er synd og skam. Nogle ville i overensstemmelse med jøderne holde den på en bestemt dato efter Moseloven. Andre ville fejre søndagen derefter, for at de ikke skulle regnes for jødiske. Biskop Victor i Rom[41], som levede omtrent hundrede og

---

[40] Om tidspunktet for påskefestens afholdelse havde der allerede i slutningen af det 2. århundrede været uenighed mellem de lilleasiatiske kirker og kirken i Rom. De førstnævnte ville holde datoen for Jesu korsfæstelse som årlig mindefest, uanset ugedagen; i Rom holdt man fast ved de to afgørende ugedage, fredagen og søndagen, korsfæstelses- og opstandelsesdagen, uanset hvilken dato de måtte falde på. Det var først på kirkemødet i Nikæa, at striden fik sin endelige afgørelse til fordel for det romerske standpunkt.

[41] Biskop Victor (d. 198) var på den romerske side hovedmanden i den omtalte påskestrid. Victors forsøg på i påskestriden at få de andre kirker til

firs år før dette kirkemøde, som også blev martyr, bandlyste alle biskopper og kirker i Asien, fordi de ikke holdt påske sammen med ham. Så tidligt har de romerske biskopper grebet efter lederstilling og magt. Men biskop Irenæus i Lyon i Frankrig,[42] som havde kendt en af evangelisten Johannes' disciple, Polykarp, taler ham strengt til og ordner tingene, så Victor måtte lade kirken være i fred.

Derfor måtte Konstantin også tage sig af disse ting og hjælpe til at glatte ud i kirkemødet, og han forordnede, at man i hele verden skulle holde påskefest på samme tid, Lege Tripart. lib. 9, cap. 38 pulcherrime. Nu behøver man igen en reformation, så kalenderen bliver rettet og påsken anbragt rigtigt. Men det skal ingen gøre undtagen de høje majestæter, kejser og konger, som i enighed og på samme tid må lade et bud udgå i hele verden om, hvornår man i fred skulle fejre påskedag. Men hvis et land ville begynde alene, og når de verdslige foretagender som markeder, messer og andre forretninger rettede sig efter den nuværende påskedag, ville folkene fra dette land komme til et andet lands marked på en forkert tid, og der ville blive en tåbelig forstyrrelse og forvirring i alle ting. Det var godt,

---

at adlyde Roms biskop er et af de tidligste varsler om det kommende pavelige herredømme over hele kirken.

42 Irenæus er oldkirkens første betydelige teolog. Han bekæmpede i sit hovedværk, Imod kætterne, den gnostiske vranglære, som forkastede tanken om verden, som skabt af Gud, ikke ville anerkende Det gamle Testamente og ikke anså Jesus for et virkeligt menneske.

og det ville være let at udføre, hvis de høje myndigheder ville gøre det, da det allerede er så fint gennemarbejdet af astronomerne, og det blot drejer sig om kundgørelse eller påbud. I mellemtiden bevarer vi det glødende træstykke fra det nikænske kirkemøde, at påskedagen skal falde på en søndag, mens datoen vakler frem og tilbage. De kalder det mobile helligdage. Jeg kalder dem forskydelige helligdage, fordi påskedagen med de tilsluttende fester årligt ændres, snart tidligt, snart sent på året, og ikke ligger på en bestemt dato som de andre fester.

Denne flytning af festerne kommer af, at de gamle fædre, som sagt, straks i begyndelsen ville have påskedagen på den tid, Moses havde bestemt, nemlig ved martsfuldmånen, lige efter jævndøgn. De ville dog ikke helt judaisere og med jøderne holde påsken på fuldmånedagen, men i dette lod de som kristne Moseloven fare og tog søndagen efter fuldmåne i marts. Sådan var det også sidste år, 1538. Da holdt jøderne deres påske lørdag efter Invocavit,[43] som vor kirke kalder denne søndag. Det er omkring fem uger før vi holdt vor påske. Dette ler nu jøderne af og spotter os kristne, som ikke forstår at holde påske på rette tid. De styrkes dermed i deres vantro. Det ærgrer nu vore, og vi ville gerne have kalenderen korrigeret af de

[43] Invocavit er 1. søndag i fastetiden. Navnet er taget fra det første ord i dagens latinske indgangssalme.

høje myndigheder. Uden deres hjælp er det ikke muligt, langt mindre tilrådeligt.

Der er efter min mening sket det samme, som Kristus taler om i Matt 9: ”Ingen sætter en lap af ukrympet stof på en gammel kappe; for så river lappen den i stykker, og hullet bliver værre. Man fylder heller ikke ung vin på gamle lædersække; for så sprænges sækkene, og vinen går til spilde, og sækkene ødelægges.” De ville beholde et stykke af den gamle Moselov, nemlig at man skulle regne med marts-fuldmånen – det er den gamle kappe. Dernæst ville de som kristne, ved Kristus befriet fra Moseloven, ikke være underkastet den samme fuldmånedag, men i stedet bruge den følgende søndag. Det er den nye lap på den gamle kappe. Derfor har den evige strid og den evige vippen frem og tilbage indtil nu skabt så meget uvæsen i kirken og vil gøre det til verdens ende, så der ikke er nogen ende eller mål på bøgerne derom. Dette har Kristus af særlige grunde tilskikket og ladet bestå som den, der altid beviser sin magt i svaghed og lærer os at erkende vor svaghed.

Hvor langt bedre, om de havde ladet Moseloven om påskefesten være helt død og intet havde beholdt af den gamle kappe. For Kristus, som den pegede frem imod, har ved sin lidelse og opstandelse helt ophævet den og for evighed dræbt og begravet den. Han har splittet forhænget i templet og derefter brudt og ødelagt Jerusalem med præstedømme, fyrstedømme, lov og alt andet. Derfor skulle

de efter solens løb have udregnet lidelsens, begravelsens og opstandelsens dag, have mærket sig den og anbragt den på en bestemt dato i kalenderen, som de gjorde med juledag, nytår, helligtrekonger, kyndelmisse,[44] Marias bebudelsesdag, Sankt Hans dag og flere andre fester, som de kalder faste og ikke forskydelige helligdage. Så havde man hvert år med sikkerhed vidst, hvornår påskedag og helligdagene afhængig af dem, ville komme, uden denne store møje og denne diskuteren.

Ja, siger du, men man må ære søndagen for Kristi opstandelses skyld. Derfor hedder den Herrens dag. Man må lægge påskedagen på denne dag, fordi Kristus opstod efter sabbatten, som er vor lørdag. Det er dette argument, som har bevæget dem, men da Herrens dag jo ikke betyder søndag, men Herrens dag, hvorfor kunne man så ikke kalde dagen, som påskefesten var faldet på, for Herrens dag? Er juledag ikke også en Herrens dag, hvor en af Herrens særlige gerninger, hans fødsel, er sket? Og den holdes dog ikke hvert år på en søndag. Den hedder på tysk Christtag (Kristdag) som betyder det samme som Herrens dag - selv om den falder på en fredag, fordi den udregnet efter solens løb har en bestemt dato i kalenderen. På samme måde kunne påskedag i kalenderen have en bestemt dato, hvad enten den faldt en fredag eller en onsdag. Derved var vi

---

[44] Kyndelmisse, 2. februar, en af Mariafesterne til minde om Marias renselse, Luk 2, 22-24.

kommet fri af Moseloven med dens fuldmåne, ligesom man nu ikke spørger efter, om månen er fuld eller ikke på juledag, men man bliver ved datoen beregnet efter solens løb uden at ænse månen.

Men hvis man nu fremførte, at når jævndøgnet forskydes (som astronomerne har vist), men årene i kalenderen ikke følger med, og der bliver større og større forskydning i datoen, så ville jævndøgn komme længere og længere fra påskens fastsatte dato, som påsken nu kommer længere og længere bort fra Filips og Jakobs dag[45] og fra andre fester. Hvad angår det dog os kristne, om så påsken faldt lige ved Filips og Jakobs dag (hvad dog efter mit håb ikke vil ske før verdens ende)? Og hvad mere er: *Vi holder dog hver dag påske med prædiken og troen på Kristus*. Det er tilstrækkeligt, at påsken bliver holdt en gang om året på en bestemt dato for at give anledning til en forståelig, offentlig, mærkbar ihukommelse, ikke alene for at man på den dag desto flittigere kan behandle beretningerne om opstandelsen, *men også for årstidens skyld*, så folk med deres foretagender og forretninger kan rette sig derefter, som

[45] 1. maj.

man nu har Mikkelsdag,[46] Mortensdag,[47] Catherines dag,[48] Johannes' dag,[49] Peters og Paulus' dag.[50]

Men det er nu for længst forsømt, ja lige fra begyndelsen, så vi bevares til den yderste dag. *Det går jo nu på hæld*. Har den gamle kappe nu kunnet lade sig lappe og rives i 1400 år, kan den vel også udmærket lade sig lappe og rives endnu hundrede år. *Jeg håber, det må alt sammen snart have en ende.* Har påsken vaklet i fjorten hundrede år, kan den vel også gøre det den sidste korte tid, når dog ingen vil gøre noget derved, og de, som gerne ville, ikke kan.[51] Denne vidtløftige og overflødige snak har jeg kun taget med for at vise min mening, hvis nogle af sværmerne med tiden i egen overmod vil understå sig i at flytte påskefesten til en anden tid end nu. Jeg mener, at hvis gendøberne havde været så lærde i astronomien, at de havde forstået dette, *havde de faret på, som det er sværmernes skik*, og havde villet *bringe noget nyt til verden* og holde påske, anderledes end verden holder den. Men da de er ulærde

---

46 Ærkeenglen Mikaels dag, 29. september.

47 Martin af Tours dag, 11. november.

48 25. november.

49 27. december.

50 29. juni.

51 Kalenderreformen kom under pave Gregor den 13. (1582). 10 dage af oktober 1582 blev udeladt, så forårsjævndøgn blev 21/3. I Danmark indførtes denne gregorianske kalender først i 1700.

mennesker i videnskab, har Djævelen ikke kunnet bruge dem som instrument eller værktøj i dette.

Derfor er det mit råd, at man skal lade påskefesten være og holde den, som det nu er og lappe og rive den gamle kappe og lade påskefesten vippe indtil den yderste dag, eller indtil herskerne enigt og samtidigt ændrer den af ovenstående grande.

Der går ikke noget i stykker i os, og Sankt Peters kirkeskib lider ingen nød, da det hverken er kætteri eller synd (af uforstand mente dog de gamle fædre, at det var det, og har derfor forkætret og bandlyst hinanden), men slet og ret en fejltagelse eller en misforståelse i astronomien, mere af betydning for det verdslige regimente end for kirken. Spotter jøderne os for at holde påsken i uforstand, spotter vi omvendt dem langt mere, fordi de så urokkeligt og forgæves *har holdt deres påske uden at vide, at Kristus opfyldte det alt sammen, ophævede det og gjorde det til intet* for 1500 år siden. *Vi holder påske frit, vidende og ikke i uforstand.* Vi ved meget vel - bedre end de selv ved det - hvordan man skal holde påske efter Moseloven. Men vi vil ikke og behøver det heller ikke. *For vi har ham, der er Herre over Moses og over alle ting.* Herren, som siger: ”Menneskesønnen er herre over sabbatten.” Hvor langt mere er han herre over påsken og pinsen, som i Moseloven er ringere end sabbatten, da denne står på Moses' tavler, påske og pinse ikke. Oven i købet har vi Paulus, som rent ud forbyder at være bundet af helligdage, fester

og årsdage hos Moses (Gal 4, Kol 2)138. Derfor står det, og må stå, til vor frie bestemmelse, at vi holder påske, når vi vil. *Og selv om vi ville gøre fredag til søndag og omvendt, ville det være ret*, hvis det skete i enighed ved myndighederne og de kristne. *For Moses er død og begravet ved Kristus.* Dage og tider skal ikke være herrer over de kristne. *De kristne er frie herrer til at bestemme dage og tider, som de vil, og som det passer dem.* For Kristus har gjort alt frit, *da han ophævede Moses.* Alligevel vil vi lade det være, som det nu er, fordi der ikke er nogen fare, fejltagelse, synd eller kætteri deri, og fordi vi ikke unødvendigt eller af eget, personligt hovmod vil ændre noget uden hensyn til de andre, der sammen med os holder fast ved denne påske. For vi véd, at vi bliver frelst uden påske og pinse, uden søndag og fredag, og vi kan ikke blive fordømt på grund af påske og pinse, fredag og søndag, efter hvad Paulus lærer os.

Men for igen at komme til kirkemødet, siger jeg, at vi vel i alt for høj grad har holdt fast ved denne lille træklods fra det nikænske kirkemøde, og siden har paven deraf skabt ikke blot guld, sølv, ædelstene, men også en grund, en trosartikel, uden hvilken man ikke kan blive frelst. De kalder det kirkebud og lydighed mod kirken. Derved er de langt værre end jøderne. For de har dog Moses' tekst på deres side, påbudt af Gud i tiden dengang, men disse har intet andet end deres eget mørke. De farer frem og vil lave en ny kappe af de gamle pjalter af Moses. De foregiver at

holde Moses, men deres foretagende er dog kun lutter digt og drøm om Moses, der så længe har været død, og, som Skriften siger, er begravet af Herren selv (det vil sige af Kristus), så ingen har fundet hans grav. De vil trylle os Moses levende for øje, men ser ikke, at hvis man (som Paulus siger i Gal 5, 5) vil holde et stykke af Moses, må man holde hele Moses. Hvis de derfor regner måneden marts for nødvendig for at holde påsken, som et stykke af hans lov, må de også overholde hele loven om påskelammet og slet og ret blive jøder og med jøderne bruge et rigtigt lam som påskelam. Hvis ikke, må de lade det hele fare, også fuldmånen med den hele Moses eller ikke regne det for nødvendigt til frelse som en trosartikel. Jeg tror ikke fædrene ved dette kirkemøde gjorde det (især ikke de bedste).

Sådan ser vi, at dette kirkemøde først og fremmest har behandlet den artikel, at Kristus er sand Gud. Til det blev det kaldt sammen; derfor er det og kaldes det et kirkemøde. Ved siden af har de behandlet nogle tilfældige, materielle, ydre, timelige emner, som med rimelighed må betragtes som hørende denne verden til, som ikke må sammenlignes med troens artikler, og som heller ikke skal holdes som evig ret (for de hører fortiden til og er faldet bort), men kirkemødet har måttet klare sådanne materielle dele, som på deres tid tilfældigvis havde betydning, men som ikke mere angår vor tid, og som det heller ikke er muligt eller gavnligt at holde. For at man kan se det ret: Er den ene ting,

at kætterne igen skulle døbes, falsk og urigtig, så er den ellers givet af de rette fædre selv og ikke flettet ind af arianerne eller de andre dårlige biskopper.

Apostlenes kirkemøde i Jerusalem

Sådan har også *apostlenes kirkemøde i Jerusalem* efter hovedanliggendet måttet behandle nogle tilfældige, ydre artikler om blodet, om kvalte dyr og afgudsofre, fordi det på deres tid var nødvendigt. Men ikke i den mening, at det skulle vare ved i kirken som evig ret og trosartikel; for det er faldet. Og hvorfor skulle vi ikke også se på dette kirkemøde, hvordan det skal opfattes efter de grunde, som fremtvang det.

Grunden var følgende: Hedningerne, som blev omvendt ved Paulus og Barnabas, *havde ved evangeliet fået Helligånden* lige så vel som jøderne, men var dog ikke under loven som jøderne. Da trængte jøderne hårdt på: Man måtte omskære hedningerne og befale dem at holde Moseloven. Ellers kunne de ikke blive frelst. Det var hårde, skarpe, tunge ord, ikke at kunne blive frelst uden Moseloven og omskærelsen. Dette fremkaldte frem for andre de farisæere, som var kommet til troen på Kristus, ApG 15, 5. Da kom apostlene og de ældste sammen for denne sags skyld, og da de havde stridt meget og skarpt, trådte Peter frem og holdt den vældige og smukke prædiken i ApG 15,

7-11: ”Brødre, I ved, at Gud for længe siden blandt jer udvalgte mig, for at hedningerne af min mund skulle høre evangeliets ord og komme til tro. Og Gud, som kender hjerterne, har bekræftet det ved at give dem Helligånden ligesom os. Og han har ikke gjort forskel på os og dem, idet han har renset deres hjerter ved troen. Hvorfor udæsker I da Gud ved at lægge et åg på disciplenes nakke, som hverken vore fædre eller vi har magtet at bære? Men vi tror, at vi bliver frelst ved Herren Jesu nåde på samme måde som de.”

Denne prædiken lyder simpelthen, som var Peter vred og ærgerlig over farisæernes hårde ord, når de sagde, at hedningerne ikke kunne blive frelst, hvis de ikke blev omskåret og holdt Moseloven, som ovenfor sagt. Han svarer derfor også med hårde og skarpe ord og siger: ”I ved dog godt, at hedningerne ved mig hørte ordet og blev troende som Kornelius og hans hus. Men ganske åbenbart knurrede I imod mig og angreb mig, fordi jeg var gået til hedningerne og havde omvendt og døbt dem (ApG 10 og 11). Hvordan har I da nu glemt det, så I vil lægge den byrde på hedningerne, som hverken vore fædre eller vi selv kunne bære? Er det andet end at friste Gud, når vi pålægger andre en umulig byrde, som vi heller ikke selv kan bære, så lidt som de. Især når I ved, at Gud uden denne byrde har givet dem Ånden og gjort dem lige med os, efter at vi heller ikke på grund af fortjeneste ved byrden, men af nåde har modtaget den samme Ånd, som også vore fædre. For da vi ikke

kunne bære byrden, fortjente vi derved mere straf end nåde, som dem, der var skyldige at bære, som vi havde forpligtet os til."

Dette er jo indholdet og hovedsagen ved dette kirkemøde, at farisæerne mod ordet om nåden ville oprejse gerningerne eller lovens fortjeneste som nødvendig til frelse. Dermed var nådens ord blevet gjort til intet sammen med Kristus og Helligånden. Derfor fægter og kæmper Peter så hårdt imod og vil simpelthen uden alle gerninger blive frelst alene ved Jesu Kristi nåde. Ikke nok med det, han tør også være så dristig at sige, at alle deres tidligere fædre, både patriarker, profeter og hele den hellige kirke i Israel kun er blevet frelst ved Jesu Kristi nåde. Og han fordømmer som gudsbespottere alle dem, som ad andre veje har villet eller vil blive frelst. Jeg mener, det kan kaldes at prædike og sige meningen rent ud. Skulle man ikke brænde denne kætter, som forbyder alle gode gerninger og alene holder nåden og troen for tilstrækkelig til frelse selv hos alle helgener og de første mennesker i verden? Vi må nu lade os kalde kættere og djævle og lærer dog intet andet end Peters prædiken og dette kirkemødes beslutning, som hele verden nu kender bedre end farisæerne, som Peter her skændte på.

Men Peter er langt over os og dog næsten for underlig, når han ikke alene prædiker Kristi nåde, hvad enhver gerne hører, men også siger, at hverken de selv eller deres forfædre kunne bære denne byrde. Det vil simpelthen

sige: ”Vi apostle og hvem vi er, med vore forfædre, patriarker, profeter og hele Guds folk har ikke holdt Guds bud, men er syndere og fordømte.” Han taler jo ikke om blodpølse og retter med blod i, men om Moseloven, og siger, at ingen har holdt den eller kunnet holde den. Som Kristus siger i Joh 7, 19: ”Ingen af jer holder loven.” Jeg mener, *det er at prædike loven ret til dom* og medtaget sig selv som dømt synder. Hvordan når Sankt Peters påståede stolarving[52] til, at han kalder sig selv den allerhelligste og udnævner helgener efter sit eget hoved, for deres gerningers skyld og ikke på grund af Kristi nåde? Og hvor er de munke, som kan bære langt mere end lovens byrde, så de endda kan sælge deres overskydende hellighed?[53] Et sådant vidunderligt Petershoved har vi ikke. Vi må ikke regne patriarkerne, profeterne, apostlene og den hellige kirke for syndere, men skal oven i købet kalde paven Den Allerhelligste, den helligste af de hellige, dvs. Kristus.

Men Peter fortjener en meget nådig og ærefuld absolution og skal ikke længere regnes for underlig. For han prædiker i denne meget vigtige artikel *først loven*, at vi alle er syndere. *For det andet, at alene Kristi nåde frelser os*,

---

[52] Paven som den, der har arvet Peters bispestol i Rom.

[53] En af forudsætningerne for udviklingen af afladsvæsenet er læren om ”kirkens skat”, thesaurus ecclesiae, som går ud på, at de overskydende fortjenester, som helgenerne har, kan komme de lidende i skærsilden til gode. Når paven bevilger aflad, optræder han som forvalter af denne skat.

også patriarkerne, profeterne, apostlene og hele den hellige kirke fra begyndelsen af, som han alle sammen med sig selv gør til syndere og fordømmer. For det tredje lærer han, før kirkemødet i Nikæa, at Kristus er sand Gud. For han siger, at alle hellige må blive fordømt, hvis de ikke ved vor Herre Jesu Kristi nåde bliver frelst. Den, der som herre kan give nåde og frelse, må være sand Gud, som kan borttage synd ved nåde, død og Helvede ved frelse. Dette kan ingen skabning gøre. Det skulle da være Den Allerhelligste i Rom, dog uden at kunne forringe Peters prædiken. For det fjerde: Den, som mener andet og lærer, at kristne kan blive frelst ved lov eller egne gerninger eller kan vinde nåden, han frister Gud.

Den, som vil, kan udlægge denne byrde, så den alene betyder Moseloven og omskærelsen, ikke De Ti Bud eller de gode gerninger. Det er fint for mig. Kan du lettere holde De Ti Bud end ceremonierne hos Moses, så skynd dig og vær helligere end Peter og Paulus. Jeg er så svag i De Ti Bud, at jeg synes, alle Moses' ceremonier ville være mig lettere at holde, om ikke De Ti Bud trykkede mig. Dog derom er der ikke tid at diskutere; det er udførligt behandlet andre steder. Men også fornuften må slå fast og bekende, at De Ti Bud eller De Ti Buds gerninger ikke er og ikke må kaldes Jesu Kristi nåde, men er og må kaldes noget helt andet. Nu siger Peter her, at vi alene ved Jesu Kristi nåde kan blive frelst, men *Jesu Kristi nåde kan ikke modtages og beholdes med hænderne, langt mindre med*

hændernes gerninger, men med troen i hjertet. Det er jo visselig sandt.

Det er mærkeligt at se, at Peter, der som apostel sammen med de andre apostle havde befaling og magt til at opstille denne artikel på ny - derfor hedder de kirkens grundsten - alligevel går tilbage og indfører den tidligere, hellige Guds kirke og alle patriarker og profeter fra begyndelsen af. Han siger så meget som: "Det er ikke en ny lære, for sådan har vore forfædre og alle hellige lært og troet. Hvordan kan vi da understå os i at lære andet og bedre, når vi dermed frister Gud og fører brødrenes samvittighed vild og besværer dem?" *Dette kalder jeg det væsentlige eller hovedsagen ved dette kirkemøde*. Til dette er det kaldt eller kommet sammen, med dette er det sluttet og alt er ordnet. Men paveæslet ser og regner ikke denne hovedsag, men gaber efter de fire andre ting, som Jakob føjer til, om blod, kvalte dyr, afgudsoffer og hor. Derved vil de styrke deres tyranni, og de siger så smukt, at da kirken har ændret disse artikler, vil de også have magt til at ændre troens artikler og kirkemøderne. Det vil sige: "Vi er kirken, vi kan bestemme og gøre, som det lyster os." Hører du, paveæsel, du er både et simpelt æsel og et snavset svin!

Dette kirkemødes artikel er ikke faldet eller ændret, men det har, som Peter siger, været fra begyndelsen og skal blive til verdens ende. *For der har til alle tider efter hinanden været hellige mennesker, som er blevet frelst alene ved Kristi nåde og ikke ved loven*. Som der jo da

også under pavedømmets djævel stadig har været evangeliets tekst og troen på det, dåben, nadveren, skriftemålet og Jesu Kristi navn, skønt paven med sine forbandede løgne har raset imod det og skændigt har forført verden. På samme måde er der sagt om det nikænske kirkemøde, at dets vedtagelse var i forvejen og stadig er blevet ved at være. For de rette kirkemøders vedtagelser må altid være, som de altid før har været, især hovedartiklerne, for hvis skyld de er blevet kaldet kirkemøder.

Men hvad skal vi sige om dette apostelkirkemøde, når Jakob drager de fire stykker frem: blod, kvalte dyr, afgudsoffer og hor? Er ikke kirkemødet imod sig selv, og er ikke Helligånden uenig med sig selv? For disse to taler er åbenbart og klart imod hinanden: Ikke at pålægge Moseloven som byrde og alligevel at pålægge den. Hvis man ville snakke filosofistisk, kunne man sige, at der ved kirkemødet ikke blev talt om hele Moseloven, men om dele, hvoraf man kunne pålægge nogle og lade andre være. Men det går ikke, for Paulus trækker i Gal 5, 3 denne slutning: "Den, som holder et stykke af loven, er skyldig at holde den helt og holdent". Og det betyder netop, at han erkendte sig helt skyldig, ellers ville han heller ikke regne med de enkelte stykker. Og der ville her stadig være nye lapper på den gamle kappe, og riften ville blive værre. Det er også ganske klart, at disse stykker findes i Moseloven og ikke ellers i hedningernes love. Hvorfor skulle det dog være nødvendigt at pålægge hedningerne disse ting, hvis de tidligere

var vænnet til det som en del af landets ret? Hvordan får vi nu det til at passe sammen: Ingen lov og alle love?

Velan, kan vi ikke få det til at rime sammen, må vi lade Jakob fare med hans artikel og beholde Peter med hans hovedartikel, for hvis skyld kirkemødet blev afholdt. For uden Peters artikel kan ingen blive frelst. Men Kornelius og de hedninger, som Peter havde døbt hos ham og sammen med ham, blev frelst, før Jakob kom med sin artikel, sådan som Peter prædiker om det ved dette kirkemøde. Ovenfor har jeg berørt, om man med god samvittighed kan lade disse stykker falde, når Helligånden styrer dette kirkemøde og bestemmer alt dette. Men denne diskussion er langt skarpere: Om kirkemødet er imod sig selv eller uenig med sig selv. Netop når de vil befri os fra en umulig byrde, lægger de en endnu umuligere byrde på os, sådan at vi på én gang skal gøre intet og gøre alt. Ganske vist må vi nu, når det andet er faldet, handle rigtigt og blive ved den ene del, ved Peters artikel, det vil sige ved den sande, kristne tro.

Kun horeriet, nævnt som det fjerde stykke i Jakobs artikel, er ikke faldet, skønt hoffet og de fordømte herrer for tyve år siden var lige ved det, når de begyndte at undlade at regne hor for en dødssynd, men kun for en dagligdags synd. De lagde vægt på ordsproget: ”Naturen kræver sin ret”. Som da endnu de helligste mænd i Rom holder fast ved. Blindelederne har vel netop fået denne artikel fortolket derhen, fordi Jakob anbringer horeriet sammen med de

tre bortfaldne stykker, hvoraf de så udleder: Gælder forbudet mod blod, kvalte dyr og afgudsoffer ikke mere, så gælder forbudet mod hor heller ikke mere, da det står sammen med de tre stykker og i øvrigt er et naturligt og menneskeligt værk. Lad dette fare, det er ikke bedre værd.

Jeg vil fremføre mine overvejelser om dette, en anden kan måske gøre det bedre. Det er nu ofte sagt, at man skal bedømme kirkemøderne og holde dem efter hovedartiklen, som har givet anledning til kirkemødet. Den og dens behandling er kirkemødet substans, den er kirkemødets væsen eller krop, som alt andet må rette sig efter og passe til, som en dragt retter sig efter kroppen, der har den på eller bærer den. Hvis den ikke gør det, trækker man den af og kaster den fra sig, så den ikke mere er en klædning. Men der kan ikke findes noget kirkemøde (så lidt som nogen anden forsamling, en rigsdag eller et lokalt møde), hvor der ikke, når hovedsagerne er bragt i orden, er tilfældige underordnede sager, som også må lappes sammen og ordnes. Da det ved det nikænske kirkemøde var klart udtrykt, at Kristus var sand Gud, drøftede man således de praktiske spørgsmål om påskedag og præstestridighederne. På samme måde har man her Jakobs artikel efter Peters hovedartikel.

Så er det nu alle apostlenes og kirkemødets endelige mening og afgørelse, at man uden lov eller lovens byrde må blive frelst alene ved Jesu Kristi nåde. Da Peter, Paulus og deres tilhængere havde opnået denne afgørelse, var de

glade og veltilfredse. For denne afgørelse havde de arbejdet og kæmpet mod farisæerne og jøderne, som kom til troen, men dog ville beholde loven. *At Jakob nu føjer sin artikel til, kan de godt finde sig i, fordi dette ikke bliver pålagt som lov eller lovbyrde.* Man "pålægger ingen byrde" som det siges i kirkemødets skrivelse: "Helligånden og vi har besluttet ikke at lægge nogen anden byrde på jer end dette nødvendige, at I skal holde jer fra kød, der ofres til afguder, og fra blod og fra kød af kvalte dyr og fra utugt. Ved at holde jer fri af det handler I ret. Lev vel!" (ApG 15, 23-29). Ja, de havde gerne kunnet finde sig i, at Jakob havde føjet endnu flere ting til, om for eksempel om spedalskhed eller lignende, som også gælder uden De Ti Bud. Men dette skal ikke være nogen lov eller byrde, siger de, men kun fornødne ting. Men når et åg ikke mere er et åg, er det let at bære, og når lov ikke mere er lov, er den let at holde, som De Ti Bud. Hvor langt mere er det på samme måde med ceremonierne, især når de oven i købet er afskaffede eller kun gælder i begrænset omfang. Derom mere et andet sted. For hvis paven ville tage sin byrde fra os, så det ikke skulle være lov, ville vi med lethed adlyde ham, især hvis han holdt lidt tilbage med dem og satte mængden ned. Sådan må nu Jakob med sin artikel underkaste sig den udlægning, at Peters artikel om nåden uden lov forbliver ren og fast og regerer alene uden loven.

Lad os også se på foranledningen til Jakobs sekundære anliggende, for at vi helt kan forstå dette kirkemøde. For

jøderne var Moseloven så at sige medfødt, ifødt, indsuget, indforlivet, indlevet fra barndommen af, så det næsten var blevet deres natur, som Paulus siger i Gal 2, 15: "Vi er af natur jøder". Det vil sige født til Moses, for han taler dér om loven og ikke alene om fødslen. Derfor kunne de ikke tåle hedningernes optræden, eller at man skulle sammenligne dem med dem, hvor de levede spredt i landene blandt hedningerne, når de så, hvordan hedningerne spiste blod, kvalte dyr og afgudsoffer og alligevel roste sig af at være Guds folk eller kristne. Dette har bevæget Jakob til at afværge denne forargelse, for at hedningerne ikke for frækt skulle misbruge friheden som i trods mod jøderne, *men leve anstændigt, for at jøderne, så dybt forankret i loven, ikke skulle blive krænkede og spotte evangeliet.* For, kære Gud, med syge og svage mennesker skal man have tålmodighed, som vi fordrukne tyskere undertiden ganske klogt siger: Et læs hø må vige for en fuld mand. Blandt syge mennesker bliver ingen ridder, og blandt uforstandige kan ingen blive mester.

Nu gør Jakob det dog ganske hensynsfuldt, udelader hele Moseloven om ofre og alle de andre ting, man måtte overholde i Jerusalem og i selve landet, og tager alene de fire ting frem, som jøderne uden for Jerusalem blandt hedningerne forarges over. Jøderne måtte, spredt blandt hedningerne, se deres færden, bo sammen med dem og undertiden spise sammen med dem. Da var det meget fornærmende og også uret, om jeg satte blodpølse, haresteg, fisk

med blod i eller afgudsoffer frem for en jøde, når jeg vidste, han ikke kunne udholde det og måtte forstå det som hånligt overmod. Jeg ville dermed handle, som om jeg sagde: "Hør, du jøde, selv om jeg kunne bringe dig til Kristus ved ikke at spise blodpølse eller sætte det frem for dig, så vil jeg dog ikke gøre det, men med blodpølsen forskrække dig bort fra Kristus og jage dig til Helvede." Var det venligt handlet? Jeg vil slet ikke tale om det kristelige. Må ikke ethvert menneske ofte tie og lade en anden handle, som han vil, når han ser og véd, at tale og handlen var til skade for den anden, især når det ikke er mod Gud? Nu var på den tid hedningerne skarpt imod jøderne og meget overmodige, fordi de var deres herrer. På den anden side var jøderne utålsomme, fordi de alene var Guds folk, som mange beretninger kraftigt bevidner.

Derfor var dette Jakobs gode råd det allerbedste middel til fred, ja, også til frelse for mange. Når hedningerne, fordi de nu havde opnået Kristi nåde uden lov og fortjeneste, til gengæld derfor også viste sig tjenstvillige over for jøderne i ganske få ting som overfor syge og svage, for at de kunne komme til den samme nåde. For det skader jo da ikke hedningerne hos Gud, om de i offentlig, åbenlys brug undgår blod, kvalte dyr og afgudsoffer. De er jo dog i samvittigheden ved nåden fri over for alt dette. Og alene til gavn for jøderne og for deres frelses skyld lader deres overmod fare, når de ellers i jødernes fravær uden anstød kan spise og drikke, hvad de havde lyst til uden fare for

samvittigheden. Jøderne var ganske vist også lige så fri i samvittigheden, men kunne ikke pludselig ændre den ydre sædvane (for sædvanen er vores anden natur), især da ikke, når den var groet frem af Guds lov. Nu lærer dog også rimeligheden og fornuften, at man ikke skal trodse og skade i disse ting, men tjene og gavne efter budet: Elsk din næste!

Sådan er de to artikler, Peters og Jakobs, imod hinanden og dog ikke mod hinanden. *Peters artikel handler om troen. Jakobs om kærligheden*. Peters artikel tåler ingen lov, spiser blod, kvalte dyr, afgudsoffer og djævlen oveni og bemærker det ikke. Den handler om forholdet til Gud og ikke til mennesker, gør intet, men tror kun på den nådige Gud. *Jakobs artikel lever og spiser med mennesker og stiler helt og holdent mod, at de også må komme til Peters artikel, og værger med flid, at nogen skulle hindres.* Nu er kærlighedens embede formet sådan på jorden, at det, den elsker og gavner, er skiftende og forgængeligt, så den ikke kan have det evigt. Det forgår, og derefter kommer noget andet, som den også må elske, og sådan går det indtil verdens ende. Da nu jøderne var gået til grunde eller blevet halsstarrige, og hedningerne ikke længere behøvede at øve denne kærlighed mod dem, faldt det alt sammen. *Det er ikke ændret gennem kirkens magt, som papisterne løgnagtigt siger, men da grunden ikke længere var der, spiste de kristne frit blod og retter med blod, som de for jødernes velfærds skyld en tid lang havde holdt sig fra, selv om de over for Gud efter troen ikke var skyldige at gøre det.* Hvis

Jakob havde villet påbyde disse ting som lov, havde han måttet påbyde hele loven, som Paulus siger i Gal 5, 3: Den, som holder ét bud, er forpligtet til at holde hele loven. Det ville være lige imod Peters artikel, som Jakob selv bekræfter.

At han tager hor med, som dog *til evig tid er forbudt i De Ti Bud*, tror jeg er af følgende grund. Hor var hos hedningerne regnet for en ringe synd eller slet ikke for nogen synd, som man kan læse i hedenske bøger, ganske på den måde, som jeg ovenfor har nævnt, at hoffet og de elendige præster for tyve år siden også begyndte at sige dette offentligt og at tro det. Derfor har det hos hedningerne ikke været nogen større synd at begå hor end at spise blodpølse, pebret hare, fisk med blod i eller afgudsoffer. Man kan læse i romernes historie, hvor ugerne de tog sig hustruer, så kejser Augustin måtte tvinge dem til ægteskab. De mente, hor var rigtigt, og at der skete dem vold og uret, når man ville tvinge dem til ægteskab. Derfor vil Jakob lære hedningerne, at de, også uden øvrighedens tvang, af sig selv gerne lader horeri fare, og at de skal leve tugtigt og kysk i ægteskab. Det gjorde jøderne, der forargedes over denne frihed til hor og ikke kunne tro, at de skulle kunne komme til Guds nåde og blive Guds folk, på grund af denne ulighed i spisen og i adfærd.

Sådan har apostlene ikke pålagt hedningerne loven, men dog en tid lang taget hensyn til jøderne, mens de frej-

digt prædikede nåden. Vi ser hos Paulus, at han hos jøderne optrådte jødisk, hos hedningerne hedensk for at kunne vinde dem alle, 1 Kor 9, 20. Han omskar sin discipel Timoteus, som allerede var troende, ApG 16, 3, ikke fordi det måtte være sådan, men for de stedlige jøders skyld, for ikke at forarge dem. Og siden, i ApG 21, 26, lod han sig rense i templet sammen med jøderne og ofrede efter Moseloven. Alt dette gjorde han, som Augustin skriver med det smukke og nu berømte ord: Man måtte begrave Moses eller hans kirke og hans lov med ære.

Men hvordan dette kirkemøde og både Peters og Jakobs artikler blev overholdt bagefter, finder man rigeligt om i Paulus' breve. Han klager overalt over de falske apostle, som mod nåden lægger vægt på loven som nødvendig. De forførte hele huse og lande til at vende tilbage til loven bort fra Kristus, men i Kristi navn. Sådan blev tingene også langt værre efter kirkemødet i Nikæa. For da skælmen Arius ydmygede sig, og kirkemødets tro tog en ende hos kejser Konstantin, så han lod ham komme ind i riget igen, da pustede han allerførst til ilden. Hans partis biskopper drev deres spil især efter Konstantins død ved

hjælp af hans søn, kejser Constantius, som de havde vundet, så grueligt, at Constantius i hele verden forjog alle rette biskopper undtagen Gregor og Basilius.[54]

Nogle siger, at faderen Konstantin før sin død også skulle være blevet arianer og i sit testamente have anbefalet en ariansk præst, som af hans søster Constantia trohjertet var sendt til hans dødsleje, til sønnen Constantius. Gennem denne præst skulle arianerne derefter være blevet så mægtige. *Sådanne beretninger formaner os kun til trofast at bede for de mægtige herrer, for Djævelen søger allersnarest dem, fordi han gennem dem kan gøre den største skade*. Og til at vi også selv skal være forsigtige og ikke letsindigt tro sværmerånderne, når de ydmyger sig meget dybt, som den skælm Arius gjorde, og som også Saul gjorde over for David. "De onde overvindes kun for en tid", siger man, men de gemmer sig blot, indtil de får vejr og plads til at kæmpe. Så kommer de frem som Arius og udfører, hvad de hele tiden har haft i sinde, så det slet ikke undrer mig, hvorfor fædrene har pålagt de fornægtende kristne så streng og lang en bod. De må have erfaret, hvor falsk deres ydmyghed var, og hvor vanskeligt de med alvor og af hjertens grund ydmygede sig og gjorde bod, som

---

[54] Gregor var biskop i Nazians, d. 390, og Basilius i Kæsarea, d. 379. Deres udformning af det ortodokse standpunkt fik stor betydning for det næste kirkemøde i Konstantinopel 381, som bragte den arianske strid til endelig afslutning.

også Sirak 12, 10 siger: ”Stol aldrig nogensinde på din fjende, for hans ondskab er som ir på bronze”.

Kort sagt, den som ikke véd, hvad judaskysset betyder, han skal sammen med mig læse beretningerne om Arius under Konstantin, så må han indrømme, at Arius var langt værre end Judas. Han bedrager den gode kejser Konstantin med disse smukke ord: ”Vi tror på én Gud, Den almægtige Fader, og på Herren Jesus Kristus, hans søn, som er født af ham før hele verden, én Gud, ét ord, ved hvilket alt er skabt osv.” Kære, hvilken kristen kunne dog regne sådanne ord for kætterske og mene, at Arius alligevel hermed holdt Kristus for en skabning? Og dog bliver det klart, da det kommer til forhør. På samme måde narrer også Auxentius, biskop i Milano lige før Ambrosius, folk med sådanne smukke ord, så jeg i første omgang blev helt vred på Hilarius, da jeg hos ham læste titlen Blasphemia Auxentii,[55] anbragt over Auxentius bekendelser. Jeg havde vovet legeme og sjæl på Auxentius' ord, at han regnede Kristus for en sand Gud. Men jeg håber også, at ved disse blinde, hastige ord er mange fromme, enfoldige kristne blevet bevaret ved den tidligere tro, da de ikke har kunnet forstå disse ord anderledes end i overensstemmelse med,

---

[55] Auxentius' gudsbespottelse. Auxentius var blevet afsat af Pave Damasus, men klagede til kejseren, idet han i et brev fremlagde sin trosbekendelse. Det er denne, Hilarius optager i sin bog mod arianerne under den nævnte overskrift.

hvordan troen fra begyndelsen har været. Ingen kan heller forstå dem anderledes uden at kende arianernes hemmelige udlægning.

Da sådanne eksempler er nødvendige at kende for de kristne, og da den jævne læser ikke så flittigt studerer historien og ikke tænker på, hvor nyttig den er som advarsel mod alle andre sværmerånder, som Djævelen, deres gud gør så fedtede, at man ingen steder kan gribe dem eller holde dem fast, vil jeg kort fremstille denne sag i nogle enkelte punkter:

For det første havde Arius lært, at Kristus ikke var Gud, men en skabning. Da drev de fromme biskopper ham til at bekende, at Kristus var Gud. Men det gjorde han i den falske betydning, at Kristus var Gud som Peter og Paulus, som englene, der i Skriften kaldes guder og Guds børn.

For det andet: Da fædrene blev klar over det, drev de ham videre, så at han med sine tilhængere indrømmede, at Kristus var ret og sand Gud. Han bøjede sig med disse ord for lempelighedens skyld, fordi der indtil da var blevet lært sådan i alle kirker, men indbyrdes udlagde de, især Eusebius, biskop i Nicomedia og Arius' højeste beskytter, disse ord sådan: Omne factum Dei est verum, Alt, hvad Gud skaber eller gør, er sandt og ret, for det, som er falskt, har Gud ikke skabt. Derfor vil vi bekende, at Kristus er ret, sand Gud (men hos os en skabt gud, som Moses og alle hellige). Her kunne de nu gå med til alt, hvad man endnu

om søndagen synger i kirkerne efter det nikænske kirkemøde: ”Gud af Gud, lys af lys, sand Gud af sand Gud.”

For det tredje: Da disse falske kneb også afsløredes, så man så, at de med disse ord dog betegnede Kristus som en skabning, blev diskussionen skarpere, så de måtte bekende, at Kristus havde været før hele verden. Hvem kunne da tro andet, end at Arius og hans biskopper var sande kristne og uretfærdigt dømt af det nikænske kirkemøde? Dette spil drev de kort efter kirkemødet (som dog havde gjort kort proces med dem og opstillet trosbekendelsen, som vi endnu har), for de ville tilintetgøre det nikænske kirkemøde og anfægte det ene stykke efter det andet.

For det fjerde: Da dette falske puds også blev bemærket, at Kristus dog skulle være og kaldes en skabning, med den udlægning, at Kristus havde vel været før hele verden, men i den betydning, at han var skabt eller dannet før verden og andre skabninger, blev de tvunget til at bekende, at hele verden, alle ting var blevet til ved ham, som Joh 1 siger. Blandt deres egne udlagde de det sådan: Kristus blev først skabt, derefter alle ting ved ham.

For det femte kunne de nu let bekende ”født, ikke skabt af Gud”, født som alle kristne, født af Gud, er Guds børn, Joh 1, 12-13. Ikke skabt blandt andre skabninger, men forud for alle skabninger.

For det sjette: Da det kom til det centrale, at Kristus er af ”samme væsen” (homousios) som faderen, det vil sige, at Kristus er faderen lig, af samme guddom, med den

samme, ene magt, da kunne de ikke mere finde noget kneb, hul, rænke eller udflugt. Homousios betyder af ét væsen eller af én natur, af én og ikke af to, som fædrene havde bestemt på kirkemødet, og som vi stadig på latin synger: Consubstantialis (samme substans). Nogle kaldte ham senere coexistentialis, coessentialis (sam-eksistens, væsensfælles). Dette havde de nu bøjet sig for i Nikæa ved kirkemødet, og de bøjede sig også for det, når de måtte forklare sig for kejseren og fædrene, men blandt deres egne bekæmpede de det meget hårdt og sagde, at ordet ikke stod i Skriften. De holdt, også efter Konstantins tid, mange kirkemøder for at svække kirkemødet i Nikæa. De anrettede megen ulykke og gjorde siden vore så bange, at selv Hieronymus bestyrtet skrev et klagende brev til biskop Damasus i Rom, hvor han begyndte at forlange, at man skulle slette ordet homousios. Jeg ved ikke, siger han, hvilken gift der ligger i dette ord, så arianerne kan fremkalde så megen unyttig diskussion derom.

Vi har endnu en dialog, hvor Athanasius og Arius strides foran en embedsmand Probus om dette ord. Da Arius lagde stærk vægt på, at ordet ikke stod i bibelen, fangede Athanasius på sin side Arius på samme måde og sagde: Ordene ”ufødt”, ”umulig at føde” (innascibilis, ingenitus Deus) står heller ikke her i Skriften. Disse ord havde arianerne brugt til at bevise at Kristus ikke kunne være Gud, fordi han var født, men Gud var ufødt. Embedsmanden dømte imod Arius. Det er jo sandt, at man i guddommelige

ting intet skal lære uden om Skriften, som Hilarius skriver i "Om Treenigheden". *Men det betyder kun, at man ikke skal lære anderledes*. At man ikke skulle bruge flere eller andre ord, end der står i Skriften, kan man ikke overholde, især ikke i strid, og når kætterne med tomme greb vil forfalske tingene og fordreje Skriftens ord. Da var det nødvendigt, at man *sammenfattede Skriftens mening, givet i mange ord, i et kort og sammenfattende ord* og spurgte, om de regnede Kristus for homousios. Det er meningen i alle Skriftens ord, men som de med falske forklaringer fordrejede blandt deres egne, skønt de frit havde bekendt det foran kejseren og i kirkemødet. På samme måde var det da pelagianerne[56] ville bringe os i forlegenhed med ordet arvesynd eller Adams-pest, fordi disse ord ikke står i Skriften, mens dog Skriften kraftigt lærer disse ords mening ved at sige, at vi er undfanget i synd, Sl 51, 7, alle af natur er vredens børn. Ef 2, 3 og alle på grund af ét menneskes synd må være syndere, Rom 5, 12.

Sig mig nu, hvis Arius i dag stod foran dig og bekendte for dig hele det nikænske kirkemødes trosbekendelse, som vi endnu synger den i vore kirker, kunne du da regne ham

---

[56] Tilhængerne af den irske munk Pelagius, som i begyndelsen af det 5. årh. fremførte den lære, at menneskets frie vilje virker afgørende med til frelsen (mennesket har det i sin egen afgørelse, om det vil vende sig til det gode eller det onde). Pelagius blev skarpt afvist af Augustin, som hævdede at menneskets vilje er fanget i synden, og at kun Guds uforskyldte nåde frelser det.

for kættersk? Jeg ville selv sige: Han er rettroende. Og han udtrykte dog som en skælm en anden tro derved, og bagved forstod og lærte han ordene anderledes. Var jeg ikke blevet kønt bedraget? Derfor tror jeg ikke, at Konstantin var blevet ariansk, men at han blev ved det nikænske kirkemøde. Men det er overgået ham, at han blev bedraget og troede Arius, at han mente det samme som kirkemødet, hvorfor han, som ovenfor sagt, tog mod en ed fra ham om dette og så befalede, at man igen skulle modtage Arius i Alexandria. Da Athanasius som den, der kendte den falske Arius bedre end Konstantin, ikke ville gøre det, måtte han forjages. For det kunne vel rent menneskeligt være faldet Konstantin ind, at man i Nikæa med mistænksom misundelse kunne have fordømt Arius, denne fromme kristne, især da arianerne og først og fremmest Eusebius fra Nicomedia tog sig af kejseren, tudede ham ørerne fulde og smykkede Arius. For ved hoffet har store konger og herrer, selv om de er fromme, ikke altid engle og Johannes Døberen om sig, men ofte Satan, Judas og Do'eg som Kongebøgerne tydeligt viser os (1 Kong 22, 22; 1 Sam 22, 9). Og det er et godt tegn, at Konstantin før sin død lod Athanasius komme tilbage, hvor hårdt end arianerne bekæmpede ham (3. Tripart. II). Dermed beviser han, at han ikke har villet forkaste det nikænske kirkemøde og dets lære, men gerne har villet bringe alt til enighed.

Sådan stiller også nu nogle af vore falske papist-skriverdrenge sig an, som ville de lære troen og gode gerninger, for at smykke sig med det og bagtale os, som havde de alle vegne lært dette, og vi på urimelig måde havde beskyldt dem for noget andet. Så kan de, når de igen har pudset sig op med disse fåreklæder, som om de var ganske lig os, igen bringe deres ulv ind i fårestalden. For det er ikke deres alvor at lære tro og gode gerninger, men fordi de, som arianerne, ikke på anden måde kan bevare og igen fremkalde deres gift og ulvevæsen end ved sådanne fåreklæder om tro og gode gerninger, så smykker og gemmer de ulveskindet, indtil de igen kommer ind i fårestalden. Men man skulle handle mod dem, som de handler mod vore, og befale dem at tilbagekalde deres skændighed og bevise det i gerning ved at aflægge alle misbrug, som råder i deres kirker imod troen og gode gerninger, for at man kunne kende dem på deres frugter. Uden dette kan man ikke tro de blotte ord og handlinger, som er fåreskindene. Sådan skulle Arius også have genkaldt, bekendt sin fejltagelse og i handling have lært og levet mod sig selv, som Augustin mod sin manikæisme,[57] og som nu mange gør mod deres papisteri og munkevæsen. Blandt dem kan jeg ved Guds nåde også regne mig. Men de vil ikke have fejlet og kan ikke give Gud æren ved at bekende det, ligesom

[57] Augustin havde inden sin omvendelse til kristendommen en tid tilhørt den manikæiske sekt (opkaldt efter perseren Mani i det 3. årh.)

arianerne også ville have deres løgne forsvaret og betragtet, som om de ikke var bandlyst af kirkemødet.

Dette eksempel fra historien skal vi nøje mærke os, især os, som skal være præster og har befaling til at vogte Kristi hjord, så vi kan føre godt tilsyn eller være gode biskopper, som Peter siger i 1 Pet 5, 2: At være episcopus eller biskop betyder at føre smukt tilsyn, at være dygtig, at våge flittigt, for at vi ikke skal løbes over ende af Djævelen. For af eksemplerne ser vi, hvordan han så mesterligt kan fordreje, forklæde, forstille sig, at han bliver langt smukkere end lysets engle, og falske biskopper er helligere end de rette biskopper, og ulven er frommere end noget får. Nu har vi ikke med de grove pave-spøgelser uden for Skriften at gøre. Nu finder de sig i Skriften og i vor lære, vil være lige med os og vil dog sønderrive os. *Men Helligånden alene må hjælpe her, og vi må bede flittigt, ellers har vi grundigt tabt.*

Af alt dette ser man nu, hvorfor kirkemødet blev holdt. Ikke for de ydre ceremoniers skyld, men for den høje artikel om Kristi guddom. Striden var fremkommet om denne. Den var blevet behandlet på første plads i kirkemødet og bagefter anfægtet ved Djævelens usigelige rasen. Ved alt dette er der ikke tænkt på de andre artikler. Elendigheden har også varet i over tre hundrede år hos de kristne, så Augustin mener, at Arius' pine i Helvede må blive daglig større, så længe denne vildfarelse varer. *Muhammed er kommet fra denne sekt*. Og man ser godt, hvad jeg ovenfor

har taget frem, at dette kirkemøde *ikke har udtænkt eller bestemt noget nyt*, men efter den gamle tro *ved Den Hellige Skrift* har fordømt Arius' vildfarelse. Så man kan ikke herudfra give kirkemøderne magt (og langt mindre paven i Rom) til at ændre gamle artikler og udtænke eller bestemme nye artikler om troen eller om gode gerninger, som de falskelig praler af at kunne. Lad det nu være nok om det første hovedkirkemøde i Nikæa.

Det andet hovedkirkemøde i Konstantinopel 381

Det andet hovedkirkemøde i Konstantinopel, sammenkaldt omtrent halvtreds år efter det nikænske under kejserne Gratian og Theodosius, havde følgende årsag. Arius havde fornægtet Kristi og Helligåndens guddom. Ind i dette blandede sig nu en ny sekt, makedonianerne, så den ene vildfarelse følger den anden, og én ulykke fremkalder en anden uden ende og ophør. De lovpriste det nikænske kirkemøde, at Kristus var sand Gud og fordømte strengt Arius og hans kætteri, men *lærte, at Helligånden ikke var sand Gud, men en Guds skabning*, ved hvilken Gud bevæger menneskenes hjerte, oplyser, trøster, styrker og alt andet, som Den Hellige Skrift siger om Helligånden. Denne sekt skabte en mægtig splittelse blandt mange store, lærde, fortræffelige biskopper. Det skyldtes dette: *Macedonius* var biskop i Konstantinopel, rigets største østlige hovedstad, hvor det kejserlige hof var. Denne biskop grundlagde

sekten. Det gav en vældig anseelse, at den fornemste biskop, og oven i købet i kejserens residens i Konstantinopel, lærte således. Hvad der skete i Konstantinopel skulle absolut også ske i landene omkring Konstantinopel, og Macedonius holdt ikke fridag, men drev hårdt på, og havde gerne (som Djævelen gør med alle sekter) trukket hele verden over til sig.

Her var nu de fromme biskopper alt for svage til at modstå denne bispesammensværgelse, når tidligere en almindelig præst i Alexandria, Arius, havde fremkaldt en så stor forvirring. Og her var det ikke en almindelig biskop, men ham i den fornemste by, i det kejserlige palads i Konstantinopel, der anstiftede forvirringen.

Endnu en gang måtte de påkalde kejseren, at der måtte blive forsamlet et hovedkirkemøde mod denne bespottelse. Dette gjorde den fromme kejser Theodosius og lagde det i byen Konstantinopel, netop i det sogn og den kirke, hvor Macedonius var biskop, ligesom også Konstantin tidligere lagde det nikænske kirkemøde i Nikæa, hvor Theogonius var, som sammen med biskop Eusebius af Nicomedia fremhævede Arius og hjalp ham at komme tilbage.

Året efter holdt biskop Damasus i Rom også et kirkemøde og havde gerne forhandlet tingene i Rom, for at den romerske stol kunne rive myndigheden til sig til at sammenkalde kirkemøder og dømme alle sager. Det skulle også kaldes et økumenisk kirkemøde, for han indkaldte som øverste biskop i verden fædrene, som året før havde

holdt kirkemøde i Konstantinopel. Men de ville ikke komme og skrev til ham, hvad de havde forhandlet på kirkemødet i Konstantinopel, et meget smukt, kristent brev. De forklarede ham blandt andet, hvordan de havde fordømt Macedonius' kætteri og videre, hvordan de havde indsat nye biskopper i Konstantinopel, Antiokia og Jerusalem. Men det skulle de ikke have gjort uden den romerske biskops viden og vilje. Han alene ville have ret og magt til at indkalde kirkemøder, hvad han dog ikke formåede, til at bedømme alle kætterier, hvad han ikke kunne, til at ændre bispestillingerne, hvad der ikke hørte ham til.

Oven i købet giver de ham nogle gode smæk. De fortæller, at de i den nye kirke i Konstantinopel (byen Konstantinopel var nybygget) havde indsat Nectarius til biskop, i Antiokia Flavian, i Jerusalem Cyril. Alle tre ting var meget fortrædelige for biskoppen i Rom, ja, utålelige at høre og læse. Først, at de kaldte Konstantinopel den nye kirke og indsatte en biskop der, når dog ingen ny kirke eller biskop kunne forordnes uden den romerske biskops viden og vilje. Det andet er endnu værre, at de kalder kirken i Antiokia den første og allerældste kirke, i hvilken (som de beviser ved Lukas i ApG 11, 26) de troende i Kristus første gang blev kaldt kristne, og hvor Peter og Paulus med andre store apostle, prædikede evangeliet i over syv år. Dette var ganske lige ud at sige: Hør nu, Hr. biskop i Rom, I er ikke den første eller øverste biskop. Men hvis det skulle tilfalde en kirke, ville det naturligere være Antiokia,

som har Lukas og kendsgerningerne for sig, mens Rom ikke har nogen af delene.

Men det var fine, fortræffelige mennesker, som ville retlede den hovmodige ånd i Rom pænt og mildt i kristen kærlighed og ydmyghed. De ville, som Sirak 28, 12 lærer, spytte i gløderne og formane biskoppen til at tænke sig om, fordi evangeliet ikke var kommet fra Rom til Antiokia, men fra Antiokia til Rom, så den ældste kirke i Antiokia naturligt gik foran den unge kirke i Rom, hvis det skulle gælde forrang. Den ærgerrighed, som ordene giver udtryk for, har som rimeligt er, bragt de gode, hellige fædre megen fortrydelighed over for den romerske biskop. *Hvis der havde været en dr. Luther på kirkemødet, kunne dette forsigtige brev ikke være blevet skrevet til biskoppen i Rom, for så vidt det stod til ham.* Der har kort sagt på dette kirkemøde været mennesker, som alle de biskopper, der har været i Rom, ikke var værdige at række et glas vand.

Det tredje er det allerværste, at de kalder kirken i Jerusalem alle kirkers moder. Årsagen er, at dér har Kristus selv været biskop og har til et tegn ofret sig selv på korset for hele verdens synd. Dér er Helligånden givet fra himlen på pinsedagen. Derefter har alle apostlene tilsammen (ikke Peter alene, som biskoppen i Rom pralende siger) styret kirken. Dette er aldrig sket i Rom. Dermed formaner de pænt biskoppen i Rom, at han skal betænke, at han jo langtfra er biskop i Jerusalem i moderkirken, men hans kirke i Rom er en datterkirke, som ikke har haft Kristus

eller bragt apostlene og Jerusalem til tro, men han og hans kirke er ved dem bragt til troen, som Paulus da netop også ydmyger korinterne ved at sige, at evangeliet er ikke kommet fra dem, men ved andre kommet til dem. (1 Kor 14, 36).

Men til sidst handler de over al måde groft og indsætter en patriark i den nye kirke i Konstantinopel og gør det uden den romerske biskops forudgående viden og vilje, som om det i disse sager slet ikke kom an på, at han vidste det. Her begynder den evige strid og splid (som pavens hyklere selv siger) mellem biskopperne i Rom og Konstantinopel *om primatet eller den øverste myndighed*. For da nu biskoppen i Konstantinopel (selv om det var en ny by) var blevet sidestillet med biskoppen i Rom som patriark, så anstrenger han i Rom sig for, at han i Konstantinopel skal stå under Roms primat, som det også senere skete. Biskopperne i Konstantinopel hævdede, at kejseren havde sin residens og sit hof i Konstantinopel og ikke i Rom, og Konstantinopel blev kaldt "Det nye Rom". Derfor måtte han være den øverste biskop, da han var biskop i den kejserlige by og ved hoffet. Omvendt hævdede han i Rom, at Rom var det rette Rom, at kejseren var romersk og ikke konstantinopolitansk kejser, og Rom havde været før Konstantinopel. De drillede hinanden med disse barnagtige, kvindeagtige, naragtige, tarvelige historier, så det er synd og skam at høre og læse derom.

Striden varede, til Fokas[58] blev kejser, han som havde ladet sin herre og forgænger, den fromme kejser Mauricius (hvis general han var) halshugge med hustru og børn. Denne fromme Kain stadfæster for den fromme biskop Bonifatius i Rom myndigheden over alle biskopper. Denne myndighed kunne retfærdigvis ikke stadfæstes af nogen bedre mand end denne skændige kejsermorder, for at Rom skulle have en lige så smuk begyndelse på pavedømmet som i sin tid med Romerriget, da Romulus myrdede sin broder Remus for at kunne regere alene, og for at byen Rom kunne opkaldes efter hans navn. Biskopperne i Konstantinopel regnede dog ikke med denne afgørelse. Striden blev stadig ved, skønt de romerske i mellemtiden, henover kejser Fokas' stadfæstelse, begyndte at smykke sig med figenblade og med overmåde vældigt råb at brøle (Åb 13, 3), at kirken i Rom var den øverste, ikke ved menneskelig ordning, men ved Kristi egen indstiftelse i Matt 16, 18: "Du er Peter." Men folkene i Konstantinopel så, at de i Rom som ulærde folk brugte Kristi ord falsk og upassende og tog sig ikke af det.

Sådan har de to kirker i Rom og Konstantinopel kæmpet om den intetsigende overhøjhed med lutter tarvelige, uvirksomme og overflødige historier, indtil til sidst Djævelen opåd dem begge. Konstantinopel ved Muhammed

---

58 Østromersk kejser 602-610.

og tyrkerne. Rom ved pavedømmet og dets skammelige kirkelove. Jeg fortæller dette for at man skal se, hvordan denne jammer er forårsaget af dette fine kirkemøde i Konstantinopel, fordi biskoppen dér blev gjort til patriark. Det var nu nok ikke blevet anderledes, selv om der ikke var blevet forordnet nogen patriark i Konstantinopel, da det ærgerrige djævlehoved i Rom allerede var begyndt alle vegne at kræve dette af biskopperne (som ovenfor sagt). Hvis han ikke tilfældigvis havde haft ham i Konstantinopel, havde han vendt sig mod dem i Alexandria, Jerusalem og Antiokia, og han havde ikke villet tåle dekretet fra kirkemødet i Nikæa, hvor han blev gjort lige med biskoppen i Alexandria og under biskoppen i Jerusalem. For han vil være den øverste uden kirkemøder og fædre, men med "guddommelig ret", som om det var bestemt af Kristus selv, som han med spot og løgn brøler i sine kirkelove.

Nuvel, så har vi det andet hovedkirkemøde i Konstantinopel. Det har udrettet tre ting. Først *stadfæster det, at Helligånden er sand Gud* og fordømmer dermed Makedonius, som regner Helligånden for en skabning og lærer dette. For det andet afsatte det de kætterske biskopper og indsatte rette biskopper først og fremmest i Antiokia og Jerusalem. For det tredje gjorde det biskop Nectarius i Konstantinopel til patriark, hvorover biskoppen i Rom blev afsindig, rasende og gal, skønt de kære fædre måske gjorde det i god mening. Det første er det rette hovedstykke og den eneste grund til, at kirkemødet blev holdt. Ud

fra det kan man altså forstå kirkemødets betydning, at det *ikke skulle gøre eller har gjort andet end at opretholde artiklen om Helligåndens guddom.* Ved dette har kirkemødet nået sit mål, da det er sammenkaldt til dette. Det andet stykke om biskoppernes afsættelse er ingen trosartikel, men *en ydre, håndgribelig gerning, som fornuften skal og kan foretage, så det ikke er nødvendigt på særlig måde at have Helligånden til det (som ved trosartiklerne)* eller at samle et kirkemøde til det. Derfor er det også sket på en anden dag efter selve kirkemødedagen.

De indstifter ikke nye kirke- og bispeembeder i Antiokia og Jerusalem, men de lader dem bestå, som de har haft dem fra begyndelsen. De indsætter kun andre personer, og det var nødvendigt. For embederne må have været i kirken til alle tider lige fra begyndelsen til enden, men man må stadig anbringe nye mennesker i dem som Matthias efter Judas (ApG 1, 26) eller som levende biskopper efter dem, der er døde. Det er ikke nogen særlig kirkemødeopgave, men kan, ja må ske både før og efter kirkemøderne, som kirkernes behov kræver det. Kirkemøder kan man ikke holde dagligt, men man må dagligt have mennesker, man kan anbringe i kirkernes embeder, når de bliver ledige.

Det tredje stykke er nyt: at de indsætter en patriark i menneskelig god vilje. Hvordan det faldt ud, har vi ovenfor fortalt, nemlig hvilken skændig strid og splid de to bi-

skopper anrettede derover, så man godt kan se, at Helligånden ikke har ordnet dette. Det er jo ingen trosartikel, men en ydre, håndgribelig gerning ordnet af fornuften, af kød og blod. *Hvad vedkommer det Helligånden, hvilken biskop der i det ydre går forrest eller bagest?* Han har andet at gøre end denne verdslige barneleg. Man lærer ikke alene heraf, at kirkemøderne ingen magt har til at indstifte nye gode gerninger, langt mindre nye trosartikler; men det advarer os også mod, at kirkemøderne i det hele taget opretter eller indstifter noget nyt. De skal vide, at de er ikke forsamlede i dette ærinde, men for at kæmpe for den gamle tro mod nye lærere, dog at de kan indsætte nye mennesker i de gamle bestående embeder. De kan jo ikke kaldes trosartikler eller gode gerninger, da de er forgængelige, dødelige mennesker. Dette må man stadig gøre i kirkerne uden kirkemøderne, ja dagligt.

Dette kirkemødes fædre bekender også selv, at de ikke har oprettet noget nyt, når de skriver til biskop Damasus i Rom om, hvad de har udrettet i kirkemødet. De skriver blandt andet: ”Vi véd, at dette er den gamle, rette tro, som stemmer overens med dåben og lærer os at tro på Faderens og Sønnens og Helligåndens navn”. Ja, de tier helt og holdent om det tredje stykke, patriarken i Konstantinopel, måske fordi de tænkte, at det var ikke det, kirkemødet var kommet sammen for, og det ikke ville være kætteri, hvis en kristen ikke som en trosartikel ville regne biskoppen for patriark. På samme måde som mange nu ikke er kættere

og fortabte, fordi de ikke vil regne paven for kirkens hoved, uanset hans kirkemøder, kirkelove, bandbuller og råben op. Eller de har måske ikke alle enigt medvirket til det, men kejser Theodosius har gennemført det? De andre beretninger viser, at Theodosius har tilskyndet og drevet til det, og *kejseren har ikke magt til at gennemføre trosartikler.*

Når de nu selv siger og bekender, at det er den gamle, rette tro, som vi tidligere er døbt til, og som vi har lært, hvorfor vil vi da give kirkemøderne den store magt, at de skulle kunne give nye artikler og som kættere brænde alle dem, som ikke tror det? Det er at forstå kirkemøderne forkert og slet ikke vide, hvad et kirkemøde er, eller hvad dets embede og opgave er, men blot at se på bogstaverne og give det al magt også over Gud. Derom mere senere. Nu vil vi også til sidst kort se på de andre to hovedkirkemøder.

Det tredje hovedkirkemøde i Efesus 431

Det tredje hovedkirkemøde blev holdt under kejser Theodosius den Yngre,[59] hvis bedstefar var Theodosius den Første, om hvem der er talt ovenfor ved det andet kirkemøde. Denne kejser sammenkalder to hundrede biskopper i Efesus. Og skønt de latinske skribenter gerne vil drage paven med ind i det, er det dog sandheden, at ikke paven,

[59] Theodosius den Anden, regerede 408-450.

men kejseren måtte sammenkalde dette kirkemøde. Der var jo nu en patriark i Konstantinopel, ligestillet med biskoppen i Rom, så biskopperne i Østen regnede nu langt mindre med biskoppen i Rom end før. Derfor var det umuligt for biskoppen i Rom at sammenkalde et sådant kirkemøde, især i Efesus, langt på den anden side af havet i Asien. Hvis han havde kunnet, havde han vel lagt det nærmere Rom, som Damasus gjorde i forbindelse med det forrige kirkemøde i Konstantinopel. Dog skal han have haft udsendinge dér. Det er muligt, men de har ikke siddet øverst.

Dette kirkemødes foranledning var: De kære fædre og gode biskopper var døde, både Ambrosius, Martin, Hieronymus, Augustin (som var død samme år),[60] Hilarius, Eusebius og deres lige, og i deres sted var kommet fædre, som var dem meget ulig. Kejser Theodosius ville heller ikke mere lade biskoppen i Konstantinopel vælge blandt præsterne eller de gejstlige i byen, fordi de sædvanligvis var stolte, ærgerrige, stivsindede mennesker, som kun plejede at anrette ulykke. For også Johannes Chrysostomus havde været en sådan leder, som tripartit-historien fortæller. Derfor lod kejseren en "tilflytter" (som han bliver kaldt) hentet i Antiokia. Han hed Nestorius, levede et strengt, kysk liv, havde smuk stemme og tale og var meget

[60] 431 afholdtes kirkemødet. Augustin døde 430.

fjendtlig mod alle kættere. Han skulle blive patriark og biskop i Konstantinopel. Kejseren kom godt af sted og fandt den rette. Han ville undvige regnen og faldt i vandet.

Han begyndte med at forsvare sin præst Anastasius, som havde prædiket, at man ikke skulle kalde den hellige jomfru Maria Guds moder. Da hun var et menneske, kunne hun ikke føde nogen Gud. Dette stødte alle kristne for hovedet, og de forstod det sådan, at han ikke regnede Kristus, født af Maria, for Gud, men slet og ret for et menneske som os alle. Ved dette blev der et sådant væsen og forvirring, at kejseren måtte samle et kirkemøde for at hjælpe på sagen. Så kom de høje biskopper, skønt langsomt, sammen i Efesus. Nestorius med mange andre, Cyril fra Alexandria og Juvenal fra Jerusalem. Da Johannes fra Antiokia var meget forsinket, skyndte Cyril, der var imod Nestorius, og Juvenal sig at fordømme Nestorius. Han gjorde med sine tilhængere det modsatte. Da Johannes fra Antiokia kom og fandt denne splittelse, blev han vred på Cyril, der så hidsigt og hastigt havde fordømt Nestorius. Derover blev de to uenige, og de fordømte hinanden og stødte hinanden fra, bispestolen.

Da Nestorius så det virvar, der var fremkommet, sagde han: Lad os bortrydde det, der skaber denne misstemning og bekende, at Maria kaldes Guds moder. Men denne genkaldelse hjalp ham ikke. Han måtte forblive fordømt og landsforvist. Alligevel fordømte de to biskopper i Antiokia og Alexandria også hinanden efter kirkemødet, da de igen

var kommet hjem, men til sidst faldt de igen til ro. Det er alligevel forargeligt og jammerligt at læse, at så højtstående mennesker handler så kvindagtigt eller barnagtigt og vel havde behøvet en Konstantin, der havde kunnet kaste deres krigsbreve i ilden. - Men de var borte, som kunne gøre det.

Har nu Nestorius været i den vildfarelse, at han ikke har anset Kristus for Gud, men alene for menneske, er han med rette fordømt som den, der har lært noget langt værre end Arius og Macedonius. Det er nu det tredje hovedkirkemøde. Mere har det ikke behandlet. Og vi ser da, at det ikke har givet nogen ny artikel, men har forsvaret den gamle, rette tro mod Nestorius' nye lære, om han ellers har lært sådan. *Vi kan således ikke ud fra dette give kirkemøderne magt til at oprette nye artikler*. For at Kristus er sand Gud, er tidligere hævdet i Nikæa og Konstantinopel som en ret, gammel artikel, troet fra begyndelsen, bevist ved Den Hellige Skrift og slået fast mod Arius' nye kætteri. De andre bestemmelser, der er givet dér, angår ydre ting og er ikke trosartikler. Dem lader vi ligge.

Men for at vi kan forstå dette kirkemøde rigtigt, vil vi tale en smule videre derom. Jeg har på en måde ikke selv kunnet forstå, hvori dog Nestorius' vildfarelse bestod, men jeg har altid taget det for givet, at han havde fornægtet Kristi guddom og ikke regnede Kristus for andet end slet og ret et menneske, som de pavelige dekreter og alle pavelige skrivere siger. Men da jeg så på deres egne ord, måtte jeg

ud fra dem tænke anderledes. De beskylder ham nemlig for at gøre to personer af Kristus, Gud og menneske. Nogle, som heller ikke har kunnet forstå det, opdigter, at han skulle have lært: Kristus er først født af jomfru Maria som helt menneske, har derefter levet så helligt, at guddommen forener sig med ham og han derved er blevet Gud. Men deres skriven er så forvirret, at jeg ikke tror, de endnu i dag véd, i hvad og hvorfor de har fordømt Nestorius. Forstå det af følgende: De bekender, at Nestorius har anset Kristus for Gud og menneske, kun at han skal have gjort to personer ud af det. Så er det heraf sikkert, at han ikke har anset Kristus for alene at være menneske, som vi alle har troet, fordi han også anser ham for Gud efter deres egne ord. Der er kun den knude, at han skal have regnet Kristus, ret og sand Gud og menneske, for en dobbelt person, nemlig en guddommelig og en menneskelig. Derom er man enige.

Den, som skiller Kristus og gør to personer af ham, han skaber to Kristusser, en guddommelig, som er helt Gud og ikke menneske, og en menneskelig, som er helt menneskelig og ingen gud. Ellers kunne der ikke være to personer. Nu er det sikkert, at Nestorius ikke har troet på to, men på én eneste Kristus, som også deres egne ord fører det med sig når de siger, at han har regnet den ene, den samme, den sande og ingen anden Kristus for to personer. Så må det, at Nestorius har regnet Kristus for to personer, også være falsk og usandt. For det kan ikke forliges, at

Kristus er to personer og dog forbliver den samme, ene Kristus, men, som sagt, er der to personer, er der to Kristusser og ikke én. Men Nestor regner ikke med mere end én Kristus. Derfor har han ikke kunnet regne Kristus for to personer, ellers måtte han imod sig selv have sagt både ja og nej i én artikel. Der står heller ikke i beretningerne, at Nestorius regnede Kristus for to personer. Det er kun paverne og deres historieskrivning, som udspekulerer dette. Men de indrømmer da også selv, at de har opdigtet, at Nestorius har lært, at Kristus efter fødslen af jomfru Maria er blevet Gud eller forenet med Gud i én person. Det har deres samvittighed eller deres vildfarende forståelse tvunget dem til, når de har måttet indrømme, at Nestorius kun havde en eneste Kristus.

Nu bliver det spørgsmålet, hvad der da er blevet fordømt hos Nestorius, og hvorfor dette tredje hovedkirkemøde blev holdt imod ham, når han dog kun lærer, at Kristus er sand Gud og menneske og kun lærer en eneste Kristus, ikke to, det vil sige en eneste person med to naturer, som vi alle tror, og kristenheden har troet fra begyndelsen? Det viser sig nemlig, at paven og hans følge har opdigtet om Nestorius, at han skulle regne Kristus for slet og ret et menneske og ikke for en Gud, og at han skulle regne Kristus for to personer eller to Kristusser. Dette viser sig, siger jeg, ikke alene ved beretningerne, men ved pavernes

og deres skriveres egne ord og skrifter. Hvad har da Nestorius fejlet i? Vi skal søge at forstå årsagerne til dette kirkemøde.

Du kan på ti minutter i 12. bog Tripart. kapitel 4 læse en side eller to, hvor der står alt, hvad man sikkert kan vide om Nestorius og dette kirkemøde. Du kan deraf se, om jeg rammer det rigtige. Fejlen består i, at Nestorius var en overmodig, ulærd mand, og da han blev så stor en biskop og patriark, mente han, at han måtte regnes for den lærdeste mand i verden. Han behøvede ikke at læse forgængernes eller andres bøger og efter deres fremgangsmåde lære at tale om tingene. Da han var veltalende, ville han være selvlært doktor og mester, og som han sagde eller udtalte noget, således skulle det være rigtigt. Med sit overmod løb han mod den artikel, at Maria er Guds moder og den, som føder Gud. Nu fandt han på den anden side også overmodige biskopper, som hans overmod ikke behagede, især Cyril i Alexandria. Der var jo ingen Augustin eller Ambrosius mere. Nu havde Nestorius i kirken i Antiokia lært, at Kristus er sand Gud, født af faderen i evighed, som kirkemødet i Nikæa havde hævdet, og derefter født af jomfru Maria som sandt menneske. Disse to stykker var ikke udsat for tvivl hos Nestorius. Han havde selv prædiket dem længe, ja, havde forfulgt arianerne, som blev fordømt på det nikænske kirkemøde så heftigt, at han derved anstiftede meget mord og blodsudgydelse. Så sikkert anså han Kristus for sand Gud og sandt menneske.

Fremdeles indrømmede han også, at Kristus, Guds søn, nok var født af jomfru Maria efter den menneskelige side, men ikke efter den guddommelige, hvad vi og alle kristne også siger. Men nu kom anstødet. Han ville ikke, at Maria derfor skulle kaldes Guds moder, da Kristus ikke efter den guddommelige side var født af hende, eller, som man tydeligere kan sige det, *at Kristus ikke havde guddommen fra moderen, som han havde det menneskelige fra hende.* Dette er slet og ret stridspunktet, at Gud ikke kunne blive født af et menneske eller have sin guddommelige natur fra et menneske, og at et menneske ikke kunne føde Gud eller give en Gud den guddommelige natur. Den ulærde, enfoldige, overmodige mand stod fast på bogstaverne: Gud født af Maria og udlagde 'født' efter grammatikken og filosofien, som betød det at have den guddommelige natur fra den fødende kvinde. Tripartita siger da også, at han regnede disse ord for en skændsel, som vi og alle kristne da også ville gøre, hvis de havde denne betydning. Heraf ser man, at den uforstandige, stolte biskop Nestorius mener at tale om Kristus med ret alvor, men i sin uforstand véd han ikke, hvad eller hvordan han taler, som den, der ikke har ret til at kunne tale om disse ting og dog har villet være mester i at tale. *For det véd vi også nok, at Kristus ikke har sin guddom fra Maria. Men at det derfor skulle være forkert, at Gud er født af Maria, og Gud kaldes Marias søn og Maria Guds moder, det følger ikke deraf.* Jeg må give et enfoldigt eksempel derpå. Når en kvinde føder et barn,

så kan en doven Nestorius (sådan kalder Tripartita ham) være overmodig og ulærd og spekulere følgende ud: Denne kvinde har født, men hun er ikke barnets moder. Grund: Barnets sjæl er ikke fra hendes natur eller blod, men indgydt andet steds fra, fra Gud. Altså er dette barn vel født af kvinden efter legemet, men da sjælen ikke er fra hendes legeme, er hun ikke barnets moder, fordi hun ikke er barnets sjæls moder.

En sådan overfladisk sofist benægter ikke at de to naturer, sjæl og legeme, er én person; han siger heller ikke, at der er to personer eller to børn, men bekender, at to naturer, sjæl og legeme, er én person eller ét barn, og at moderen ikke har født to, men ét barn. Han ser slet ikke, hvad han benægter eller siger. Netop sådan har Nestorius været. Han indrømmer, at Kristus er Gud og menneske i én person, men da guddommen ikke kommer fra moder Maria, må hun heller ikke kaldes Guds moder. Det er med rette blevet fordømt på kirkemødet og skal være fordømt. Skønt Nestorius i et stykke af hovedanliggendet har en ret mening, at Kristus er Gud og menneske, skal man dog ikke tåle det andet stykke nemlig denne tale, at Gud ikke er født af jomfru Maria og korsfæstet af jøderne. På samme måde skal man heller ikke tåle sofisten, der taler ganske rigtigt i det stykke, at moderen ikke kan føde eller frembringe barnets sjæl, når han siger: Barnet er ikke moderens naturlige barn, og moderen er ikke barnets naturlige moder.

Kort sagt, den stolte, ulærde biskop har anstiftet en ond, græsk strid, som romeren Cicero siger om grækerne: ”Strid om ord har længe hærget grækerne, der er ivrigere efter strid end efter sandheden.” For den, som indrømmer, at en moder har født et barn, som har legeme og sjæl, han skal også sige og mene, at moderen har født hele barnet og er barnets rette moder, selv om hun ikke var sjælens moder. Ellers ville følgen være, at ingen kvinde var noget barns moder, og det fjerde bud: Du skal ære fader og moder, måtte helt ophæves. Sådan skal man også sige, at Maria er den rette, naturlige moder til det barn, som hedder Jesus Kristus, og hun er den rette Guds moder, den som fødte Gud. Og hun har gjort det, man ellers kan sige om mødre, som at amme, vaske, give mad og drikke, så Maria ammede Gud, vuggede Gud, lavede brød og suppe til Gud osv. For Gud og menneske er én person, én Kristus, én søn, én Jesus, ikke to personer, to Kristus'er, to sønner, ikke to Jesus'er. På samme måde er din søn ikke to sønner, to Hansser, to skomagere, selv om han har to naturer, legeme og sjæl: legemet fra dig, sjælen fra Gud alene.

De to natures samhørighed - communicatio idiomatum

Så er nu Nestorius' fejltagelse ikke den, at han regner Kristus for et blot og bart menneske, heller ikke, at han gør to personer af ham. Nej, han bekender to naturer, Gud og

menneske, i én person, *men han vil ikke vide af "egenskabernes samhørighed" (communicatio idiomatum)*.[61] Det kan jeg ikke oversætte med et enkelt ord. Egenskab betyder, hvad der klæber til en natur eller er dens egenskab, som at dø, lide, græde, tale, le, spise, sove, sørge, glæde sig, blive født, have en moder, die bryster, gå, stå, arbejde, sidde, ligge og hvad der mere er. Alt dette kaldes den menneskelige naturs egenskaber (Idiomata naturae humanae), det vil sige egenskaber, som af naturen hører et menneske til, så han kan eller snarere må gøre eller finde sig i disse ting. Idioma på græsk og proprium på latin, betyder det samme. Lad os foreløbig kalde det egenskab. På den anden side: Den guddommelige naturs egenskaber er, at den er udødelig, almægtig, uendelig, ikke født, at den ikke spiser, drikker, sover, står, går, sørger, græder. Men hvorfor skal man regne så meget op? Det er en over al måde anden ting

---

[61] Meddelelse af egenskaber, et skolastisk udtryk, som Luther optager. Der forstås herved dette, at hvad der siges om Kristus, henholdsvis som Gud og som menneske, så sandt han er én, udelelig person, må kunne siges om ham uden at gøre forskel på, hvad der hører guddommen og hvad der hører mennesket til. Er Kristus én person, og er denne ene person Gud, så er han det også, når han fødes til verden af sin moder, og hun føder altså Gud til verden. Er Kristus én person, og lider og dør han, og er denne ene person Gud, så lider og dør Gud. For at undgå rene uhyrligheder og leg med ord skelner man som regel mellem, hvad denne ene person gør eller lider i eller efter henholdsvis sin guddommelige og menneskelige natur. Gud dør ikke i eller efter sin guddommelige natur, men i og ved den menneskelige natur, han i Kristus har forenet med sig. Og Kristus er ikke verdens skaber i kraft af sin menneskelige natur, men i kraft af den guddommelige natur, som er forenet med hans menneskelige.

at være Gud end at være menneske. Derfor kan de to naturers egenskaber ikke forenes. Det er Nestorius' mening.

Hvis jeg nu prædikede sådan: Jesus, tømrerens søn i Nazaret (sådan kalder evangelierne ham i Matt 13, 55 og Mark 6, 3) går på gaden og henter sin moder et krus vand og for lidt penge brød, som han kan spise og drikke sammen med sin moder, og den samme tømrer Jesus er den rette, sande Gud i én person, så indrømmer Nestorius mig det og siger, det er rigtigt. Men hvis jeg siger: Dér går Gud på gaden, henter vand og brød, som han kan spise og drikke med sin mor, så vil Nestorius ikke tillade mig denne tale, men siger: Hente vand, købe brød, have en mor, spise og drikke med hende, det er egenskaber, hos den menneskelige og ikke hos den guddommelige natur. Hvis jeg altså siger: Tømreren Jesus er korsfæstet af jøderne, og den sande Jesus er den sande Gud, så indrømmer Nestorius mig det, det er sandt. Men hvis jeg sagde: Gud er korsfæstet af jøderne, så siger han nej. Kors, lidelse og død er ikke den guddommelige, men den menneskelige naturs egenskab.

Når nu jævne kristne hører dette, kan de ikke tro andet, end at han regner Kristus for blot et menneske og skiller personerne. Det har han dog ikke villet gøre, men han bruger ordene, som om han gjorde det. Deraf ser man, at han har været en tåbelig helgen og et uforstandigt menneske. For når han har indrømmet, at Gud og menneske er forenet og sammenblandet i én person, kan han ikke på nogen

måde forhindre, at naturernes egenskaber ikke også må være forenet og sammenblandet. Hvad betød det ellers, at Gud og menneske er forenet i én person? Og hans dumhed er netop den, man i skolerne lærer at passe på: "Den, som anerkender begrundelsen i en korrekt følgesætning, kan ikke benægte følgeslutningen". Det er det samme som: Er det ene sandt, må det andet også være det; er det andet ikke sandt, er det første det heller ikke. Hvis du indrømmer, at Grete er din hustru, kan du ikke nægte, at hendes barn (hvis I ellers har levet skikkeligt) er dit barn. Når man lærer dette i skolen, tænker man ikke på, at der kan være så enfoldige mennesker, men spørg regenterne og juristerne, om de ikke ofte har sådanne parter foran sig, som indrømmer ét og dog ikke vil godkende følgerne.

Men man kunne antage, at Nestorius bedragerisk havde bekendt, at Kristus er Gud og én person. Nej, så klog har den overlegne mand ikke været, han har ment det alvorligt. For i en prædiken (siger Tripart.) har han udråbt: Nej, kære jøde, du skal ikke hovere, du har ikke kunnet korsfæste Gud. Han vil sige, at vel er Kristus Gud, men Gud er ikke korsfæstet. Og i kirkemødet over for biskop Cyril siger han, at mange bekender Kristus som Gud, men han vil aldrig sige, at Gud er født to eller tre gange. Han tænker på (som Tripart. viser), at Gud og det at dø ikke stemmer sammen. Det forekommer ham skrækkeligt at høre, at Gud skulle dø. Det har været hans mening, at Kristus efter sin guddommelige side var udødelig, men han

har ikke haft så megen forstand, at han kunne få det sagt sådan. *Til det er kommet, at også de andre biskopper var overlegne og ikke tænkte på, hvordan man skulle læge sårene, men kun på at rive dem værre op.* Skønt det nu, for at sige det korrekt, må følge af Nestorius mening, at Kristus kun er et menneske og er to personer, så har det dog ikke været hans mening. For den enfoldige, ulærde mand så ikke, at han fremførte umulige ting, så han på én gang alvorligt holdt Kristus for Gud og menneske i én person og dog ikke ville indrømme naturernes egenskaber i den samme Kristi person. Det første vil han holde for sandt, men det, som dog følger af det første, skal ikke være sandt. *Dermed viser han, at han ikke selv forstår, hvad han benægter.*

For vi kristne må henregne Kristi to naturers egenskaber til personen ligeligt og fuldstændigt, da Kristus er Gud og menneske i én person. Hvad der derfor bliver sagt om ham som menneske, må man også sige om ham som Gud. For eksempel: Kristus er død, og Kristus er Gud, altså er Gud død. Ikke Gud som den *adskilte Gud*, men den med menneskeligheden *forenede Gud*. Hvis man skiller det guddommelige ud, er begge dele forkert, at Kristus er Gud, og at Gud er død. Begge dele er forkert. Da er Gud ikke menneske. Men synes det Nestorius mærkeligt, at Gud dør, skulle han betænke, at det jo også er mærkeligt, at Gud bliver menneske. For *dermed bliver den udødelige Gud*

den, som må dø, lide og have alle menneskelige egenskaber. Hvad var ellers det menneske, som Gud forener sig personligt med, hvis han ikke skulle have rette, menneskelige egenskaber? Det måtte være et spøgelse, som manikæerne tidligere havde lært. Hvad man omvendt siger om Gud, må også tillægges mennesket. For eksempel: Gud har skabt verden og er almægtig. Forklaringen er, at der er blevet én person af Gud og menneske, derfor bærer personen begge naturers egenskaber.

Åh, Herre Gud, over denne salige, trøstelige artikel skulle man altid uden strid og tvivl være glade i den rette tro. Man skulle synge, love og takke Gud Fader for denne uudsigelige barmhjertighed, at han har ladet sin kære søn blive os lig som menneske og bror. Nu fremkalder den lede Satan ved overmodige, ærgerrige, elendige mennesker så stor bitterhed, at den kære og salige glæde må blive hindret og fordærvet for os. Vi må klage til Gud derover! *For vi kristne må vide, at om Gud ikke er med i vægten og giver tyngden, synker vi til jorden med vor skål.* Jeg mener: *Hvis det ikke kunne siges, at Gud er død for os, men kun et menneske, var vi fortabte*. Men når Guds død og Gud, som er død, ligger i vægtskålen, så synker den ned og vi farer i vejret som en let og tom skål. Men han kan også godt igen fare til himmels eller springe ud af sin skål? Men *han kunne ikke sidde i skålen uden at blive et menneske som os,* så det kan hedde: Gud er død, Guds pine, Guds blod, Guds død. For Gud kan efter sin natur ikke dø, men

når nu Gud og menneske er forenet i én person, da hedder det med rette Guds død, når mennesket dør, som med Gud er ét eller én person.

Kirkemødet har også fordømt alt for lidt hos Nestorius. Det behandler alene den ene egenskab, at Gud er født af Maria. Derfor skrives i beretningerne, at ved dette kirkemøde bestemtes mod Nestorius, at Maria skulle kaldes ”Guds-føderske”, den, som fødte Gud. Men Nestorius benægtede dog alle egenskaber af menneskelig natur om Gud i Kristus, som død, kors, lidelse og alt, der ikke stemmer med guddommen. Derfor skulle de ikke alene have bestemt, at Maria skulle være Guds-føderske, men også, at Pilatus og jøderne var Guds-korsfæstere og Guds-mordere - og mere af samme slags. At man senere har draget alle egenskaber ind i fordømmelsen med påstanden om, at Nestorius benægter, at Kristus er Gud og én person, er vel i praksis eller som en logisk følge rigtigt, men for groft og ensidigt sagt, fordi Nestorius herudfra ikke kunne tænke andet, end at der var sket ham voldelig uret. For han har aldrig lært disse ord, men altid sagt imod dem, at Kristus er ret, sand Gud og ikke to personer, hvorfor han har forfulgt arianerne hårdt. Men disse ulærde mennesker kan ikke opstille følgeslutninger eller drage konsekvenser ved at sige, at den, som benægter naturens egenskaber, også må siges at have fornægtet selve naturen. *Bedømmelsen skulle lyde sådan: Ganske vist bekender Nestorius, at Kristus er sand Gud og menneske og er én person, men da*

han ikke tillægger den guddommelige person Kristus den menneskelige naturs egenskaber, er det uret og lige så galt, som hvis han benægtede naturen selv. De skulle ikke alene have klarlagt den ene egenskab om moderen Maria. Kirkemødets anliggende ville derved være blevet meget klarere at forstå, og jeg tror, at meget få hidtil har forstået det. Ud fra Platina[62] og flere af hans slags er det umuligt at forstå det.

Nu har jeg bestemt også haft nestorianere for mig, som meget hårdnakket mod mig bestred, at Kristi guddom kunne lide og dø. For eksempel skrev Zwingli[63] også mod mig over denne sætning i Joh 1, 14: "Ordet blev kød". Han ville simpelthen ikke, at man om Ordet skulle kunne sige "blev", men han ønskede at der skulle stå "Ordet er kød, som er blevet til", fordi Gud ikke kunne blive noget. Jeg selv vidste på den tid ikke, at dette var den nestorianske indbildskhed, fordi jeg heller ikke forstod kirkemødet, men havde ved Den Hellige Skrift, Augustin og den kirkelige dogmatik erkendt det som vildfarelse. Og hvem véd, hvor mange nestorianere der også er under pavedømmet, som højt roser kirkemødet og ikke aner, hvad de roser. For fornuften vil her være klog og ikke tåle, at Gud skulle dø

---

62 Bartholomæus Sacchi, kaldet Platina, d. 1481, skrev en romersk pavehistorie, Historia de vitis pontificum, hvortil Luther her hentyder.

63 Zwingli (d. 1531), den schweiziske reformator, var Luthers modstander i striden om nadveren 1525-29.

eller træde frem på menneskelig måde, selv om de af vane, som Nestorius, tror, at Kristus er Gud.

Nuvel, dette kirkemøde har heller ikke forordnet noget nyt i troen, som allerede sagt, men har forsvaret den gamle tro mod Nestorius' indbildskhed, så man ikke her kan hente et eksempel og give kirkemøderne magt til at forordne nye eller andre trosartikler. For denne artikel har tidligere – fra begyndelsen – været i kirken, og er ikke lavet som ny af kirkemødet, men bevaret ved evangeliet og Den Hellige Skrift. For der står Lukas 1, 32, at englen Gabriel bebuder jomfru Maria, at af hende skal "den Højestes søn" fødes. Og Elisabeth siger i Luk 1, 43: "Hvordan kan det forundes mig, at min Herres mor kommer til mig?" Og alle englene synger julenat: "I dag er der født jer en frelser i Davids by; han er Kristus, Herren." Videre siger Paulus i Gal 4, 4: "Gud har sendt sin søn, født af en kvinde." Jeg ved med sikkerhed, at disse ord fastholder, at Maria er Guds mor. Paulus siger i 1 Kor 2, 8: "Denne verdens herskere har korsfæstet herlighedens Herre". ApG20, 28: Gud har erhvervet sin kirke "med sit eget blod". (Gud har jo intet blod efter fornuften at dømme). Fil.2, 6-7: " han, som havde Guds skikkelse, gav afkald på det, tog en tjeners skikkelse på og blev mennesker lig." Og barnetroen, Den Apostolske Trosbekendelse, siger: "Jeg tror på Jesus Kristus, Guds enbårne søn, vor Herre, som er undfanget, født af Maria, har lidt, er korsfæstet, død, begravet osv." Der står jo klart nok den menneskelige naturs egenskaber og

de bliver dog tillagt den ene søn og Herre, på hvem vi tror som på Faderen, som på en sand Gud. Lad nu dette være nok om dette kirkemøde.

Det fjerde hovedkirkemøde blev holdt i Kalkedon 451

Det fjerde hovedkirkemøde blev holdt i Kalkedon i Pontus eller Asien, to - eller treogtyve år efter det tredje hovedkirkemøde i Efesus, indkaldt af kejser Martian, som blev kejser i Konstantinopel efter den yngre Theodosius i året 451.[64] De fire hovedkirkemøder er således holdt indenfor omtrent 130 år; for det i Nikæa blev holdt 325. Men der var både før, i denne tid og senere efter mange andre kirkemøder, der blev holdt gang på gang af biskopperne selv uden kejseren. Disse fire kunne ikke holdes uden kejseren. *Så skrøbelige var de hellige fædre, at den ene ikke gerne ville vige for den anden,* som beretningerne desværre bevidner stærkt. Det er en særlig trøst for os, så vi ikke skal fortvivle, at når Helligånden var hos sådanne fædre, og de var og skulle kaldes hellige, så kan vi også være hellige og frelst.

Men hvad foranledningen til dette kirkemøde har været, ville jeg gerne selv lære af en anden. Ingen troværdige

---

[64] Ifølge Johann Carions kronologi fra 1532 var det i 455, som i nutiden er korrigeret til 451.

historieskrivere når så langt frem. Ecclesiastica[65] slutter med det første, nikænske kirkemøde, Tripartita og Theodoret med det tredje i Efesus, og derefter må vi helt og holdent stole på paven og hans folks beretning, som er meget vanskelig at tro på af udmærkede, tydelige grunde. For de har forud draget alt til sig og så skændigt opdigtet deres magt, at ingen kan lade sin samvittighed bygge derpå. Sig mig nu, hvordan skal jeg blive frelst, når jeg ikke forstår dette kirkemøde eller ved, hvad det udretter? Og hvor er de gået hen, de kære hellige og kristne, som gennem så mange hundrede år ikke har vidst, hvad dette kirkemøde har bestemt? For der må stadig være hellige på jorden, og når de dør, må andre hellige leve fra verdens begyndelse til dens ende, ellers var den artikel falsk: "Jeg tror på en hellig, kristen kirke, de helliges menighed," og Kristus måtte lyve, når han siger: "Jeg er med jer til verdens ende." Levende hellige, siger jeg, må der altid være på jorden, lad dem så være, hvor de vil, ellers havde Kristi rige ende, og der ville ikke være nogen, som bad Fadervor, bekendte troen, blev døbt, gik til alters, fik syndsforladelse osv.

Nuvel, Platina og andre siger, at dette var foranledningen, at i Konstantinopel havde en abbed, eller som de siger en Archimandrit, Eutyches, fundet på noget andet imod Nestorius og havde lært, at Kristus var en person alene

---

65 Eusebs kirkehistorie.

med guddommelig natur. Derimod har fædrene på kirkemødet besluttet, at Kristus var én person med to naturer. Det er jo rigtigt og den kristne tro. Men pavehistorierne skriver, at han havde lært, at efter at guddommen havde antaget menneskeskikkelse og således var blevet Kristus i én person, var kun det guddommelige forblevet, og Kristus var kun at regne for Gud og ikke for menneske. Hvis det er Eutyches' mening, er han slet og ret en grovere Nestorius, som skulle have lært to personer i Kristus og dog kun én. Således skulle Eutyches på én gang have lært to naturer og dog kun én i Kristus. Pave Leo skriver således i et brev, at Eutyches og Nestorius lærte helt modsigende kætterier. Og det er jo sandt, at den som lærer, at Kristus er to og dog én person eller natur, og på den anden side, at i Kristus er der to naturer og dog én natur, de er ganske vist i modstrid med hinanden, men enhver også med sig selv.

Men havde papisterne vidst, at dette ikke var Nestorius' eller Eutyches' mening, skulle de retfærdigvis have holdt sig fra sådanne ord og talt lidt mindre sikkert om tingene og blot citeret direkte, dvs. have brugt Nestorius og Eutyches egne ord. Ellers tænker kætterne, at man ville slå dem ned med vold og uret ved falske ord og tyde deres ord på falsk måde, som jeg ovenfor har sagt om Nestorius.

For at Eutyches ikke regnede med kun én natur hos Kristus, viser papisternes egne ord, når de siger: Eutyches bekendte, at i Kristus er to naturer, idet guddommen har antaget menneskelighed. Den, som bekender dette, siger,

at Kristus har mere end én natur. Men hvad Eutyches mener med, at derefter er i Kristus alene den guddommelige natur forblevet uden menneskelig natur, viser de ikke. De lader det stå, som havde Eutyches på én gang regnet med, at Kristus havde to naturer og dog ikke to, men én natur. Derefter bliver så også beretningerne usikre og dunkle, så ingen kan forstå, hvad Eutyches eller hvad pavehistorien mener. De taber kirkemødet og dets foranledning. Ja, man kan ikke finde den ud af kirkemødeberetningerne eller ved pavebreve. Igen: Pavens historieskrivere kan ikke skrive så groft og ubearbejdet eller bare plapre deres egne ord frem, uden at man deraf må drage den slutning, at de har forstået dette kirkemøde lige så fint, som jeg har.

Jeg vil give mine overvejelser. Rammer jeg rigtigt, er det godt. Hvis ikke, falder den kristne tro ikke af den grund. Eutyches mening er (som hos Nestorius) fejlagtig angående egenskaber, men på en anden måde. Nestorius vil ikke henføre menneskelighedens egenskaber til guddommen i Kristus, men han står fast på, at Kristus er Gud og menneske. Omvendt vil Eutyches ikke henføre guddommelighedens egenskaber til det menneskelige, selv om han også fastholder, at Kristus er sand Gud og menneske. Hvis jeg nu prædikede, at verbum, Guds søn, er himlens og jordens skaber, faderen lig i evighed, Joh 1, 1-3, og at Verbum, Guds søn, er sandt menneske, Joh 1, 14, ville Eutyches indrømme mig det og ikke anfægte det. Men hvis jeg fortsætter og prædiker, at det samme menneske, Kristus,

er himlens og jordens skaber, vil Eutyches forarges og forfærdes over denne sætning: Et menneske skaber himmel og jord? Og han siger: nej. For denne guddommelige egenskab (at skabe himlen) tilkommer ikke et menneske. Men han betænker ikke, at han tidligere har indrømmet, at Kristus er sand Gud og menneske i én person, og således ikke vil tillade følgeslutningen.

Men den, som bekender, at Gud og menneske er én person, må på grund af foreningen af de to naturer i én person, ganske simpelt også indrømme, at dette menneske, Kristus, født af Maria, er himlens og jordens skaber. For han er i én person blevet Gud, som har skabt himlen og jorden. Denne slutning forstår Eutyches ikke. Han siger bestemt, at Kristus er Gud og menneske, men han ser ikke, at han må fornægte den menneskelige natur i Kristus, når han forkaster de guddommelige egenskaber i forbindelse med den menneskelige natur. Dermed ville personen være delt og Kristus ikke være noget menneske. Dette vil de forfattere vise, som skriver om Eutyches, at han ikke har villet lade den menneskelige natur forblive i Kristus, selv om han dog, bekender, at den guddommelige og den menneskelige natur er én Kristus, én person, men to naturer. For igen at sammenfatte det: Den, som bekender de to naturer i Kristus, Gud og menneske, må også tillægge personen begge naturers egenskaber. Gud og menneske er intet,

hvis de ikke har deres egenskaber. Derfor er begge, Nestorius og Eutyches, med rette fordømt for deres fejlagtige forståelse.

Det er nu nok rigtigt, at Eutyches måske har haft mere anfægtelse end Nestorius. For af den menneskelige naturs egenskaber er mange af Kristus blevet efterladt her, som at spise, drikke, sove, sørge, lide, dø, blive begravet osv. For han sidder nu ved Guds højre hånd og spiser, drikker, sover, sørger, lider og dør aldrig mere i evighed, som det også vil ske for os, når vi fra dette liv kommer til det andet, 1 Kor 15. Dette er timelige eller forgængelige egenskaber, men de naturlige forbliver, som at han har legeme, sjæl, hud og hår, blod og kød, marv og ben og alle den menneskelige naturs lemmer. Derfor må man sige: Dette menneske Kristus, som er Marias kød og blod, er himlens og jordens skaber, har overvundet døden, udslettet synden, sønderbrudt Helvede. Dette er lutter guddommelige egenskaber, og dog ret og kristent tillagt den person, som er Marias kød og blod, fordi der ikke er to, men én person.

Hvis din søn Peter kaldes lærd, hvad jo alene er sjælens og ikke legemets egenskab, og en Eutyches ville gøgle: ”Det er ikke Peter, som er lærd, men hans sjæl”, omvendt en Nestorius: ”Nej, jeg har ikke pryglet din søn, men hans legeme”, så lyder det, som ville man af Peter gøre to personer eller kun regne med én natur. Men sådan er det dog ikke ment. Uforstand og enfoldighed er det, og det viser, at de har været dårlige logisk tænkere. En sådan

uforstand er dog ikke sjælden i verden, heller ikke i andre ting, hvor man ofte indrømmer noget og dog benægter det, som måtte følge deraf, som man siger: Man antager begrundelsen, men bestrider følgen. Sådan er der nu mange store herrer og lærde folk, som frit og sikkert bekender, at vor lære om troen, som uden fortjeneste gør retfærdig af lutter nåde, er sand, men at man derfor skulle opgive og foragte klostervæsen, helgendyrkelse og lignende, det støder dem for hovedet, selv om dog følgeslutningen eller konsekvensen fremtvinger dette. Ingen kan blive retfærdig uden ved troen, deraf følger, at man ikke kan blive retfærdig ved klosterliv. Hvorfor holder man da fast ved det? Hvad skal det da tjene til?

Og for at vende det mod mig selv og ikke utaknemligt glemme min naragtighed, *så lærte jeg for tyve år siden*, som jeg stadig gør, at *alene troen* uden gerninger gør retfærdig, men var der dengang stået én frem, som havde lært, at munke- og nonnevæsen skulle kaldes afguderi og messen den egentlige vederstyggelighed, havde jeg, om jeg ikke havde hjulpet til med at brænde ham, dog ment, det ville ske ham med rette.[66] *Jeg ubetænksomme nar kunne ikke se den slutning, som jeg måtte drage, at hvis troen alene gjorde retfærdig, kunne munkevæsen og messe ikke gøre det.* Og hvad der var endnu bedre: Jeg vidste, at det

---

66 Først under sit ophold på Wartburg 1521-22, drog Luther konsekvenserne med hensyn til munkelivet og privatmessen.

var lutter menneskelære og menneskeværk, og jeg tilskrev dog heller ikke de gode gerninger, påbudt af Gud og gjort i tro, denne værdi. Selv jeg har til gavns bevist min Nestorius og Eutyches, selv om det var i andre sager, når jeg indrømmede det ene, men ikke det andet, som følger deraf. Ligesom Nestorius indrømmer, at Kristus er Gud og menneske, men ikke derefter vil indrømme, at den sande Gud er født og død, hvad dog følger deraf.

Desuden skælder Luther ud på papisterne og siger, at de ikke lærer den kristne tro og heller ikke gode gerninger. Papisterne holder ikke fri, men skælder på deres side Luther endnu heftigere ud, at han ikke lærer den kristne tro ret og forbyder gode gerninger. Hvad kommer det dog af, at de ikke er enige, når de bekender det samme? Det vil jeg sige dig: En Nestorius er her kørt vild i egenskaber. *Luther vil have de gode gerninger; men de skal ikke besidde de herlige, guddommelig egenskaber, at de fyldestgør for synden, forsoner Guds vrede og gør synderne retfærdige.* For disse egenskaber tilhører en anden, som hedder Guds lam, som bærer verdens synd (Joh 1, 29). Ja, Kristi blod og død skal man sandelig lade have disse egenskaber, men gode gerninger skal have andre egenskaber, anden fortjeneste og løn. Dette vil papisterne ikke, men de tillægger de gode gerninger, at de fyldestgør for synden og gør menneskene fromme. Derfor skriger de, at Luther ikke lærer, men forbyder gode gerninger. Men de ser ikke den slutning eller konsekvens, at hvis man lærer sådanne gode

gerninger, som fyldestgør for synden, er det lige så meget som slet ikke at lære gode gerninger. Disse gode gerninger eksisterer nemlig ikke i virkeligheden, intet og intetsteds og kan ikke være det. Netop derfor ved dette, at de fast og fuldt lærer og bekender gode gerninger, lærer de slet ingen gode gerninger.

Her ser du, hvad Nestorius dialektik er værd, som indrømmer begrundelsen og benægter følgeslutningen og derved også gør begrundelsen falsk. Er det ene sandt, må det andet også være det i en ret følgeslutning eller konsekvens. Er omvendt det sidste falsk, må det første også være det. Gode gerninger gør fyldest for synden. De ikke alene indrømmer det, men lægger stærk vægt på det; men det andet, som følger deraf, at disse gerninger ikke er gode, ja intet og slet ingen gerninger, det fordømmer de. Nu følger det dog overvældende af det foregående. For gode gerninger, som fyldestgør for synden, er slet ikke gode gerninger. Denne slutning er nemlig tvingende: Den, som lærer det, der ikke eksisterer, lærer intet. Sådan må man også tale om troen: *Den, som lærer en tro, der ikke alene og uden gerninger gør retfærdig, lærer ingen tro*. For en tro, som gør retfærdig med eller gennem gode gerninger, er intet og findes intetsteds.

Jeg vil give et endnu enklere eksempel. Nogle jurister indrømmer, at præsteægteskab er ret, men de indrømmer ikke følgen, at børnene skal være arvinger. Det er det samme som at sige: Præsteægteskab er hor. Hvis det er

ægteskab, må barnet også være arving. Er det ikke arving, er der heller intet ægteskab. Dette kalder man i skolerne ”at benægte følgeslutningen i en gyldig logisk sætning”, og ”at tilintetgøre følgen, men fastholde begrundelsen”, hvad der er umuligt og kun findes hos enfoldige, uforstandige folk. Men både Nestorius og Eutyches har haft deres mangler her, som det også går mange i andre sager. Det har sikkert nok været deres alvor, at de begge to regnede Kristus for Gud og menneske i én person, som beretningerne og kirkemødets referater beretter, men alligevel har de ikke kunnet indstille sig på følgen eller konsekvensen, at den person, som er Gud og menneske, er korsfæstet og har skabt himlen, men Gud måtte ikke korsfæstes og mennesket ikke skabe himlen.

Men hvad skal vi sige om os selv? Apostlene i Jerusalem samt mange tusinde jøder var blevet retfærdige ved troen alene, det vil sige ved Kristi nåde. Dog havde de også deres Nestorius og Eutyches i kroppen, og så ikke den følge, at Moseloven intet gjorde eller kunne gøre til det, men de ville give den de samme egenskaber, som kun tilkommer Guds lam. De sagde: ”Hedningerne kan ikke blive frelst, hvis de ikke bliver omskåret og holder Moseloven”. Det var at fornægte Kristus med hans nåde, som Paulus siger i Gal 2, 21: ”Er der retfærdighed ved loven, er Kristus død til ingen nytte”, og Rom 11, 6: ”Er det ved nåde, er det ikke af gerninger”. Men de i Jerusalem si-

ger: ”Det er ganske vist alene ved nåden, men det må alligevel være alene af gerninger, for uden lov kan man ikke blive frelst, selv om man alene ved nåden uden gerninger må blive frelst.

Det betyder rent ud sagt at slå sig selv i hovedet og ikke vide, hvad man siger. Skolerne kalder det som sagt at fastholde begrundelsen og ødelægge følgeslutningen, at sige både jo og nej om den samme ting. Det må ingen gøre undtagen et helt uforstandigt menneske eller en elendig spotter.

De lovfornægtende antinomister

Sådan gør nu også mine *lovfornægtere (antinomister)*,[67] som prædiker meget smukt og (jeg kan ikke tro andet) med sand alvor om Kristi nåde, syndernes forladelse og hvad der ellers er at sige om artiklen om forløsningen. Men de undflyr den konsekvens som Djævelen, at de skulle tale til folk om *den tredje trosartikel, om helliggørelsen, om det*

---

67 Lovfornægtere eller antinomister var evangeliske kristne, Luther-tilhængere, som tolkede læren om retfærdiggørelsen ved troen alene uden gerninger således, at Guds lov overhovedet ikke mere havde nogen betydning for de kristne. I årene forud for dette skrifts affattelse havde Luther bekæmpet denne opfattelse som en forvrængning af hans tankegang, bl.a. i skriftet: ”Imod antinomerne” fra samme år (1539). Antinomernes fører var Johann Agricola, mod hvem det nævnte Lutherskrift var rettet.

nye liv i Kristus. De mener nemlig, at man *ikke skal forskrække eller forurolige folk*, men udelukkende prædike trøsterigt om nåden og syndernes forladelse i Kristus. Man skal for alt i verden undgå disse eller lignende ord. "Hører du! Du vil være kristen, men alligevel være ægteskabsbryder, pigejæger, fyldebøtte, hovmodig, gerrig, rentespekulant, misundelig, hævngerrig, ondsindet osv.!" Nej, de siger sådan: "Hører du, er du ægteskabsbryder, pigejæger, gerrig eller i det hele taget en synder, så tro blot, så er du frelst. Du skal ikke frygte for loven. Kristus har opfyldt det alt sammen."

Sig mig, kære, er det ikke at indrømme begrundelsen og benægte følgeslutningen? Ja, det er at tage Kristus bort og tilintetgøre ham netop her, hvor han prædiker stærkest. Og alt bliver både ja og nej i den samme sag. *For den Kristus eksisterer ikke, som er død for de syndere, som ikke efter syndernes forladelse afstår fra synderne og fører et nyt liv.* Derfor prædiker de smukt med nestoriansk og eutychisk logik Kristus sådan, at Kristus er og dog ikke er. *De er bestemt dygtige påskeprædikanter, men skændige pinseprædikanter.* De prædiker intet om helliggørelsen og Helligåndens levendegørelse, men alene om Kristi forløsning. Til trods for at Kristus (som de med rette prædiker stærkt om) *netop* er blevet Kristus eller har vundet forløsningen fra synd og død, *for at* Helligånden skal gøre os til nye mennesker ud af den gamle Adam. Døde fra synden, skal vi leve for retfærdigheden, som Paulus lærer (Rom 6,

11; 1 Pet 2, 24). *Det skal begynde og forøges her på jorden og fuldendes siden.* Kristus har ikke alene fortjent os "gratia" nåden, men også "donum", Helligåndens gave, for at vi *ikke alene må have syndernes forladelse. men også syndernes ophør.* Den, som nu ikke afstår fra synderne, men bliver i sit forrige, onde væsen, han må af lovfornægterne få en anden Kristus. Den sande Kristus er ikke dér, om så alle engle skreg: "Kristus alene, Kristus alene!" De må blive fordømt med deres nye Kristus.

Se nu, hvor dårlige logikere vi er i høje ting, som er over os, eller som vi er uøvede i, så vi på én gang regner med en ting og ikke regner med den. Men i jævnere ting er vi overmåde skarpe logikere. En bonde skal, hvor enfoldig han end er, snart forstå og beregne: "Når nogen giver mig en groschen, giver han mig ikke en gylden." Det følger af sig selv, og han ser let slutningen. Men vore lovfornægtere ser ikke, at *de prædiker Kristus uden eller imod Helligånden,* fordi de vil lade folk forblive i deres gamle væsen og alligevel erklære dem frelst. Men den korrekte følgeslutning indebærer jo, at *en kristen må have Helligånden og føre et nyt liv eller vide, at han ingen Kristus har*. Alligevel vil de æsler være bedre logikere end magister Philip (Melanchthon) og Aristoteles. Luther skal jeg tie om, fordi paven alene har fornemmet deres kunnen. De flyver alt for højt for mig. Nuvel, Nestorius' og Eutyches' logik er en almindelig plage, især når den anvendes i tolkningen af Den Hellige Skrift. I andre sager anvendes den

bedre, selv om den også giver juristerne og regenterne nok at bestille i indviklede sager, hvor de undertiden hører ja og nej på én gang og med møje må skille dem.

Er nu Eutyches eller Nestorius stejlt og stolt blevet ved deres mening *efter biskoppernes undervisning* (hvad jeg ikke kan eller skal afgøre efter kirkehistorien), så er de med rette fordømt, ikke alene som kættere, men også som enfoldige narre. Men er de ikke stejlt blevet ved deres mening, som især Eutyches selv siger i Kirkemødeakterne, og har de andre ikke efter Paulus' lære venligt undervist de vildfarende, så har de dog dømt sagen i sig selv rigtigt. Men for deres overmod og hastige behandling (når nu kirkemøderne har så stor anseelse, og her var vel 630 biskopper) må de nok selv svare for den rette dommer.

Jeg tænker på, hvordan magister Johannes Wesalia, som var prædikant i Mainz, men før den tid underviste på universitetet i Erfurt, hvorfra jeg også selv er magister, med sine bøger, blev fordømt af de elendige, hovmodige mordere, som kaldtes ”Inkvisitorerne af kætterier” (jeg skulle snarere sige ”opfinderne”), altså dominikanermunkene, alene fordi han ikke ville sige: ”jeg tror, at Gud er til”, men sagde: ”jeg véd, at Gud er til”. Alle universiteter regnede jo med, at ”Guds eksistens er selvindlysende”, som Paulus også siger i Rom 1, 19. Hvordan de barfodede

mordere i Eisenach videre bar sig ad med Johann Hilten, kan man læse i Apologien.[68]

Lad os sætte, at der til dig og mig uden varsel kom en ærlig mand, som kunne gøre en sag spidsfindig med knudrede ord og sagde: Må jeg ikke fortælle jer, at der er fremstået en ny profet, som lærer, at hvis et menneske bliver fuldkommen helligt, kan det ikke alene gøre undere, men også skabe himmel og jord, engle og alt andet ud af intet, som nogle filosofiske teologer også har diskuteret. Og hvad der er endnu værre: Man siger, at den gamle, rette Gud er død, osv. Her vil du og jeg sige: Det må være fra Djævelen og hans mor. Skriften siger jo: "Jeg, Herren, er ikke blevet en anden." (Mal 3, 6). Og Paulus siger om Gud, at han er "den eneste, som har udødelighed". (1 Tim 6, 16). Behøver man flere ord? Gud består i sig selv og er livet selv. Men så begyndte han: "I lærer dog selv sådan og siger, at Kristus er et menneske, fuldkommen helligt, som har skabt himlen og jorden. Desuden er han også sand Gud, som er død for jer på korset". Se dog, hvor uforvarende vi blev skammelige Nestoriusser og Eutycheser, da vi på én

---

[68] Melanchthons Apologi for Den Augsburgske Bekendelse 1531. Her oplyses det, at der i Eisenach for 30 år siden (altså omkring 1500) levede en barfodsmunk, Johannes Hilten, som af sine munkebrødre blev sat i klosterfængsel, fordi han havde angrebet forskellige misbrug i klosterlivet. Han skal have sagt: Når man skriver 1516 skal en anden mand komme, som også vil gøre munkevæsenet til intet. Ham vil I ikke kunne modstå. (Apologien art. 27).

gang bekender, at Kristus, Gud og menneske, én person, er død for os og har skabt himmel og jord, og dog sagde, at manden måtte være fra Djævelen og hans mor, som sagde, at et menneske havde skabt himmel og jord, og at Gud var død. Konsekvensen eller følgeslutningen driver os jo til at bekende dette, når vi tror på Kristus som Gud og menneske i én person. Her ser du, hvor disse egenskaber uforvarende kan støde an mod mennesker og føre dem vild. Her skulle man komme sammen, undervise med tålmodighed og ikke i overmod fordømme de vildfarende. Gud give, jeg lyver, men jeg er bange for, at nogle af kætterne på den yderste dag skal være dommere, og dommerbiskopperne bliver fordømt. Gud er underlig og ubegribelig i sin dømmen. Kun at man véd, han er nådig mod de ydmyge og fjendtlig mod de hovmodige. Og især ved kirkemøderne skulle man intet gøre af emsighed, misundelse eller hovmod. For Gud vil ikke tolerere det.

Disse tanker har jeg nu om Eutyches. Har jeg ikke truffet det rigtige, så har jeg fejlet, og det er deres skyld. Hvorfor har de ikke behandlet det bedre eller beskrevet det grundigere, så man kunne forstå det bedre? Hvad skulle man dog gøre, hvis nu dette kirkemøde var helt tabt? Den kristne tro ville ikke af den grund gå til grunde. Der er nok tabt flere og nyttigere ting end dette kirkemøde. Augustin klager selv over, at han slet intet kunne finde hos sine forgængere, som kunne hjælpe ham mod Pelagius, og der må dog have været forhandlet meget om denne vigtige ting.

Men jeg er med disse tanker gået ud fra den romerske biskop Leos ord, at Eutyches' og Nestorius' kætterier er imod hinanden, er modstridende og modsatte. Nu er det af Tripartit sikkert, at Nestorius, endda meget bestemt, har bekendt Kristus som sand Gud og menneske. Han har ikke været nogen arianer, som slet og ret anså Kristus for ikke at være Gud. Han har tværtimod forfulgt dem med mord og drab. Men hans kætteri er, at de egenskaber, at Gud er født af en kvinde og skulle være korsfæstet, gjorde ham bestyrtet og førte ham vild. Derfor må Eutyches' kætteri være blevet selvmodsigende på den måde, at han anser Kristus for både Gud og menneske, men den guddommelige naturs egenskaber vil han ikke tillægge mennesket, ligesom Nestorius omvendt ikke vil tillægge Gud den menneskelige naturs egenskaber hos Kristus som én person. På den måde er de modstridende og modsatte.

Men har hans mening været, at han slet og ret fornægtede den menneskelige natur hos Kristus, er hans kætteri ikke en modsigelse af Nestorius' kætteri. Så har han været helt afsindig og tåbelig, når han på én gang kunne regne med, at i Kristus er guddommen forenet med menneskeligheden, og dog forbliver eller opstår der kun én natur, nemlig guddommen. Det var ikke alene imod Nestorius, men mod alle troende og vantro, mod alle kættere og sande kristne, mod alle hedninger og mennesker. Sådan har intet menneske nogensinde lært. Men da de har beskrevet disse sager sådan, at de selv bevidner, at Eutyches har bekendt

Kristus som Gud og menneske, forenet i én person, og skriver om det andet, som ville de ikke, at man skulle forstå det, så vil vi heller ikke forstå det. Hvad betyder det for os, når vi dog har det langt bedre.

Eutyches siger på kirkemødet, at han ikke har brugt de ord, som de beskylder ham for, nemlig at han skulle fornægte den menneskelige natur i Kristus. Deraf kan man mærke, at han har fejlet og ikke ville benægte Kristi menneskelighed. Men hvis jeg var Doktor Luther, ville jeg gerne høre af papistskriverne, hvordan de dog kunne tro deres egne ord, når de kunne sige: Nestorius har på én gang regnet med to personer i Kristus og dog kun med én. Eutyches har på én gang regnet med to naturer i Kristus og dog kun med én. Jeg tror i sandhed, de også har været nestorianske eller eutychiske logikere. Om teologien taler jeg ikke, måske er de selvmodsigere.

Men for igen at komme til kirkemødet, så ser vi også her, at det ikke har oprettet nogen ny trosartikel, så man heller ikke her kan finde et eksempel, hvorved man kunne give kirkemøderne magt til at pålægge kristenheden nye trosartikler. For denne artikel er langt rigere og mægtigere grundet i Skriften, Joh 5, 27: ”Faderen har givet sønnen magt til at holde dom, fordi han er menneskesøn.” Her havde Kristus, efter Eutyches mening, måttet sige: ”fordi han er *Guds søn*”. For at holde dom er et egenskab hos den guddommelige og ikke hos den menneskelige natur. Men

Kristus tillægger sin menneskelige natur det, nemlig *menneskesønnen, det vil sige jomfru Marias søn*. Og i Matt 22, 43-45 spørger Kristus farisæerne, hvordan David kan kalde ham herre, når han skulle være han afkom og søn. Og hvis han er Davids afkom og søn, hvordan kan han så sidde ved Guds højre hånd? Her havde Eutyches måttet sige: Davids afkom kan ikke sidde ved Guds højre hånd, men alene Guds søn. Og dog bekender han, at Guds søn og Davids søn er én person. Men hvor personen sidder, sidder Guds og Davids søn. Denne slutning ser Eutyches ikke, derfor har man måttet tro, at han ikke holdt Kristus for et menneske, men kun for en guddommelig person eller natur. Det har dog ikke været hans mening.

Kort sagt, alle profeterne, hele Skriften, som tillægger Kristus eller Messias et evigt rige, forløsning fra synd, død og Helvede, er alle mod Eutyches. For de siger alle, at kvindens afkom skal knuse slangens hoved, Gen 3, 15. Det vil sige, overvinde synd, død, Djævel og Helvede. Dette er den guddommelig naturs egenskaber og ikke kvindeafkommets. Og alverden skal velsignes ved Abrahams afkom, Gen 22, 18. Det vil sige, også synd, død, Helvede og Guds forbandelse skulle borttages. Det er også egenskaber hos den guddommelige natur, ikke hos Abrahams afkom. Derefter kommer de herlige, vældige profetier hos David, Esajas, Jeremias og alle profeterne, som siger om Davids afkom, at han skal oprette evig retfærdighed, det vil sige fjerne død, synd og Helvede. Dette er lutter egenskaber

hos den guddommelige majestæt og natur, men de bliver dog tillagt Davids søn, Kristus, jomfru Marias søn, i hele Skriften. Havde jeg nu ikke dette kirkemøde, eller forstod jeg det ikke rigtigt, så havde jeg dog Skriften og forstod den rigtigt. Kirkemødet er også skyldigt at rette sig efter den. *Og Skriften er mig mere sikker end alle kirkemøder.*

Den, der vil, kan selv læse videre i kirkemødets historie. *Jeg har læst mig i dårligt humør derved.* Der har været en sådan strid, tummel og uorden ved det, at jeg aldeles må tro Gregor af Nazians, Hieronymus lærer, som dog levede før denne tid og havde set bedre kirkemøder og fædre, men alligevel skriver: ”Når man skal sige sandheden, mener jeg, at man skulle undgå alle bispekirkemøder. Jeg har ikke set noget godt udfald af kirkemøderne, heller ikke afskaffelse af det onde, men ærgerrighed, strid om at gå først, osv.”. Det undrer mig, hvordan det kan gå til, at de ikke for disse ords skyld for længst har gjort den argeste kætter af ham. Men ret har han, når han siger, at biskopperne var ærgerrige, overmodige, stridige og voldsomme ved kirkemøderne. Det kan du rigtigt se ved dette kirkemøde. Nu kan de nødvendigvis heller ikke alle være hellige, de som lærer ret eller bevarer ret lære. Bileam spår også rigtigt, og Judas er også en ret apostel, og farisæerne sidder på Moses' stol og lærer ret, Matt 23, 2. Vi må have noget mere og sikrere for vor tro end kirkemøderne. *Dette mere og sikrere er Den Hellige Skrift.*

At det er sandt, når Gregor siger, han ikke ser noget godt udfald af kirkemøderne, lærer beretningerne os grundigt. Arius' kætteri var en spøg før det nikænske kirkemøde mod den jammer, som det anrettede efter kirkemødet. På samme måde gik det med de to andre kirkemøder, som for eksempel med Macedonius og Nestorius. For den del, som blev fordømt, holdt desto stærkere sammen, ville smykke sig og være ufordømt og blæste stadig ilden heftigere op end før mod kirkemøderne, som de ikke rigtig forstod. Sådan gik det også os tyske med kirkemødet i Konstanz (1414-18): Da paven var blevet underlagt kirkemødet og afsat,[69] og hans tyranni og pengehandel med kirkelige sager var blevet hårdt fordømt, blev paven fra den tid besat med syv værre djævle og har først for alvor oprettet tyranni og simoni.[70] Han æder, røver, stjæler alle stifter, klostre, kirker, sælger aflad, nåde, ret, Gud, Kristus og Helligånden. Han forråder, fordærver, forvirrer kejser og konger. Han fører krig, udgyder blod, slår, dræber legeme og sjæl, så man må overveje, hvem den Gud er, som

---

[69] Paven, Johannes den 23. som sammen med kejser Sigismund havde indkaldt kirkemødet, blev afsat af dette. Når den senere pave har kaldt sig Johannes den 23., ligger deri, at den tidligere pave af samme navn ikke skal regnes for en ret pave.

[70] Ved simoni forstås handel med gejstlige embeder, eller i det hele at ville tjene penge på åndelige tjenester. Betegnelsen er taget fra den Simon Mager, om hvem det i ApG 8, 18-24 fortælles, at han gav apostlene penge for at få dem til at meddele sig Helligåndens gave.

holder hus i Rom. Her har vi tyske vor løn, fordi vi ved Konstanzer-kirkemødet har afsat og reformeret paverne. Jeg mener, det var en smuk ende på det kirkemøde. Afsæt en anden gang flere paver og reformér dem, hvis I ikke har nok i syv djævle, så de kan bekrige jer med syvoghalvfjerds legioner af dem. Hvis der ellers er plads endnu, så flere djævle kan fare i dem, og de ikke allerede er helt fulde af djævle. Det er den slags reformation, kirkemødet i Konstanz skabte.

Nu kender vi de fire hovedkirkemøder og foranledningerne til, at de blev holdt

Nu kender vi de fire hovedkirkemøder og årsagerne til, at de blev holdt. Det første i Nikæa har forsvaret Kristi guddom mod Arius. Det andet i Konstantinopel har forsvaret Helligåndens guddom mod Macedonius. Det tredje i Efesus har forsvaret mod Nestorius, at der i Kristus er én person. Det fjerde i Kalkedon har forsvaret to naturer i Kristus mod Eutyches. - Men de har ikke med dette opstillet nye trosartikler. For disse fire trosartikler er langt rigeligere og mægtigere givet alene i Johannesevangeliet, selv om ikke de andre evangelister og Paulus og Peter havde skrevet herom. De har dog også med alle profeter vældig lært og bevidnet alt dette.

Har nu disse fire hovedkirkemøder intet nyt villet eller kunnet gøre eller opstille i trosartiklerne, som de selv bekender, hvor langt mindre skal man så give denne magt til de andre kirkemøder, som man må regne for ringere, hvis disse fire skal være og kaldes hovedkirkemøderne. (Ifølge biskopperne i Rom og deres dekret skal disse fire regnes lige med de fire evangelier, akkurat som om ikke disse stykker stod langt rigeligere sammen med alle artikler i evangelierne, eller som om kirkemøderne ikke havde dem fra evangelierne. Så godt forstår æselbiskopperne, hvad evangelier eller kirkemøder er).

På denne måde må man nu forstå alle andre kirkemøder, hvad enten de er store eller små, eller om der var mange tusinde af dem. De kan intet nyt bestemme, hverken om troen eller gode gerninger. Men som den højeste dommer og den største biskop skal de forsvare den gamle tro og gamle gode gerninger efter Den Hellige Skrift. Og ved siden af dette også forhandle om timelige, forgængelige, skiftende anliggender, som er nødvendige på kirkemødets tid. Det må dog også ske uden for kirkemøderne i alle sogne og skoler. Men bestemmer de noget nyt i troen eller i gode gerninger, så vær sikker på, at Helligånden ikke er der, men den vanhellige ånd med sine engle. For det må de gøre uden og uden om Den Hellige Skrift, ja, imod den, som Kristus siger: ”Den, der ikke er med mig, er imod mig” (Matt 12, 30). Helligånden kan og véd intet andet end Paulus, når han i 1 Kor 2, 2 siger: ”Jeg vil ikke

vide af andet end Jesus Kristus, og det som korsfæstet". *Helligånden er ikke givet for at indgyde eller lære os noget ud over Kristus, men for at lære og erindre os om alt i Kristus, i hvem alle visdommens og kundskabens skatte er skjult.* (Kol 2, 3). Helligånden skal forklare ham, som Kristus siger (Joh 16, 14), og ikke prise vor fornuft eller meninger eller gøre dem til afgud.

Derfor er disse kirkemøder ud over Skriften Kajfas-kirkemøder, Pilatus-kirkemøder og Herodes-kirkemøder. Som apostlene siger i ApG 4, 25-27, så lagde de alle planer eller holdt møder imod Gud og hans salvede. Og evangelisterne skriver alle, at ypperstepræsterne og farisæerne holdt råd eller samledes til kirkemøder om, hvordan de kunne dræbe Kristus. Sådan havde David tidligere i Salme 2 forudsagt, at de ville rådslå mod Gud og hans salvede og kalde Kristus-prædikenen for bånd og reb, som de ville sønderrive og kaste fra sig. Sådan har størsteparten af pavens kirkemøder været, hvor han har sat sig som kirkens hoved i Kristi sted, har kastet Den Hellige Skrift fra sig og sønderrevet den, som hans dekreter viser. Således fordømte han i Konstanz nadverens to skikkelser [brød og vin] og tidligere har han sønderrevet, forbudt, fordømt ægteskabet og simpelthen korsfæstet og begravet Kristus.

Hvad er kirkemødernes opgave?

Her kommer nu hovedspørgsmålet, som er grunden til at jeg har skrevet denne bog: Hvad er da nu et kirkemøde, og hvad er dets gerning? Når det nu ikke skal opstille nye trosartikler, er hele verden indtil nu jammerligt bedraget, når den ikke véd eller mener andet, end at hvad et kirkemøde bestemmer, er en trosartikel eller dog i det mindste noget, som er nødvendigt til frelse. Den, som ikke overholder kirkemødets bestemmelser, kan aldrig nogensinde blive frelst, fordi han er ulydig mod Helligånden, kirkemødets herre. Nuvel, jeg regner min samvittighed fri, når intet kirkemøde, som ovenfor sagt, har magt til at bestemme nye trosartikler, da de fire hovedkirkemøder ikke har gjort det. Derfor vil jeg her sige min mening, og besvare spørgsmålet sådan:

For det første har et kirkemøde ingen magt til at bestemme *nye trosartikler*, uanset om Helligånden virker med. Heller ikke apostelkirkemødet i Jerusalem, ApG 15, bestemmer i troen noget nyt, men kun, som Peter sammenfatter, at også alle forgængerne har troet, man måtte blive frelst uden lov, alene ved Kristi nåde.

For det andet har et kirkemøde magt til og er skyldig *at standse og fordømme nye trosartikler* efter Den Hellige Skrift og den gamle tro. Således som kirkemødet i Nikæa fordømmer Arius' nye artikel. Det i Konstantinopel Macedonius'. Det i Efesus Nestorius'. Og det i Kalkedon Eutyches' nye artikel.

For det tredje har et kirkemøde ingen magt til at påbyde *nye gode gerninger*, kan heller ikke gøre det. For alle gode gerninger er allerede i rigt mål påbudt i Den Hellige Skrift. Hvad kan man udtænke mere af gode gerninger, end dem Helligånden har lært i Skriften som ydmyghed, tålmodighed, sagtmodighed, barmhjertighed, troskab, tro, mildhed, fred, lydighed, tugt, kyskhed, at give, at tjene osv.? *Hvilken god gerning kan dog udtænkes, som ikke er påbudt i kærligheden?* Er det uden for kærligheden, hvad er det så for en god gerning? For kærligheden er efter Paulus' lære alle buds opfyldelse (Rom 13, 9), som også Kristus selv siger i Matt 7, 12.

For det fjerde har et kirkemøde magt til og er skyldig efter Den Hellige Skrift og kirkens gamle skik *at fordømme onde gerninger*, som er i modstrid med kærligheden, og straffe personerne, som biskoppernes og diakonernes ærgerrighed og andre laster straffes ved det nikænske kirkemødes dekret. Her ville det nok være rigtigt at tale om *to slags onde gerninger*, nogle, som kaldes og er åbenlyst onde, som gerrighed, mord, ægteskabsbrud, ærgerrighed og lignende. Dem finder vi fordømt af kirkemøderne, som de også uden kirkemøderne er fordømt i Skriften og oven i købet også blevet straffet af verdslig ret. Men der er desuden andre, nye gode gerninger, de kaldes ikke onde, men smukke onde, fine laster, helligt afguderi opdigtet af de særligt hellige eller af tåbelige helgener, kort sagt, *den hvide Djævel, den lyse Satan*. Disse onde (jeg skulle sige

nye gode) gerninger skal kirkemøderne fordømme meget bestemt og skarpt. De er *farlige for den kristne tro og skadelige for det kristne liv* og gør af både tro og liv en forargelse og en vanskabning.

Når således en svag kristen hører eller ser en hellig eneboer eller munk, som fører et særlig strengt liv, ud over den gamle, almindelige kristenstand eller kristne livsførelse, så tager han anstød og tænker, at mod denne nye helgen er alle andres gamle kristenliv intet eller alt for verdsligt og farligt. Derfra er den vederstyggelighed kommet ind i verden, at en kristen borger eller bonde, som har en ret, ren tro på Kristus og øver sig i de rette, gamle gode gerninger, påbudt af Gud i Skriften, som ydmyghed, tålmodighed, kyskhed, kærlighed og troskab mod næsten, flid og omsorg i hans tjeneste, embede, kald og stand, at han, som er en sand, gammel hellig eller kristen, må stinke og intet være mod den nye helgen. Han er med særlig tøj, spise, faste, leje, fremtræden og lignende nye gode gerninger en hovmodig, ærgerrig, vredladen, utålmodig, hadefuld, brunstig, formastelig, falsk kristen. Paulus kalder dem for hovmodige og selvrådige kristne (2 Tim 3, 1-5), som vælger sig en ny, særlig livsførelse og gudstjeneste (ikke påbudt af Gud), frem for den kristne kirkes gamle, rette, almindelige livsførelse og gudstjeneste, indstiftet og påbudt af Gud.

Det er muligt, at de udvalgte har kunnet bevares med disse nye, forargelige gerninger, men så har de måttet

drage denne nye hud af igen og blive frelst i den gamle kristne hud. Sådan gik det for Antonius,[71] da han måtte lære, at en skomager eller garver i Alexandria var en bedre kristen end han med sit munkevæsen. Han bekendte da også, at han ikke var kommet så vidt som denne skomager. Således også den store, hellige Johannes, den første eneboer, som for kejser Theodosius var en profet og var højt berømmet af Augustin. Da folk, og imellem dem var Hieronymus, undrede sig over hans strenghed, svarede han: Hvad særligt søger I hos os? Har I det dog ikke bedre i jeres sogne, hvor man prædiker apostlenes og profeternes skrift og eksempel for jer? Det kan kaldes at være trukket af kappen og have underlagt sig Den Hellige Skrift og alene at prise den almindelige kristenstand. Ligeledes måtte Pafnutius lære, at han ikke var bedre end en musikant, der var blevet morder eller end to hustruer, som samme nat havde ligget hos deres mænd, og han måtte sige: Man må ikke foragte nogen stand. Sådan er det også gået Bernhard, Bonaventura[72] og uden tvivl flere fromme mennesker. Når de til sidst har mærket, at deres nye hellighed og munkevæsen ikke kunne holde stand mod synden og døden, er de krøbet til korset og *uden denne nye hellighed*

---

71 Eneboer i Ægypten, d. 356. Hans livshistorie blev skrevet af Athanasius.

72 Skolastiker, d. 1284.

blevet frelst i den gamle, kristne tro. Dette viser Bernhards ord mange steder.

Sådanne nye gode gerninger finder man ikke fordømt på kirkemøderne, især ikke ved de fire hovedkirkemøder, kun ved et eller to små kirkemøder som det i Gangra[73] med tyve biskopper, som nylig er kommet på tryk, og som har gjort noget ved dette. Langt snarere har de ladet denne nye hellighed tage overhånd, indtil den kristne kirke næsten ikke var kendelig mere. Som dovne gartnere har de ladet vandrisene tage sådan overhånd, at det gamle, rette træ led skade og blev ødelagt. Allerede fra Antonius' tid er munkevæsenet trængt så stærkt ind i kirken, at der ved dette fjerde kirkemøde ved Konstantinopel har været et abbedi, hvor ovennævnte Eutyches var abbed, skønt det ikke har været de kejserlige stenslotte, som klostrene sidenhen er blevet. De kalder det nemlig et archimandrita. "Mandre" skal betyde et ganske almindeligt gærde eller hegn, som af buske eller ris bliver dannet for kvæget, eller et fårehegn. Eutyches har som leder boet bag et sådan hegn med sine folk og har ført et afsondret liv. Deraf kan man forstå, hvad et kloster var på den tid, da der endnu ikke var klostre, som var lukkede eller havde mure.

---

73 Dette kirkemøde fandt sted i 340 (eller 343) og var rettet imod asketiske overdrivelser. Præsten Kymaus fra Homberg i Hessen havde i 1537 forfattet et skrift imod gendøberne, hvori han tog sit udgangspunkt i dette gamle kirkemøde, og til dette skrift havde Luther skrevet forord. Dette kirkemøde fordømte tvunget præstecølibat og foragt for ægteskabet.

Men ligesom det går i haven, hvor vandrisene eller vildskuddene vokser meget højere end de rette, frugtbare kviste, sådan går det også i kirkens have, at disse nye helgener, som vokser forkert ud og dog også vil være kristne og nære sig ved træets saft, tager meget voldsommere til end den kristne tros og det kristne livs rette, gamle hellige. Og da jeg nu er kommet ind på det, må jeg vise, hvad jeg har lagt mærke til i beretningerne. Bernhard var abbed i 36 år og stiftede i disse år 160 klostre inden for sin orden. Nu ved man nok, hvordan Cistercienserne klostre er. De har måske været fattigere på den tid; men nu er det rene fyrstendømmer. Endnu mere: På den samme tid, altså under kejserne Henrik III, IV og V,[74] opstod mange fyrstelige klosterordener, grandimontenserne, [75] de regelbundne præster,[76] karteuserne[77] og cistercienserne.[78] Hvad er der kommet ud af det i de fire hundrede år til vor tid? Jeg mener sandelig nok, man kunne sige, det har regnet og sneet med munke. Det er ikke noget under, at der næppe er ble-

---

[74] 1039-1125.

[75] Stiftet 1073 af Stephan de Muret (d.1124).

[76] Canonici regulares, kanniker, dvs. præster, som lever et regelbundet liv i fællesskab. De reformerede kanniker, der her tales om, er de såkaldte Augustinerkorherrers orden, stiftet 1059.

[77] Stiftet 1084 af Bruno af Køln.

[78] Stiftet 1119.

vet nogen by eller landsby tilbage, hvor der ikke er et kloster eller to eller i det mindste en udsendt munk. Historien bebrejder kong Valentinianus, at han brugte munke i krig. Ja, kære, det måtte blive alt for meget for de dovne mennesker. Man læser da også om nogle konger i Frankrig, at de måtte forbyde, især fæstebønder, at blive munk. De søgte frihed under kappen og løb alle i kloster.

Verden vil bedrages. Når man vil fange mange rødkælke eller andre fugle, må man sætte en ugle oven på fælden eller limpinden, så går det hurtigt. Sådan må også Djævelen, når han vil fange de kristne, tage en munkekutte på eller, som Kristus siger, et surt, hyklerisk ansigt. Vi undrer os langt mere over disse ugler end over den rette lidelse, blod, sår, død og opstandelse, som vi ser og hører hos vor Herre Kristus, og som er sket for vore synder. Vi falder derfor i hobetal og med fuld fart fra den kristne tro til den nye hellighed, det vil sige i Djævelens snare og limpind. *Vi skal altid have noget nyt.*

Kristi død og opstandelse, tro og kærlighed, er gammelt og almindeligt. Derfor må det ikke gælde mere, men vi må have nye ting, der kildrer vores ører, som Paulus siger (2 Tim 4, 3). Og der sker os vor ret, fordi vore ører klør så meget, at vi ikke længere vil tåle den gamle, rette sandhed, når vi dynger store byrder af nye lærdomme på os. Det er jo sket, og det vil stadig ske. De følgende kirkemøder, især de pavelige (de er efter den tid næsten alle pavelige), har ikke alene ladet disse nye gode gerninger

ufordømt, men har også i hele verden højt ophøjet dem over de gamle gode gerninger, så paven også har kanoniseret eller ophøjet mange helgener fra munkeordenerne.

I begyndelsen har det måske nok for en tid set smukt ud, men der bliver altid til sidst en skammelig, uhyrlig ting ud af det, når enhver dag efter dag lægger sit til. Frans af Assisis[79] begyndelse lader sig vel høre, men nu er det blevet så simpelt, at de endda trækker kutterne på døde mennesker, for at de skal blive frelst derved. Er det ikke skrækkeligt at høre? Ja, sådan går det, når man begynder at falde fra Kristus og bliver ved at falde. Så kan man slet ikke høre op. Hvad er der ikke sket i vor tid i Holland, hvor fru Margarethe[80] bestemte, at man efter hendes død skulle gøre hende til nonne? Der skete det, at man trak hende i nonnedragt, satte hende ved et bord, bar mad og drikke frem for hende, vartede hende op som en fyrstinde. Derefter skriftede hun sin synd og blev en hellig nonne. Men da det havde varet nogle dage, erfarede den fromme kejser Karl det og lod det afskaffe. Hvis han ikke havde gjort det, tror jeg, dette eksempel ville have smittet i hele verden. Sådan gør og må den nye hellighed gøre, fordi den vil gøre det bedre end den rette, gamle kristne hellighed, som ikke vil

---

79 Frans af Assisi, Fransiskanerordenens stifter, d. 1226.

80 Margrete af Østrig, statholderinde i Nederlandene, d. 1530.

narre på denne måde, men forbliver og øver sig i tro, kærlighed, ydmyghed, tugt, tålmodighed, så man intet uhyrligt ser, men lutter elskelige, yndige, stilfærdige, nydelige, nyttige eksempler, som behager Gud og mennesker. Men den nye hellighed larmer med særlige nye fagter for at lokke de letsindige sjæle til sig, foregiver store ting, men er dog bag ved ingenting, som Peter skriver. (2 Pet 2).

Sådan skriver Gerson[81] om karteuserne, at de med rette holder så stejlt på deres regel, at de ikke vil spise kød, om det så gælder livet. Velan, hvis en retskaffen læge fornemmer, at den syge nok kunne hjælpes med et hønsebryst eller et stykke kød, men ikke på anden måde, så følger man ikke lægen, men lader hellere den syge dø. *Da må jeg love Augustin, som i sin regel skriver, at man skal spørge lægen til råds.* Han siger: De har ikke alle samme evne, derfor skal man ikke behandle dem alle ens. Det er en virkelig smuk mildhed. Den tvinger dem heller ikke til evigt at blive ved. Det har ikke været et fængselskloster, men et frit samfund af forskellige præster. Doktor Staupitz[82] sagde engang til mig, at han af biskoppen af Worms, som var en Dahlberger, havde hørt: Hvis Augustin slet ikke havde skrevet andet end denne regel, måtte man dog sige, at han havde været en fortræffelig, klog mand. Det er også

---

81 Jean Charlier de Gerson (d. 1429), professor ved Pariseruniversitetet, var bl.a. tilhænger af læren om kirkemødets overhøjhed over paven.

82 Johann von Staupitz, Luthers ordensgeneral som munk, d. 1524.

sandt. Han havde meget strengt fordømt disse karteusere som mordere, og deres klostre som virkelige morderkuler (hvad de i sandhed også er). Jeg har selv i Karteuserklostret i Erfurt set en syg, som endnu var ung, gå med krykker. Jeg spurgte ham, om man ikke fritog ham fra gudstjenestesang og vågen. Nej, sagde han klagende, jeg må deltage.

Men der er sket os vor ret. Gud har sendt os sin søn som lærer og frelser. Ydermere prædiker han selv fra sin høje himmeltrone for os alle og siger: "Hør ham!". Nu skulle vi med apostlene falde ham til fode og mene, vi ikke kunne høre noget andet i verden. Men vi lader Faderen og Sønnen prædike forgæves, farer ud og opdigter vor egen prædiken. Så går det, som Salme 81, 12-13 siger: "Mit folk ville ikke adlyde mig. Så overgav jeg dem til hjertets forstokkethed, og de fulgte deres egne planer." Deraf kommer da den kønne selvvalgt gudsdyrkelse og skånselsløshed mod legemet, Kol 2, 23, så vi på den måde ombringer os selv, selv om Gud har påbudt, at man skal pleje legemet og ikke dræbe det. Mener du ikke, at hvis man efter Augustins regel og Paulus' lære havde ladet lægerne råde over munkenes og især nonnernes kroppe, så var mange gode mennesker blevet hjulpet, som ellers måtte blive gale eller dø, som erfaringerne grundigt har lært os. Men det har været vredens tid, så den nye og tåbelige hellighed har måttet regere til straf for verden.

For det femte har et kirkemøde ikke magt til at pålægge de kristne nye *ceremonier* ved at tale om dødssynd eller fare for samvittigheden, som festdage og helligdage, spise, drik og klæder. Men hvis de gør det, står Augustin der og siger i brevet til Januarius: ”Om man vil overholde disse ting, er frit.” Og Kristus har kun indstiftet få ceremonier. Så når de ikke har magt til at befale dem, har vi også magt til at lade dem være. Ja, det er hos Paulus, i Kol 2, 16, forbudt os at holde dem: ”Lad ikke nogen dømme jer på grund af mad eller drikke, eller på grund af fester eller nymåne eller sabbatter.”

For det sjette har et kirkemøde magt til og er skyldig at fordømme disse ceremonier efter Skriften. De er ukristelige og opretter et nyt afguderi eller en gudstjeneste, som ikke er påbudt, men forbudt af Gud.

For det syvende har et kirkemøde ikke magt til at blande sig i verdslig ret og styre. For Paulus siger: ”Ingen, der går i krig, og som vil vinde anerkendelse hos den, der hvervede ham, lader sig hindre af dagliglivets gøremål.”

For det ottende har kirkemødet magt til og er skyldig efter Den Hellige Skrift at fordømme, når noget sådant er sket eller ny ret er indført, det vil sige at kaste pavens bestemmelser på ilden.

For det niende har et kirkemøde ikke magt til at opstille sådanne bestemmelser, som rent ud ikke søger andet end tyranni, som for eksempel, hvordan biskopperne skal have magt og myndighed til at byde, hvad de vil, så enhver

måtte ryste og være lydig. Kirkemøderne har magt til og er skyldig at fordømme det efter Den Hellige Skrift, 1 Pet 5, 3: "Gør jer ikke til herskere over dem, I har ansvaret for." Og Kristus siger: "Sådan skal I ikke være; men den ældste blandt jer skal være som den yngste, og lederen som den, der tjener." (Luk 22, 26).

For det tiende har et kirkemøde magt til at bestemme forskellige ceremonier med denne indskrænkning: For det første, at de ikke styrker biskoppernes tyranni. For det andet, at de er nødvendige og nyttige for folket og frembringer en smuk, ordentlig tugt og færden. Således er det nødvendigt at have bestemte dage og steder, hvor man kan komme sammen. På samme måde bestemte tider til at prædike, offentlig at tilbyde sakramenterne og at bede, synge og love og takke Gud. Som Paulus siger i 1 Kor 14, 40: "Alt skal gå sømmeligt og ordentligt til." Med disse dele søges ikke biskoppernes tyranni, men blot folkets nytte, nødvendighed og orden. Man må kort sagt have det og kan ikke undvære det, hvis ellers kirken skal bestå.

Dog må det ikke være synd, hvor nogen af nød, sygdom, hindring, eller hvad der nu kan være, undertiden ikke kan overholde det. Det sker dog til gode for ham og ikke for biskopperne. Er han kristen, vil han ikke søge sin egen fortræd ved at blive borte. Spørger Gud efter, hvem der ikke vil være med i denne flok eller denne levemåde? Enhver vil selv finde ud af det. *Kort sagt, den som er kristen, er ikke bundet af denne ordning, men han gør det hellere,*

end han lader være, hvis der ingen hindring er. Derfor kan man ikke sætte nogen lov for ham i dette. Han vil og gør snarere mere end loven kræver. Men den, som hovmodig, stolt og i ond vilje foragter dette, lad ham fare, han vil nok foragte højere love, hvad enten det er Guds eller menneskers.

Du ville måske her sige: Hvad vil du til sidst stille op med kirkemøderne, når du ønsker dem så nøje beskåret? På denne måde har da en sognepræst, ja, en skolelærer (for at tie om forældrene) mere magt over sine elever, end et kirkemøde over kirken. Jeg svarer: Mener du da, at sognepræster og skolelærere har så ringe embeder, at de ikke skulle kunne sammenlignes med kirkemøderne? Hvis der ingen sognepræster og biskopper var, hvordan skulle man da samle et kirkemøde? Hvis der ingen skoler var, hvorfra ville man da tage sognepræsterne? *Jeg taler om de skolelærere, som ikke alene lærer børnene og de unge viden, men opdrager dem til kristen tro og trofast indpræger den*. Ligeledes om de sognepræster, som trofast og rent lærer Guds Ord. Jeg kan meget let bevise, at den arme, ringe sognepræst i Hippo, Augustin, har lært os mere end alle kirkemøder. (Den helligste pave i Rom vil jeg af frygt tie om). Jeg vil yderligere sige, at der er givet mere i barnetroen end ved alle kirkemøder. Også Fadervor og De Ti Bud lærer mere end alle kirkemøder. Til det lærer de ikke noget nyt, men kæmper imod, at noget nyt bliver prædiket mod den gamle lære.

Gud, hjælpe mig! Hvor vil dog papisterne kunne pine, plage, martre og rive disse ord hos mig fra hinanden, men alligevel vil de lade upåagtet, hvorfor jeg har sagt sådan. For de er retskafne, ærlige mennesker, som ikke kan andet end at skælde ud og lyve, så jeg med rette må være bange for dem. Gud tilgive mig, jeg kan ikke, og jeg lader dem blive ved at spotte og lyve.

Men lad nu os, du og jeg, tale om sagen: Hvad kan et kirkemøde gøre, hvad er dets gerning? Hør selv deres egne ord. ”Vi fordømmer!”, hedder deres embede. Vi fordømmer! Ja, de taler langt ydmygere og siger ikke: Vi fordømmer, men: ”Kirken fordømmer”. Den hellige, kristne kirke fordømmer. Kirkemødets fordømmelse ville ikke forskrække mig, men den hellige kirkes fordømmelse ville dræbe mig på et øjeblik, for den mands skyld, som siger: ”Jeg er med jer indtil verdens ende”. Den mands fordømmelse er ikke til at bære. Men når kirkemøderne drager den hellige, kristne kirke frem som den rette, høje dommer på jorden, bevidner de, at de ikke er dommere efter deres eget forgodtbefindende, men kirken, som prædiker, tror og bekender Den Hellige Skrift, som vi skal høre. På samme måde kunne en tyv eller morder måske klare sig over for dommeren som person, men retten og samfundet står bag dommeren, som deres tjener, og for dem må han frygte.

Så er et kirkemøde ikke andet end en rådsforsamling, svarende til et hofråd, kammerråd og lignende, hvor dommeren efter forhør af parterne afsiger dommen dog med ydmyghed for retten. Det vil sige: "Det er vort embede at fordømme!" Ikke efter vort eget hoved eller efter nyopdigtet ret, men efter den gamle ret, som holdes for ret i hele riget. Sådan fordømmer et kirkemøde også en kætter, ikke efter deres eget forgodtbefindende, men efter rigets ret, det vil sige efter Den Hellige Skrift, når de bekender, hvad der er den hellige kirkes ret. Sådan ret, rige og dommer må sandelig frygtes under trussel af evig fortabelse. For denne ret er Guds Ord. Rigets er Guds kirke. Dommeren er både embedsmand og tjener.

En sådan tjener eller dommer for den ret og dette rige, er ikke alene kirkemødet, men enhver sognepræst og skolelærer. Oven i købet kan et kirkemøde jo ikke evigt og uden ophør udøve dette dommerembede. Biskopperne kan ikke altid være forsamlet hos hinanden, men kan kun på visse nødvendige tidspunkter komme sammen og fælle dom eller være dommer. Som når en Arius i Alexandria bliver for mægtig for sin sognepræst eller biskop, knytter folket til sig og blander andre sognepræster ind i det, så sognepræsten i Alexandria bliver den svageste og ikke kan udøve sit dommerembede efter rigets ret, det vil sige den sande, kristne tro. I denne nød og på denne tid skal de andre sognepræster og biskopper komme sammen af al magt og hjælpe sognepræsten i Alexandria mod Arius, forsvare

den sande tro og fordømme Arius for at redde andre, så elendigheden ikke helt skal tage overhånd. Og hvis sognepræsterne ikke evnede at komme sammen, skulle den fromme kejser Konstantin også bruge sin magt til at hjælpe biskopperne sammen. Det er, som når en ild bryder løs. Når husejeren alene ikke kan slukke den, skal alle naboerne løbe til og hjælpe med at slukke. Hvis de ikke kommer, skal øvrigheden hjælpe og påbyde, at de skal ile til for at fælde dom eller fordømme ilden for at redde de andre huse.

Så er da kirkemødet den store tjener eller dommer i dette rige og ved denne ret. Men når nøden er ovre, har det udført sin embedsgerning. Ligesom de høje, store dommere i det verdslige regimente må træde til, når de små, lavere retter bliver for svage til at modstå det onde. Indtil man til sidst kommer til den største, højeste ret, rigsdagen, som heller ikke kan være vedvarende, men igen må opløses, når det nødvendige er forrettet, og igen lade sagerne være overgivet de lavere retter. Men på rigsdagene sker det, at man undertiden forordner ny eller anden ret, ændrer eller forbedrer den gamle eller helt må afskaffe den, så man ikke for altid kan tale i overensstemmelse med en evig ret. For det er et verdsligt regimente, som regerer timelige ting, som ændres og forandres, derfor må den ret, som er bestemt for disse foranderlige ting, også ændres. Når sagen ikke er mere, som retten er forordnet for, er retten heller ikke mere. Når byen Rom nu ikke mere har de

tilstande og den form, som den tidligere har haft, så er den ret, som var forordnet derefter, også død og gælder ikke mere. Forgængelige ting har forgængelig ret.

Men i dette kirkens rige hedder det: "Guds Ord forbliver til evig tid." Efter det må man dømme og ikke gøre nye eller andre Guds Ord eller bestemme andre trosartikler. Derfor er sognepræsterne og skolelærerene de lavere, men daglige, blivende, evige dommere, som uden ophør fælder dom, det vil sige kæmper mod Djævelen og hans rasen. Et kirkemøde, som den store dommer, må gøre gamle, store skurke fromme eller dræbe dem, men kan ikke kalde andre frem. En sognepræst eller skolelærer har med små unge skurke at gøre og frembringer stadig nye mennesker til biskopper og til kirkemøder, hvor det er nødvendigt. Et kirkemøde hugger de store grene af træerne eller rydder de dårlige træer helt. Men sognepræsten og skolelæreren planter og fremavler lutter nye småtræer og krydderbuske i haven. Oh, de har et kosteligt embede og gerning og er de ædleste skatte i kirken. De bevarer kirken. Derfor skal alle herrer sørge for, at man får sognepræster og skoler. For når vi ikke kan have store kirkemøder, er sognene og skolerne evige og nyttige kirkemøder, selv om de er små.

Man ser, med hvor stor alvor de gamle kejsere har tænkt på sognene og skolerne, når de så rigeligt har givet gaver til stifterne. For at de fra først af har været skoler, viser de gamle navne provst, dekan, skolastikus, kantor, domprovster, vicarius, osv. Men hvad er der blevet deraf?

Herre Gud, om de dog stadig ville gøre noget. Lad dem forblive, hvad de er, beholde, hvad de har, være fyrster og herrer, hvis de dog igen foranstaltede tidebønner og tvang domherrerne, vikarerne, latinskoledrengene til daglig at høre et stykke i Den Hellige Skrift. Så det igen, selv om i ringe grad, kunne få skikkelse af en skole. Så man kunne få sognepræster og biskopper, og de således hjalp med til at lede kirken. O, Herre Gud, hvor umådelig meget godt kunne de dog gøre i kirken, og Gud ville nok unde dem og lade dem beholde deres rigdom og magt, hvis de da ellers bedrede deres skændige liv. Men vort suk og vor klage er omsonst. De hverken hører eller ser, men lader sognene blive øde og folket blive råt og vildt uden Guds Ord. Jeg har hørt af troværdige mennesker, at i mange bispedømmer står to, tre, fire hundrede gode sogne ledige. Er det ikke en skrækkelig, gruelig ting at høre blandt kristne? Gud i himlen forbarme sig og høre vort stakkels suk og vor klage. Amen!

For at vi dog engang kan blive færdige med kirkemøderne, mener jeg, at man ud fra dette godt kan forstå, hvad et kirkemøde er, og hvilken ret, magt, embede og gerning det har. Og hvilke kirkemøder, der er rette eller falske. Nemlig, at de skal bekende og forsvare den gamle tro mod den nye, og forsvare også de gamle gode gerninger mod de nye. Skønt de, der forsvarer den gamle tro mod en ny tro også forsvarer de gamle gode gerninger mod nye gode gerninger. For som troen er, er også frugterne eller de gode

gerninger. Men de to kirkemøder har ikke kunnet se denne konsekvens. Ellers ville de have fordømt arkimandritten Eutyches ikke alene for troens skyld (som de alvorligt gjorde) men også for hans munkevæsens skyld, hvad de ikke gjorde, men derimod bekræftede. Derved har de vist, at de også selv er slette logikere, som indrømmer begrundelsen, men ikke følgeslutningen, i overensstemmelse med den almindelige plage i hele verden. De har netop den fejl i gode gerninger, som Nestorius og Eutyches har i troen. Det betyder: Gud vil ikke alene i troen gøre os til børn, men også i logik regne os for narre og for lutter Nestoriusser og Eutycheser, for at han dermed kan ydmyge os. For selv om Nestorius og Eutyches nok er fordømt i teologien, bliver dog deres ubetænksomme logik i verden til alle tider, at man holder fast ved begrundelsen, men lader følgeslutningen fare. Men hvorfor sige meget mere? Om du så havde alle kirkemøder, var du dog ingen kristen. De giver for lidt. Selv om du havde alle fædre, giver de dig heller ikke nok. *Du må dog til Den Hellige Skrift, hvor alt er rigeligt givet, eller til katekismen, hvor det er givet kort, men dog langt mere, end der bliver fundet på alle kirkemøderne og hos fædrene.*

Endelig skal et kirkemøde kun have med troens sager at gøre, og kun når troen lider nød. Åbenlyse onde gerninger kan man fordømme derhjemme ved verdslig myndighed, sognepræster og forældre, og også håndhæve de gode. Men de falske gode gerninger hører også til troens sager,

da de fordærver troen. Derfor hører de også til på kirkemødet, hvis sognepræsterne er for svage, skønt kirkemøderne, som sagt, ikke har beskæftiget sig dermed, med undtagelse af et eller to små kirkemøder som det i Gangra - som vi ovenfor nævnte. *Ceremonierne* skulle man fra kirkemøderne helt overføre til sognene derhjemme, ja, til skolerne, så skolelæreren var ceremonimester ved siden af sognepræsten. For af skoleeleverne lærer alle de andre det uden arbejde og besvær.

Alt, hvad man således på et eller andet tidspunkt lader eleverne synge eller bede i kirken, lærer den brede masse bagefter, og hvad de synger over liget eller ved graven, lærer de andre også. Hvis de knæler ned og folder hænderne, når skolelæreren banker med stokken ved det sted i sangen "Jesus Kristus er blevet menneske", så gør alle de andre det også bagefter. Når de tager huerne af eller bøjer knæ, så ofte man nævner Jesu navn, eller hvad de nu kan gøre af kristen god opførsel og ydre form, det gør de andre efter også uden prædiken, som bevæget ved et levende eksempel. Alle ceremonier, også under paven, er dog kommet fra skolerne og sognene, undtagen hvor paven har tilstræbt sit tyranni med spise, faste, helligdage, osv. Dog må man også her se på det brede folk, at ikke ceremonierne til sidst bliver for mange. Først og fremmest må man se til, at de ikke bliver regnet for nødvendige til frelse, men *kun til at tjene ydre god opførsel og orden, som man altid kan ændre*. Ikke som noget, der er påbudt i kirken som evig ret

(som paveæslet gør) og som må skrives ned i bøgerne med tyranniske trusler. Det er helt og holdent en ydre, materiel, forgængelig, foranderlig ting.

Alligevel har vi nu i vor tid anliggender, som er mere end vigtige og værdifulde nok til at samle et kirkemøde. For vi arme, elendige, svagttroende og desværre rigtige ynkværdige kristne, som endnu er tilbage, måtte anklage paven og hans følgesvende ved Peters artikel, som vi ovenfor har hørt, at det er at friste Gud at belæsse de troende med utålelige byrder, som hverken vi eller vore forfædre har kunnet bære. (Men paven og hans følge vil derimod ikke røre dem med en finger). Alligevel taler Peter om Moseloven, som Gud selv har påbudt, mens paveæslet har undertrykt os med sine, snavsede, beskidte, stinkende byrder, så den hellige kirke har måttet være hans private rum, og vi har som Gud måttet tilbede, hvad der gik ud af ham foroven og forneden. Han har heller ikke, som Arius og hans lige, stukket ild på og opbrændt én eller to kirker, men hele den kristne kirke, så han har udslettet Peters gamle, sande trosartikel, så vidt det stod til ham. For den artikel at vi må blive frelst alene ved Kristi nåde, som Peter siger og som hele kristenheden fra verdens begyndelse, alle patriarker, profeter, konger, helgener er blevet det, kalder han kætteri, og han har lige fra først af igen og igen fordømt denne artikel, og han kan slet ikke høre op.

Her råber og skriger vi på et kirkemøde og beder hele kristenheden om råd og hjælp mod denne ærkekirkebrænder og kristenmorder, for at vi igen kan få denne Peters artikel tilbage. Men vi ønsker det på den måde, at man ikke herved bruger nogen nestoriansk eller eutychisk logik, som indrømmer eller bekender ét stykke, men benægter konsekvensen eller det andet stykke. *Vi ønsker hele artiklen, rund og ren, som den er givet af Peter og lært af Paulus, så man derved fordømmer alt, der som følge af denne artikel skal være fordømt.* Eller som Peter kalder det: Den utålelige, umulige byrde. Eller som Augustin siger: De talløse byrder, af biskopperne læsset på kirken. Hvad hjælper det, om man indrømmer den første del, at det er sandt, at vi må blive retfærdige og frelst alene ved Kristi nåde, men ikke lader den anden del følge, som må følge efter. Som Paulus siger: Er det ved nåde, er det ikke længere af gerninger; er det af gerninger, er det ikke længere ved nåde. Og Peter: Er det nåde, er det ikke utålelige byrder. Er det utålelige byrder, er det ikke nåde, men at friste Gud. Og Augustin siger: Da Kristus kun ville bebyrde kirken med få ceremonier, ja, meget mere ville holde den fri, har han ikke villet have den undertrykt ved biskoppernes utallige byrder, så kirken bliver ringere derved. Som jøderne, der dog var besværet af Guds love, og ikke som kirken af menneskelige, formastelige, bedrageriske påhit.

Denne logik fra Peter, Paulus og Augustin vil vi have, fordi den er Helligåndens logik, som giver det helt og fuldt.

Ikke på nestoriansk vis opdeler eller alene vil lade det ene være sandt, men ikke det andet, som dog også må være sandt ud fra samme begrundelse.

Ellers var det, som når der om nogle af Israels og Judas konger er skrevet, at vel genoprettede de den sande gudstjeneste, men de afskaffede ikke højene eller andre altre eller anden gudstjeneste. Dette kalder profeten Elias at halte til begge sider. Vi kalder det at ville have to svogre med én søster. Sådan ville de give ét folk to slags guder. Eller selv om de i nogen måde reformerede gudsdyrkelsen, ville de ved siden af den eneste Gud også lade en fremmed, anden gud, forblive. De var også enfoldige nestorianske logikere, når de bekendte, at man måtte tilbede én Gud alene og dog ikke indså, hvad deraf måtte følge, at alle andre guder måtte bort. Ellers kunne de ikke have den eneste Gud. Derfor vil vi på det kirkemøde, som er ønsket af os, ikke tåle nogen Nestor, som giver os ét og tager det andet, hvorved vi heller ikke kan beholde det første. Han hører til dem, der tager deres gaver tilbage. For hvor man giver os, at alene Kristi nåde frelser os, men ikke også giver os *følgen eller konklusionen*, at gerningerne ikke frelser os, men man vil fastholde, at gerninger er nødvendige til fyldestgørelse eller til retfærdighed, dér har man derved igen taget det første, som blev givet os, tilbage, nemlig at alene nåden uden gerninger frelser. Sådan beholder vi intet, og ondet er blevet værre.

Jeg vil sige det lige ud: Paven må på kirkemødet ikke alene afstå fra alle sine menneskelige buds tyranni, men også med os holde fast ved, at *heller ikke de gode gerninger, gjort efter Guds bud*, kan hjælpe os til retfærdighed, til at udslette synden og opnå Guds nåde. *Det kan alene troen på Kristus, som er en retfærdighedens konge i os, ved sit dyrebare blod, sin død og opstandelse, hvormed han har udslettet synden, gjort fyldest for os, forsonet Gud og forløst os fra døden, vreden og Helvede.*

Derfor skal han fordømme og opbrænde alle sine bandbuller, bestemmelser, bøger om aflad, om skærsild, klostervæsen, helgendyrkelse, valfarter, samt alle de utallige løgne og afguderier, fordi de strider lige imod denne Peters artikel. Paven skal også tilbagegive alt, hvad han derved har fralistet, stjålet, røvet, plyndret eller erhvervet sig, først og fremmest hans opdigtede overhøjhed, som han berømmer som så nødvendigt, at ingen kan blive frelst, som ikke er ham underdanig. For pavens hat er ikke død for mine synder, hedder heller ikke Kristus, og alle kristne før ham og under ham er blevet hellige og frelst uden hans hat.

Jeg mener, dette er en sag, som er vigtig nok til at holde et officielt, påtrængende, mægtigt kirkemøde. Kejser og konger skulle hjælpe til og tvinge paven til det, hvis han ikke ville, som kejseren gjorde det ved de fire hovedkirkemøder. Men ikke alle biskopper, abbeder, munke, doktorer eller den unyttige dovne hob eller det store slæng

måtte komme med, ellers blev det et kirkemøde, hvor man tilbragte det første år med begyndelsen, med kævl om, hvem der skulle sidde øverst, gå bagest eller forrest, det andet år med pragt, fester, løben og sidden, det tredje år med andre ting eller måske med at brænde en Johann Hus eller to, og i mellemtiden havde det kostet så mange penge, at man sagtens havde kunnet betale et krigstogt mod tyrkerne med det.

Nej, man skulle fra alle lande hente de mennesker, som var toplærde i Den Hellige Skrift, og som også med alvor og af hjertet tænkte på Guds ære, den kristne tro, kirken, sjælenes frelse og verdens fred. Deriblandt nogle af verdslig stand (for det angår også dem), som også skulle være intelligente og pålidelige. Hvis for eksempel Hans von Schwarzenberg[83] havde levet. Ham vidste man at have tiltro til, eller hans lige. Og det var nok, når der var omkring tre hundrede udvalgte deltagere, når man sætter land og folk på spil, ligesom det første kirkemøde ikke havde mere end tre hundrede og atten fra alle de lande, som nu tyrkerne og vore herskere sidder inde med, og dog var der vel 17 falske arianere. Det andet i Konstantinopel havde hundrede og halvtreds, det tredje i Efesus to hundrede, det

---

[83] Johann Freiherr von Schwarzenberg, d. 1528, havde været rådsherre for markgreven af Ansbach, Georg, hvem han havde hjulpet at indføre reformationen i sit land.

fjerde i Kalkedon seks hundrede og tredive deltagere, næsten lige så mange som alle de andre, og alligevel var de ganske forskellige fra fædrene i Nikæa og Konstantinopel.

Man måtte heller ikke behandle alle landes sager, som ingen ellers kan eller vil dømme, ikke samle, gamle, tomme, onde foretagender sammen og kaste dem i hovedet på kirkemødet. Der måtte være en Konstantin dér, som samlede sådanne sager sammen og kastede det hele i ilden eller lod dem blive dømt og afgjort hjemme i landene, og som befalede dem at komme til sagen og komme derfra på den bedste måde. Her måtte nu pavens kætteri, ja, vederstyggelighed oplæses offentligt og stykkevis, hvorved det alt sammen blev fundet at være mod Peters artikel og den gamle rette tro i kirken, som fra verdens begyndelse har troet Peters artikel, og straks fordømmes.

Jo, siger du, dette kirkemøde kan man aldrig håbe på. Det tror jeg heller ikke selv. Men når man vil tale derom og ønsker et kirkemøde, da måtte man ønske et sådant eller lade det helt ligge og intet ønske. Man skulle tie bomstille. Et sådant har det første i Nikæa og det andet i Konstantinopel været, hvis eksempler med rette kunne følges. Og jeg påviser det, fordi kejser og konger som kristne var skyldige at samle et sådant kirkemøde for at redde mange tusinde sjæle, som paven ødelægger med sit tyranni og sin angst for kirkemødet (så vidt det står til ham). De kunne alle godt ved et kirkemøde komme til Peters artikel og til den rette, gamle, kristne tro, men må ellers være fortabt.

De kan ikke finde denne Peters lære, fordi de ikke hører eller ser noget derom.

Selv om andre herskere ikke ville gøre noget for et hovedkirkemøde, kunne dog kejser Karl og de tyske fyrster godt holde et provincialkirkemøde i de tyske områder. Og når nogle mener, det ville føre til skisma, hvem véd det så, hvis vi gjorde vort og med alvor søgte Guds ære og sjælenes frelse. Gud kunne vel også vende de andre herskeres hjerte, så de med tiden ville rose og antage dette kirkemødes afgørelse. For det sker ikke på én gang. Men når Tyskland tog imod det, ville det også genlyde i andre lande, hvor det uden den store prædikant, som kirkemødet er, og som har en stærk røst, man kan høre langt bort, ikke eller kun vanskeligt kan komme.

Nuvel, må vi opgive håbet om et kirkemøde, så lad det være den rette dommer, vor barmhjertige Gud, befalet. I mellemtiden vil vi støtte de små og unge kirkemøder, det vil sige sogne og skoler og på al mulig måde lægge vægt på Peters artikel og lade den blive bevaret mod alle fordømte nye trosartikler og nye gode gerninger, som paven har ladet strømme ud i verden. Jeg kan trøste mig, når jeg ser børnene lege biskopper, og tænker på, at disse legebiskopper gør Gud til rette biskopper, mens han omvendt regner dem, som efter deres navn skulle være rette biskopper, for lutter legebiskopper og spottere af hans majestæt. Som Moses siger: ”De har ægget min vrede med noget,

der ikke er Gud. Derfor vil jeg ægge deres vrede med noget, der ikke er et folk, vække deres trods med et tåbeligt folk." (5 Mos 32, 21). Det er ikke første gang, han kaster biskopper ud. Han har truet med det hos Hoseas: "Fordi du har forkastet kundskaben, forkaster jeg dig som min præst." (Hos 4, 6). Og sådan gik det og sådan vil det atter gå.

Lad det være nok om kirkemøderne. Nu vil vi til sidst også tale om kirken.

(Her begynder tredje del, der udkom som særtryk i 1540 "Om kirken, hvad, hvem og hvor kirken er og hvordan man skal kende den").

Tredje del - om kirken

En flok kristne mennesker - ikke døde mursten

Ligesom de skriger op om fædrene og kirkemøderne, men ikke véd, hvad fædre og kirkemøder er, men kun vil overdøve os med tomme ord, sådan skriger de også op om kirken. Men når de skulle sige os, hvad, hvem og hvor kirken så er, gjorde de hverken kirken eller Gud så stor en tjeneste, at de spurgte eller ledte derefter. De vil gerne, at man holder dem for kirken som pave, kardinaler, biskopper og dog under dette herlige navn lod dem være lutter djævledisciple, som ikke kan øve andet end slyngelstreger og ondskab.

Nuvel, uanset mange skrifter og behandlinger af ordet ”kirke”, vil vi denne gang enfoldigt blive ved barnetroen, som siger: Jeg tror på en hellig, kristen kirke, de helliges fællesskab. *Her forklarer trosbekendelsen klart, hvad kirken er, nemlig et fællesskab af hellige. Det vil sige en flok eller forsamling af de mennesker, som er kristne og hellige.* Det hedder en kristen, hellig flok eller kirke. Men ordet ”kirke” er et fremmedord og giver ikke meningen eller tankerne, som man må hente ud af trosbekendelsen.

I Apostlenes Gerninger 19 bruger embedsmanden ordet ”ecclesia” om forsamlingen eller folket, som i flok var løbet ud på torvet. Han siger: ”Det skal afgøres i den lovlige *forsamling*.” (v. 39). Videre: ”Med disse ord fik han *forsamlingen* opløst.” (v. 40). På disse og andre steder betyder ecclesia eller kirke blot en forsamlet flok, hvad enten de var hedninger eller kristne, ligesom rådsherrerne stævner deres forsamling til rådhuset. Nu er der mange folk i verden, men de kristne er et særligt, kaldet folk og hedder ikke slet og ret ecclesia, kirke eller folk, men sancta, catholica, christiana, som betyder et helligt, kristent folk, som tror på Kristus og derfor kaldes et kristent folk. De *har Helligånden*, som *daglig* helliger dem, ikke alene ved *syndernes forladelse*, som Kristus har erhvervet dem (som lovbenægterne lyver med), *men også ved afskaffelse, udfejen og dødelse af synderne*, hvorved de kaldes et helligt folk. Den hellige, kristne kirke er derfor et folk, som er kristent og helligt eller, som man plejer at sige, den hellige

kristenhed eller hele kristenheden. I det Gamle Testamente kaldes det Guds folk.

Og havde disse ord været brugt i barnetroen: ”Jeg tror, at der er et helligt, kristent folk”, så havde al elendighed let været undgået, som har sneget sig ind med det intetsigende, uklare ord ”Kirke”. For ordene ”et helligt, kristent folk” havde klart og mægtigt bragt både forståelse og afgørelse af, hvad kirken er eller ikke er. For den, som havde hørt dette udtryk: ”et kristent, helligt folk”, havde straks kunnet dømme: Paven er ikke et folk, langt mindre et helligt, kristent folk. Heller ikke biskopperne, præsterne og munkene er et helligt, kristent folk; for de tror ikke på Kristus, lever heller ikke helligt, men er Djævelens onde, skændige folk. Den, som ikke tror ret på Kristus, er ikke kristelig eller en kristen. Den, som ikke har Helligånden mod synden, er ikke hellig. Derfor kan de ikke være et kristent, helligt folk, sancta et catholica ecclesia.

Men da dette intetsigende ord kirke er brugt i barnetroen, kommer almindelige mennesker til at tænke på *stenhuset*, som man kalder kirke, som malerne maler det. Når det er bedst, maler de apostlene, disciplene og Guds moder på pinsedagen med Helligånden svævende over dem. Det går an. Men det er kun et helligt, kristent folk på en bestemt tid, i begyndelsen. Men ecclesia skal betyde det hellige, kristne folk, ikke alene på de for længst døde apostles tid, men til verdens ende. Det er Paulus' lære, at der altid på jorden skal leve et kristent, helligt folk, i hvilket *Kristus*

lever, virker og regerer ved løskøbelse (per redemptionem), *ved nåde og syndernes forladelse*, og *Helligånden* ved levendegørelse og helliggørelse (per vivificationem et sanctificationem), *ved daglig udfejen af synderne og fornyelse af livet*, så vi ikke bliver i synderne. Vi *kan og skal* føre *et nyt liv* i alle gode gerninger, sådan som *De Ti Bud* eller Moses' to tavler kræver. Men paven og hans følgesvende har henført både navn og billede af kirken på sig selv og hans skændige, fordømte flok med *det uklare ord Ecclesia, kirke*.

Men de giver sig selv det rette navn, når de kalder sig ecclesia (som vi skal forklare rigtigt, så det stemmer med deres væsen) eller Romana eller sancta og ikke (som de heller ikke kan) føjer catholica til. *Ecclesia* betyder, et folk. *Ecclesia romana* betyder et romersk folk. Det er de også, ja, i sandhed mere romerske, end hedningerne før i tiden var. *Ecclesia romana sancta* betyder et helligt, romersk folk. Det er de også, for de har fundet en langt større hellighed, end de kristnes, end den, det hellige, kristne folk har. For deres hellighed er en *romersk hellighed*, romanae ecclesiae, det romerske folks hellighed, og de hedder da

også *sanctissimi, sacrosancti*, de allerhelligste. Som Virgil[84] siger: "en hellig lidenskab, et helligt offer", og Plautus[85]: "de helligste af alle". Kristen hellighed kan de ikke nøjes med. Derfor kan de ikke have navnet kristen kirke eller kristent folk, fordi kristen kirke og kristen hellighed er et *almindeligt* navn og en almindelig ting i alle kirker og hos alle kristne i verden. Derfor taler man om *catholicum [for alle]*. De anser dette almindelige navn og denne almindelige hellighed for ringe eller næsten intet. Derfor har de udtænkt en særlig, højere, anderledes, bedre hellighed frem for andre. Den skal kaldes sanctitas romana et ecclesiae romanae sanctitas, det vil sige en romersk hellighed og det romerske folks hellighed.

Ægte, levende kristendom

Men kristen hellighed eller almindelig hellighed er, når Helligånden skaber tro på Kristus i mennesker og derved helliger dem, ApG l5. Det vil sige, når Helligånden skaber et nyt hjerte, sjæl, legeme, gerning og væsen og skriver Guds bud, ikke på stentavler, men i kødhjerter, 2 Kor 3, 3. For at jeg kan tale enkelt om det: Efter den første tavle giver han sand erkendelse af Gud, så de, oplyst af ham,

---

84 Virgil var en romersk digter, d. 19 f. Kr.

85 Plautus, romersk komedieforfatter, d. 184 f. Kr.

med sand tro modstår alle kætterier, kan overvinde alle falske tanker og vildfarelser og derved forblive rene i troen imod Djævelen. Han giver også styrke og trøster de ængstede, forsagte, svage samvittigheder mod syndernes anklage og anfægtelse, for at sjælene ikke skal forsage eller fortvivle. De skal heller ikke forfærdes for plager, pine, død, vrede og Guds dom, men styrkede og trøstede i håbet, dristigt og glad overvinde Djævelen. Han giver også sand frygt og kærlighed til Gud, så vi ikke foragter Gud og ikke knurrer og vredes over hans gådefulde dom, men i alt, som sker, ondt eller godt, elsker, lover, takker og ærer ham. Dette kaldes et nyt, helligt liv i sjælen efter Moses' første tavle. Man kalder det også "De tre teologiske dyder", den kristnes tre hoveddyder, nemlig tro, håb, kærlighed. Helligånden, som Kristus har erhvervet til os, kaldes derfor en Helliggører eller Levendegører, fordi det er Helligånden, som skaber og virker dette. For den gamle Adam er død og kan ikke skabe det og må oven i købet ved loven lære, at han ikke kan gøre det og er død. Det vidste han ikke engang af sig selv.

Efter den anden tavle, i vor krop, helliger han også de kristne og gør, at de villigt er lydige mod forældre og myndigheder, lever fredeligt og ydmygt, ikke med vrede, hævngerrigt eller ondt, men tålmodigt, venligt, tjenstvilligt, broderligt, kærligt. At de ikke er ukyske, bryder ægteskab, er utugtige, men kyske og tugtige med hustru, barn og husstand eller uden hustru og barn. At de videre ikke

stjæler, tager overrente, er gerrige, snyder, men arbejder ærligt, ernærer sig redeligt, gerne låner, giver, hjælper, hvor de kan. At de ikke lyver, bedrager, bagtaler, men er venlige, sandfærdige, trofaste og bestandige, og hvad der ellers bliver krævet i Guds Ti Bud. *Dette gør Helligånden, som helliger og vækker også legemet til dette nye liv, indtil det fuldkommes i det andet liv*. Og det hedder den kristne hellighed. Der må altså være sådanne mennesker på jorden, selv om det kun var en eller to eller kun børnene. Af de gamle er der desværre få. *Og de, som ikke er sådan, skal heller ikke regnes for kristne*. Man skal heller ikke trøste dem, som var de kristne, ved meget snak om syndernes forladelse og Kristi nåde, som lovfornægterne gør.

Efter at de har forkastet og ikke har forstået De Ti Bud, prædiker lovfornægterne i stedet meget om Kristi nåde. Men de styrker og trøster dem, som bliver i deres synder, at de ikke skal frygte eller forskrækkes over synderne, fordi de alle er borte ved Kristus. *De ser og tillader endog folk at leve i åbenlyse synder uden nogen fornyelse eller forbedring af deres liv*. Deraf mærker man godt, at de i sandhed heller *ikke forstår troen* eller Kristus ret og netop ophæver ham ved at prædike ham. For hvordan kan man tale ret om *Helligåndens gerninger i den første tavle*, om trøst, nåde, syndernes forladelse, som man ikke har prøvet eller erfaret, når man ikke regner eller lægger vægt på *Helligåndens gerninger i den anden tavle*, som man kan forstå

og erfare. Derfor er det sikkert, at de hverken har eller forstår Kristus eller Helligånden, og at deres snak er lutter skum på tungen. De er, som sagt, rigtige Nestoriusser og Eutycheser, som bekender og lærer Kristus som grundlag og forudsætning, men *dog benægter ham i frugten og følgerne*. Det vil sige, de lærer Kristus og tilintetgør Kristus, når de lærer ham.

Dette er nu talt om den kristne hellighed. Den vil paven ikke have, men en særlig må han have, som er langt helligere, nemlig at man skal lære om messehagler, hårklipning, kapper, klæder, spise, faster, dage, munke- og nonnevæsen, messer, helgendyrkelse og utallige andre emner vedrørende materielle, forgængelige ting. Om man derimod lever uden tro, gudsfrygt, håb, kærlighed og *hvad Ånden virker efter den første tavle*, men i stedet har vantro, usikre hjerter, må tvivle, har foragt og utålmodighed over for Gud, falsk tillid til Kristus og hans fortjeneste, idet man selv fyldestgør ved gerninger (hvad der er afguderi) og ikke ved nåde, og sælger de overskydende gode gerninger til andre, og tager gods og penge af hele verden som noget velfortjent - alt dette hindrer ikke, at det alligevel kan være helligere end den kristne hellighed.

Det skader således heller ikke på den anden tavle, at de lærer ulydighed mod forældre og herrer, selv myrder, fører krig, hidser, misunder, hader, hævner, er ukyske, lyver, stjæler, ågrer, narrer og begår den største ondskab.

Kast kun en messeskjorte over hovedet, så er du hellig efter den romerske kirkes hellighed og kan godt blive frelst uden den kristne hellighed. Men vi vil lade de urene mennesker gå deres vej. Det er dog forgæves, at vi beskæftiger os med dem. Vreden er kommet over dem til fulde, som Paulus siger. Vi vil uden dem tale om kirken.

Nuvel, barnetroen lærer os, at der er og til verdens ende vil være et kristent, helligt folk på jorden. Det er en trosartikel, som ikke kan ophøre, før det kommer, som man tror, efter Kristi forjættelse: Jeg er med jer indtil verdens ende. Hvorved vil eller kan et stakkels vildfarende menneske mærke, hvor dette kristne, hellige folk er i verden? Det skal jo være i dette liv og på jorden. Ganske vist tror han, der skal komme en himmelsk tilstand og et evigt liv, men han har det endnu ikke. Derfor må det være endnu i dette liv og i denne verden og forblive til verdens ende. For det hedder: Jeg tror på et andet liv. Dermed bekendes, at det endnu ikke er i dette liv, men man tror, håber og elsker det som sit rette fædreland og liv, selv om man må blive og holde ud i den elendige udlændighed, som man synger i sangen om Helligånden.[86] Når vi farer hjem fra denne elendighed. Herre forbarm dig. Derom må der tales.

---

[86] Den pinsesalme, som på dansk hedder: Nu bede vi den Helligånd. I Grundtvigs gendigtning er dette udblik mod den kommende verden helt forsvundet.

Den kristne menigheds første og vigtigste kendetegn er Guds Ord

For det første kendes det kristne, hellige folk på, at det har *det hellige Guds Ord,* selv om det forkyndes på forskellig måde, som Paulus siger. Nogle har det helt rent, andre ikke. De, som har det rent, er dem, som bygger med guld, sølv og ædelstene på grundvolden. De, som har det mindre rent, er dem, som bygger med hø, strå, træ på grunden, men dog bliver frelst gennem ild, som der ovenfor er talt mere end nok om. *Dette er hovedstykket* og den høje hovedhelligdom, hvorved det kristne folk kaldes helligt. For Guds Ord er helligt og helliger alt, hvad det rører ved, ja, det er selve Guds hellighed, Rom 1, 16: ”Det er Guds kraft til frelse for enhver, som tror.” Og 1 Tim 4, 5: ”Alt helliges ved Guds Ord og ved bøn.” Helligånden fører selv Ordet og salver og helliger dermed kirken, som er det kristne, hellige folk. Det sker ikke ved pavens salve, hvormed han salver eller helliger fingre, klæder, kåber, kalk og sten. For disse ting lærer aldrig at elske Gud, tro, lovprise og være from. Det kan smykke ormesækken,[87] men derefter sønderrives den og rådner med al den salve og hellighed, den har fået.

---

[87] Det menneskelige legeme. Luther anvender hyppigt dette udtryk for at betegne legemets forkrænkelighed.

Men denne helligdom er det rette *lægemiddel*, den rette salve, som salver til evigt liv, selv om du ikke kan have nogen pavekrone eller bispehue, men må leve og dø med det blotte, nøgne legeme, ligesom barnet (og vi alle) bliver døbt nøgen og uden smykker. Og vi taler om det ydre ord, prædiket mundtligt ved mennesker, ved dig og mig. For dette har Kristus efterladt sig som et ydre tegn, hvorved man skal erkende hans kirke eller hans kristne, hellige folk i verden. Og vi taler om *det mundtlige ord, som bliver troet med alvor og offentligt bekendt for verden*, som han siger: "Den, som bekender mig for mennesker, vil jeg bekende for min Fader og hans engle." For der er mange, som vel hemmeligt kender det, men ikke vil bekende det. Mange hører det, men tror ikke på det eller handler efter det. For der er få, som tror på det og handler efter det, som lignelsen om sæden i Matt 13 siger, at godt nok får og har de tre stykker jord det, men kun den fjerde del, den smukke, gode jord, bærer frugt i udholdenhed.

Hvor du nu hører eller ser dette ord blive *prædiket, troet, bekendt og efterlevet*, skal du ikke tvivle på, at der med sikkerhed må findes en sand Ecclesia sancta catholica, et kristent, helligt folk, selv om der kun er ganske få personer. For Guds Ord er ikke uden frugt, Esaias 55, men må i det mindste have en fjerdedel eller et stykke af marken. Og selv om der kun var dette ene tegn, var det dog tilstrækkeligt til at vise, at der måtte være et kristent, helligt folk

der. For Guds Ord kan ikke være uden Guds folk. Omvendt kan Guds folk ikke være uden Guds Ord. Hvem skulle ellers prædike eller høre på prædikenen, hvis der ikke var noget Guds folk? Eller hvad kunne eller skulle Guds folk tro, hvis Guds Ord ikke var der?

Og dette er dette stykke, som gør alle undere, bringer alt til veje, opholder alt, afgør alt, udfører alt, uddriver alle djævle, som valfartsdjævle, afladsdjævle, bandbulledjævle, broderskabsdjævle, helgendjævle, messedjævle, skærsildsdjævle, klosterdjævle, præstedjævle, sværmerdjævle, oprørsdjævle, kætterdjævle, elle pavedjævle og lovfornægterdjævle. Dog ikke uden skrig og skrål, som han viser med det arme menneske i Mark 1 og 9. Nej, den må efterlade skrig og spektakel, når den skal fare ud, som man ser med Emser[88], Eck[89], Snotnæse[90], Smed[91], Wetzel[92], med en tølper, en slubbert, en fedtsyl, en bandit, en so, et æsel og hvem hans skrigere og skrivere nu ellers er.

---

88 Hieronymus Emser (d.1527), sekretær hos hertug Georg af Sachsen og modstander af Luther.

89 Johann Eck, (d. 1543), Luthers hovedmodstander, professor i Ingolstadt.

90 Under denne betegnelse skjuler sig Johannes Cochlæus, en anden af Luthers bitre modstandere. Han skrev den første Lutherbiografi (1549), som dannede forbilledet for katolsk, polemisk Lutherforskning helt op til dette århundrede. D. 1552.

91 Johann Faber, biskop af Wien, d. 1541.

92 Georg Witzel, en evangelisk præst, som vendte tilbage til pavekirken, d. 1573.

De er alle Djævelens mund og lemmer, ved hvem han skriger og skælder ud. Det hjælper dem ikke. Han må ud, da han ikke kan udholde Ordets kraft. Og de bekender selv, at vi har Guds Ord og Den Hellige Skrift, men ud fra fædrene og kirkemøderne kan man gøre det bedre. Lad det nu være. Det er tilstrækkeligt, vi véd, hvordan hovedsagen, hovedhelligdommen avler, opholder, nærer, styrker og beskytter kirken, som Augustin også siger: ”*Kirken fødes, næres, plejes og styrkes ved Guds Ord*.” Men de, som forfølger og fordømmer det, giver sig selv deres rette navne ved deres egne frugter.

Kirkens andet kendetegn er dåben

For det andet kender man Guds folk eller det kristne, hellige folk på dåbens hellige sakramente, hvor det bliver lært, troet og brugt ret efter Kristi indstiftelse. For det er også et åbenlyst tegn og et kosteligt lægemiddel, hvorved Guds folk bliver helligt. For det er *den nye fødsels hellige bad* ved Helligånden, hvori vi bader og af Helligånden bliver vasket rene for synder og død, som i Guds lams uskyldige, hellige blod. Hvor du ser dette tegn, skal du vide, at dér må kirken eller det hellige, kristne folk med sikkerhed være, trods det at paven ikke døber dig eller du intet véd om hans hellighed og magt. Det lille barn véd jo da heller intet derom. Men når de vokser op, bliver de desværre fremmede for dåben, som Peter klager i 2 Pet 2, 18: ”Ved

hjælp af deres udsvævelser forfører de i kødeligt begær andre, som lige har gjort sig fri af de folk, der lever i vildfarelsen." Det skal heller ikke gøre dig urolig, hvem der døbte dig. Dåben er ikke den døbendes. Det er ikke en gave til ham, men til den, som bliver døbt. Til den døbte har Gud indstiftet og givet den. Ligesom Guds Ord ikke er prædikantens (med mindre han også selv lytter med og tror), men tilhøreren, når han hører og tror. Til ham er det givet.

Kirkens tredje kendetegn er nadveren

For det tredje kender man Guds folk eller et helligt, kristent folk på alterets hellige sakramente, hvor det bliver *givet, troet og modtaget* ret efter Kristi indstiftelse. For det er også et åbenlyst tegn og et *dyrebart lægemiddel*, som Kristus har efterladt, hvorved han helliger sit folk, og hvorved det både øves og offentligt bekender, at det er kristent, som det gør med Ordet og med dåben. Du skal heller ikke her tage dig af, om paven ikke holder messe for dig, indvier, bekræfter eller salver dig eller giver dig messeskjorte på.

Du kan modtage det uden tøj (hvis du ligger syg), og kun den ydre sømmelighed tvinger dig til at dække dig tugtigt og ærbart til. Du skal heller ikke spekulere på, om du har munkefrisure eller er salvet, heller ikke diskutere, om du er mand eller kvinde, ung eller gammel, så lidt som

du spørger efter alt dette ved dåben og prædikenen. Det er tilstrækkeligt, at du er salvet med Guds høje, hellige salve, Guds Ord, dåben og dette sakramente. Så er du salvet smukt og herligt nok og præsteligt klædt.

Du skal heller ikke bekymre dig om, hvor hellig personen er, som rækker dig det, eller om han lever i bigami. Sakramentet tilhører ikke den, der uddeler det, men den, som det bliver rakt til. Med mindre uddeleren også selv modtage det sammen med de andre. Da er han jo én, som modtager det, og det bliver dermed også givet til ham.

Hvor du nu ser dette sakramente bliver uddelt ret, kan du med sikkerhed vide, at her er Guds folk. For som ovenfor sagt om Ordet, at hvor Guds Ord er, må kirken være, sådan gælder det også, at hvor dåben og nadveren er, må Guds folk være og omvendt. For disse relikvier og helligdomme har, giver, øver, bruger, bekender ingen uden Guds folk, selv om der også skulle være nogle falske og vantro kristne hemmeligt imellem. *Sådanne mennesker vanhelliger ikke Guds folk, især så længe de er skjult.* De åbenbare kan kirken eller Guds folk ikke tåle i sit tal, men straffer og helliger dem. Eller, hvis de ikke vil, jager man dem ved band bort fra skatten og regner dem for hedninger, Matt 18.

Kirkens fjerde kendetegn er skriftemålet med absolutionen

For det fjerde kender man Guds folk eller de hellige kristne på nøglerne, som de offentligt bruger. Det er, som Kristus bestemmer det i Matt 18, dette at en kristen, hvis han synder, skal straffes, og hvis han ikke forbedrer sig, skal være bundet og udstødt. Bedrer han sig, skal han tilsiges at være fri. Sådan er nøglerne. Nu er *brugen af nøglerne dobbelt*, offentlig og privat. For der er nogle så bange og forsagte i samvittigheden, at selv om de ikke er offentlig fordømt, kan de dog ikke lade sig trøste, før de modtager *en personlig absolution* fra præsten. Omvendt er nogle så hårde, at de ikke engang i hjertet og for præsten privat vil opgive eller afstå fra synder. Derfor må nøglebrugen ske på to måder, *offentlig og privat*. Hvor du nu ser, at man tilgiver eller straffer synd hos nogle personer, offentlig eller privat, vid da, at her er Guds folk. For hvor Guds folk ikke er, er nøglerne ikke, og hvor nøglerne ikke er, er Guds folk ikke. For Kristus har efterladt dem til at være et åbenlyst tegn og *lægemiddel*, hvorved Helligånden, erhvervet ved Kristi død, *igen* helliger de faldne syndere, og hvorved de kristne bekender, at de er et helligt folk under Kristi herredømme i denne verden. Og at de, som ikke vil omvende sig eller igen lade sig hellige, bliver udstødt af dette hellige folk, det er at være bundet og udelukket ved nøglen, som det vil gå de ubodfærdige lovforagtere.

Her må du ikke vende dig til pavens to nøgler, som han har gjort til *to dirke* til alle kongers pengekister og kroner. For hvis han ikke vil binde eller straffe synden, hvad enten den er offentlig eller skjult (som han undertiden ikke vil), så lad den være straffet og bundet i dit sogn. Hvis han ikke vil løse eller tilgive, så lad det være løst og tilgivet i dit sogn. For hans reserveren eller binden og hans aflad eller løsen hverken vanhelliger eller helliger dig, da han ikke har nøglerne, men lutter dirke. Nøglerne er ikke pavens, som han løgnagtigt siger, men kirkens, det vil sige Kristi folk, Guds folk eller det hellige, kristne folk ud over hele verden, eller hvor der er kristne. De kan jo ikke alle være i Rom, med mindre hele verden først befandt sig i Rom, og det sker ikke foreløbigt. På samme måde er dåben, nadveren og Guds Ord ikke pavens, men Kristi folks. Det hedder da også *kirkens* nøgler (claves Ecclesiae), ikke *pavens* nøgler (claves Papae).

Kirkens femte kendetegn er de kirkelige embeder

For det femte kender man i det ydre kirken på, at den indvier eller kalder kirketjenere eller har embeder, som den skal besætte. For man må have biskopper, præster og prædikanter, som offentligt og privat kan *give, række og udøve de ovennævnte fire ting eller lægemidler*, på kirkens vegne

og i kirkens navn. Og endnu mere på grund af Kristi indstiftelse, som Paulus siger i Ef 4, 8: ”Han har givet gaver til menneskene.” Han har givet nogle som apostle, profeter, evangelister, lærere, ledere. For hele menigheden kan ikke gøre dette, men må overlade én det eller lade det være ham overdraget. Hvad ville der ikke komme ud af det, hvis alle ville tale eller forvalte sakramenterne, og ingen ville vige for andre? Det må være befalet og overladt en enkelt at prædike, døbe, absolvere og række nadveren. Alle de andre må være tilfreds med og indvilge i dette. Hvor du nu ser dette, vær da vis på, at her er Guds folk og det kristne, hellige folk.

Men sandt er det, at i dette stykke har *Helligånden undtaget kvinder, børn og uegnede mennesker* og alene hertil valgt dygtige mandspersoner (undtagen i en nødsituation). Som man læser flere steder i Paulus' breve, skal en biskop være dygtig til at lære, retskaffen og én kvindes mand. Og i 1 Kor 14, 34 hedder det: ”Kvinderne skal ikke lære i menighederne”. Kort sagt, det skal være en kaldet, udvalgt *mand*. Børn, kvinder og andre personer er ikke egnede til det, selv om de er i stand til at høre Guds Ord, modtage dåb, nadver og absolution og være rette hellige kristne, som Peter siger. Denne forskel giver også *naturen og Guds skabelse*, nemlig at kvinder (og langt mindre da børn og åndssvage) intet styre kan eller skal have. Som erfaringen viser og Moses siger i 1 Mos 3, 16: ”Din mand

skal herske over dig". *Evangeliet ophæver ikke denne naturlige ret, men stadfæster den som Guds Ordning og skabelse.*

Her vil paven indvende gennem sine skrighalse og djævelske slagsbrødre: Paulus taler ikke blot om sognepræster og prædikanter, men også om apostle, profeter og andre høje, gejstlige embeder. Derfor må der dog være højere embeder i kirken end sognepræster og prædikanter. Hvad nu, Hr. Luther? Hvad skal jeg sige? Følgende: Hvis de nu selv var apostle, evangelister, profeter, eller kunne vise mig én. Hvad er det dog jeg siger: blot kunne vise mig en af dem, der er så meget værd som en elev i skolen eller kan så meget i den kristne lære og Den Hellige Skrift som en syvårs pige, så vil jeg give mig. Nu véd jeg sandelig, at en apostel, evangelist eller profet kan mere eller lige så meget som en syvårs pige (jeg taler om Den hellige Skrift og troen). At de kan mere menneskelære og mere ondskab, det tror jeg meget gerne og stærkere, end jeg tror på Gud. Det viser de åbenlyst i gerning. Ligesom de derfor er kirke, er de også apostle, evangelister og profeter. Det vil sige, at de er Djævelens apostle, evangelister og profeter. For de rette apostle, evangelister og profeter prædiker Guds Ord og ikke imod Guds Ord.

Er nu apostlene, evangelisterne og profeterne ophørt, må andre være kommet i deres sted og vil komme lige til verdens ende. For kirken skal ikke ophøre før verdens ende, derfor må der være apostle, evangelister og profeter,

hvad de så vil eller skal kaldes, de som er optaget af Guds Ord og gerning. For paven med sit følge, som forfølger Guds Ord og dog bekender, at det er sandt, må være meget slette apostle, evangelister og profeter, som Djævelen og hans engle. Men hvordan kommer jeg dog igen til pavens skændige, snavsede folk. Lad dem fare endnu en gang og befal dem at blive borte.

Ligesom der ovenfor er sagt om de andre *fire dele af det store, guddommelige lægemiddel*, hvorved kirken bliver helliget, at du ikke skal se på, hvem og hvordan de er, af hvem du modtager det, så skal du heller ikke her spørge, hvem eller hvordan han er, som giver dig det eller har embedet. For det er alt sammen givet, ikke til den, der har det, men til den, der ved hans embede skal få det, dog at han også kan få det sammen med dig, hvis han vil. Lad ham være, hvad han vil eller hvordan det skal være. Da han er i embede og bliver tålt af den brede flok, skal du også lade det være. *Hans person gør ikke Guds Ord og sakramenter hverken værre eller bedre for dig.* Det hører ikke ham til, hvad han taler eller gør, men Kristus, din Herre. Og Helligånden taler og gør det alt sammen. Blot han bliver i den rette måde at lære og udøve embedet på. Kun skal og kan kirken *ikke tåle offentlige laster*. Men du skal som den enkelte være tilfreds og lade det være, fordi du alene ikke kan være hele flokken eller det kristne, hellige folk.

Men paven må du ikke vende dig til. Han forbyder, at nogen ægtemand kan kaldes til et embede. De skal alle

være kyske jomfruer efter den nestorianske konsekvens, det vil sige: Alle gejstlige skal være kyske, men de selv kan ganske godt være ukyske. Hov, nu kom paven alligevel med igen, men jeg vil ikke have ham med mere. Nuvel, så skal han være mig meget uvelkommen. *Jeg vil modtage ham på luthersk vis.*

”Én kvindes mand” ifølge Skriften og ifølge paven

Paven fordømmer biskoppernes og præsternes ægteskabelige liv. Det er jo klart nok. Det har han dog ikke nok i, men fordømmer endnu strengere ”digami” (dobbelt-ægteskab, bigami). For at jeg kan forklare det rigtigt, så opstiller han fire om ikke fem slags ”digami” (dobbelt-ægteskab). ”Digamus” vil jeg oversætte med ”to-kone-mand”, en mand, som har to hustruer. Enten har han giftet sig to gange eller har giftet sig med en andens enke.

Den første to-kone-mand er den, som gifter sig med to jomfruer efter hinanden. Den anden han, som gifter sig med en enke. Den tredje han, som gifter sig med en tidligere forlovet pige, hvis brudgom er død, mens hun endnu er jomfru. Den fjerde bliver to-kone-mand på en skændig måde ved, at han, uvidende og uden at ville det, gifter sig med en jomfru, som alligevel ikke er jomfru. Han gælder hos paven som en to-kone-mand i endnu højere grad end den tredje, der har giftet sig med en forlovet pige. Alle disse fremstilles stinkende og ildelugtende i den gejstlige

ret. De må ikke prædike, døbe, række nadveren eller udøve et embede i kirken, om de så var helligere end Johannes, og deres hustruer helligere end Guds moder. Så fantastisk hellig er paven i sine kirkelove.

Men hvis en mand havde krænket hundrede jomfruer, skændet hundrede ægtehustruer og endda tidligere havde haft hundrede horkvinder liggende hos sig, så kunne han ikke alene godt blive prædikant eller sognepræst, men også biskop eller pave. *Og selv om han stadig gjorde det, ville han dog blive tålt i disse embeder.* Men hvis han gifter sig med en forlovet jomfru eller med en falsk jomfru, kan han ikke være Guds tjener. Det hjælper ikke, at han er en sand kristen, lærd, from, nyttig. Han er to-kone-mand, han må bort fra embedet og aldrig komme tilbage. Hvad synes du? Er det ikke en højere hellighed, end Kristus selv har og også Helligånden og kirken?

Kristus afviser hverken mænd med én eller mænd med to kvinder eller kvinder med én eller to mænd, hvis de tror på ham. Han lader dem være lemmer på hans hellige, kristne folk og bruger dem også til det, hvorved de er eller kan være nyttige. Skønt en to-kone-mand *ifølge Skriften* er en person, som *på samme tid* har to levende hustruer som Lemek, er paven lærdere og kalder den en to-kone-mand, som har to hustruer efter hinanden. Det samme med kvinder. For paven er meget lærdere end Gud selv.

For at gøre det endnu bedre, indrømmer paven selv, at ægteskab nummer to er gyldigt og ikke er synd mod Gud,

verden eller kirken. Dette ægteskab er kirkens sakramente. Og dog må det forkastes i kirkeembedet. Også det tredje og fjerde, hvor man rimeligvis skulle tale om én-kone-mænd eller jomfru-mænd. Hvorfor det? Der mangler noget, som gør, at dette ægteskab kan kaldes et sakramente eller et billede på Kristus og kirken. Kristus har kun én brud, kirken, og bruden kun én mand, Kristus, og begge forbliver jomfruelige. I denne fremstilling er der så meget usammenhængende narreværk, at ingen kan fremstille det alt sammen, men man kan med rette kalde kirkelovgiverne for æseljurister. Først: Skal ægteskabet som sakramente være billede på Kristus og kirken, kan kun det ægteskab være et sakramente, hvor både brudgom og brud forbliver jomfruelige; for Kristus og kirken forbliver jomfruelige. Hvor skal vi så få børn og arvinger fra? Hvad skal der blive af den ægtestand, som er indsat af Gud? Der kan kort sagt ikke være noget ægteskab undtagen Maria og Josefs eller lignende. Alle andre ægteskaber kan ikke være noget sakramente, er måske endda hor.

For det andet: Hvem har lært eller bestemt dette, så vi skal overholde det? Jo, siger de: Paulus siger i Ef 5, 32 at mand og kvinde er et stort sakramente. Ja, men jeg siger: Det siges om Kristus og kirken. Kære, kan du ud fra disse ord få det til, at ægteskabet er et sakramente, sådan som de forstår et sakramente? Paulus siger: Mand og kvinde er et legeme, det er et stort sakramente. Derefter forklarer han sine egne ord: Jeg taler om Kristus og kirken - og ikke om

mand og kvinde. Nu siger de, han taler om mand og kvinde. Paulus vil regne Kristus og kirken for et stort *sakramente eller mysterium*, nu siger de, at mand og kvinde er et stort sakramente.

Hvorfor regner de det da så tydeligt for det ringeste sakramente, ja, for lutter urenhed og synd, hvori man ikke kan tjene Gud? Kan du fremdeles i Paulus' breve finde, at mændene med to hustruer efter hinanden eller kvinderne med to mænd efter hinanden ikke er mand og hustru og ét legeme? Er de ét legeme, hvorfor er de så ikke også et sakramente, der er billede på Kristus og kirken? Paulus siger dog i al almindelighed om alle ægtemænd og hustruer, at de bliver ét legeme, hvad enten de er ugifte eller tidligere gift, og han kalder dem sakramente (som I forstår sakramente). Hvorfor er I da så kloge, at I gør forskel på ægteskaber og alene tager det ene, hvor en mand gifter sig med en jomfru, som sakramentet om Kristus og kirken og udelukker alle andre ægteskaber? *Hvem har befalet jer at pine og presse Paulus' ord på denne måde?*

Hvad mere er, I kan jo heller ikke bevare dette ene ægteskab som sakramente. For brudgommene lader ikke brudene forblive jomfruer. De tager sig heller ikke mænd for at forblive jomfruer, hvad de langt lettere kunne uden mænd, men de vil og skal føde børn, som Gud har skabt dem til. *Hvor er nu her billedet* på Kristus og kirken, som begge forbliver jomfruer? Er det ikke fint argumenteret fra billedet til historien, eller omvendt fra historien til billedet?

Hvor har I lært den logik: Kristus og kirken er et ægteskab, og de forbliver legemligt jomfruer, derfor skal mand og hustru også legemligt forblive jomfruer. Videre: Kristus lever kun i ægteskab med en jomfru, derfor skal en kristen eller en præst også kun være gift med en jomfru, ellers er sakramentet der ikke. Hvorfor giver I da efter og siger, at enkernes ægteskab også er et sakramente, fordi det er et ægteskab, men omvendt kan det dog ikke være et sakramente, fordi hustruen ikke var jomfru? Er I ikke tåbelige, forrykte og grove nestorianere, når I ikke véd, hvad jeres ja og nej betyder? Det ene i forudsætningerne, det andet i konsekvenserne? Ud med jer grove æsler og narre.

Der er også ud fra dette opstået den store vildfarelse (hvis det ikke er omvendt), at biskopperne og paverne bliver kaldt og anses for kirkens brudgom. De citerer Paulus' ord (1 Tim 3, 2): ”En biskop skal være én kvindes mand”, det vil sige, han skal være én kirkes biskop, som Kristus er én kirkes brudgom. Derfor må de ikke være to-konemænd. Paverne og biskopperne er sandelig nogle kønne fyre til at være kirkens brudgomme. Ja, hvis kirken var bordelværtinde eller Djævelens datter i Helvede. Rette biskopper er *tjenere* for denne brud, og de er *fruer og herskerinder* over kirken. Paulus kalder sig selv ”diakon”, en *tjener* for kirken, men vil ikke være brudgom eller herre over denne brud. Det er Jesus Kristus, Guds søn, som altså skal kaldes den ene, rette brudgom for denne brud. Johan-

nes siger ikke: Jeg er brudgommen, men: Jeg er brudgommens ven og glæder mig over, at jeg skal høre hans tale. For den, som har bruden, siger han, er brudgom, og hans tale skal man høre med glæde og rette sig derefter som en tjener.

Den, der samtidig lever sammen med to kvinder

Og hvor smukt holder de nu selv dette grove æselværk og narreri? Én biskop har måske tre bispedømmer, men må alligevel kaldes én kvindes mand. Selv om han kun har ét bispedømme, har han måske alligevel hundrede, to hundrede eller flere sogne eller kirker; alligevel er han én kirkes brudgom. Paven vil være alle store og små kirkers brudgom; alligevel kaldes han én kirkes mand. De er ikke to-kone-mænd, som har så mange brude samtidig, men den, som gifter sig med en jomfru, som har været forlovet, er en to-kone-mand. Denne grove, uhyrlige naragtighed vil Gud sende over os, *hvis vi foragter hans Ord og vil gøre alt bedre, end han har befalet os.*

Ja, de har en note i deres kirkelove, hvor Augustin imod Hieronymus holder på, at den, der før dåben har haft én hustru og efter dåben en anden, er en to-kone-mand. Kære æsel, følger der heraf, at Augustin, selv om han regner denne mand for en to-kone-mand (*hvad Skriften ikke gør*), derfor vil have ham fordømt, så han ikke må tjene Gud, som I gør? Og hvis det følger deraf, har I da ikke

modsat hans ligeså stærke ord: ”Følg ikke mine skrifter på samme måde som Den Hellige Skrift”? Hvordan går det til, at I holder så stærkt fast på hans første note, som dog er imod Skriften, men lader hans andet udsagn og flere andre ude af betragtning? Ja, det er fordi, I vil være kirkens herrer. Hvad I siger, skal være rigtigt. Ægteskabet skal være ret og et sakramente, når I vil. Omvendt skal ægteskabet være urenhed og et ubrugeligt sakramente, som ikke kan tjene Gud, når I vil. Ægteskabet skal bringe børn, men hustruen skal forblive jomfru. Ellers er det ikke Kristi og kirkens sakramente. Alt sammen når I vil. Omvendt er de udelukket fra gudstjenesten og har ikke Kristi og kirkens sakramente, når I vil. Se, hvor Djævelen tumler og kaster rundt med jer, når han lærer jeg noget, der er så usammenhængende.

Hvor kunne jeg komme i tanker om at måtte holde Augustins ord for en trosartikel, når han selv ikke vil have sine ord regnet for trosartikler og heller ikke vil tåle, at hans forgængeres ord gøres til det? Har de kære fædre regnet med og lært, at en to-kone-mand også betød en sådan mand, som lige er nævnt, hvad kommer det så os ved? Derfor behøver vi ikke at regne med det eller lære det. Vi må ikke bygge vor frelse på menneskers ord og gerning eller vort hus på hø og halm. Men kirkelovgiverne er så grove æsler og narre med deres afguder i Rom, at de danner lutter trosartikler af de kære fædres ord og handling, uden deres vilje og uden deres tak. Man skulle af Skriften bevise, at

disse mænd havde to eller tre hustruer, så var det rigtigt, at de ikke måtte være kirketjenere ifølge Paulus' lære: ”En biskop skal være én kvindes mand.” Men det er ofte gået fædrene sådan, at de har lappet et nyt klæde med en gammel lap. For eksempel er det her ganske rigtigt og det nye klæde, at ingen to-kone-mand må være kirketjener, men at den og den skal være to-kone-mand, det er deres forvirrings gamle lap, fordi Skriften ikke siger det. I Skriften er en to-kone-mand den, der samtidig har to levende hustruer. Vi kan regne med, at Paulus har haft en hustru, Fil 4, men hun er død fra ham. Efter det skulle han være to-kone-mand og forlade apostelembedet, for i 1 Kor 7 regner han sig blandt enkemændene, men vil dog i 1 Kor 9, have ret til sammen med Barnabas at føre en ny hustru med sig. Hvem vil kunne overbevise os om, at de fattige fiskere Peter, Andreas og Jakob var jomfruelige og ikke enkemænd eller havde haft to hustruer efter hinanden.

Æselhovederne taler ikke om samme kyskhed som fædrene, men vil gerne føre de arme sjæle vild og kaste dem ud i fare, kun for at deres smudsige stinkebog han beholde ret og deres videnskab ikke kan fejle eller har fejlet. Når de dog i andre ”meninger” (og hvad er det meste og bedste hos dem andet end lutter meninger) rigtigt kan sige ”Det passer ikke; det passer”, hvorfor kan de så ikke også gøre det her, når de dog ellers forkaster ikke én, men alle fædre i samlet flok i de spørgsmål, der skal afgøres, eftersom deres afgud fråder og skriger. Men de vil gerne

regere kirken, ikke med sikker visdom, men med egensindige meninger og igen føre alverdens sjæle vild, som de før har gjort. Men ligesom de forkaster fædrene og teologerne ud fra deres kirkeret, sådan forkaster vi omvendt dem ud fra kirken og Skriften. De skal ikke lære os om Skriften eller regere i kirken. Det sømmer sig ikke for dem. De kan heller ikke. Men de skal våge over deres små domprovsternes stridigheder om biindtægter. Det er deres hellighed. De har forkastet os arme teologer og fædrene ud fra deres bøger. Det vil vi venligst takke dem for. Men nu vil de også kaste os ud af kirken og bort fra Skriften, og selv duer de ikke til at være der! Det er for meget. Det sprænger sækken, og vi vil ikke finde os i det.

Jeg mener sandelig, at efter deres klogskab kunne ingen mand tage en jomfru eller efter hendes død blive præst hos dem. For hvem kan give garanti eller stå inde for, at han virkelig får en jomfru? Vejen går forbi døren, som man siger. Hvis han nu fandt, at hun ikke var jomfru, og det må han risikere, så er han en stinkende to-kone-mand uden egen skyld. Vil han nu være sikker på at kunne blive præst, må han lade være at tage nogen jomfru. Hvem kan give ham sikkerhed? Men skænde jomfruer, enker, hustruer og have mange horer og bedrive alskens hemmelige synder, kan han godt gøre. Da er han værdig til præstestanden.

Men det væsentlige er, at Paven, Djævelen og hans kirke er fjendtlig over for ægtestanden, som Daniel siger.

Derfor vil han gøre den så skændig, at den ikke kan forenes med præsteembedet. Det vil betyde, at ægteskabet er horeværk, synd, urent, af Gud forkastet. Når de alligevel tillige siger, at det er helligt og et sakramente, lyver de ud af et falsk hjerte. For hvis de for alvor regnede det for helligt og et sakramente, ville de ikke forbyde præsterne ægteskab. Men når de forbyder det, må de regne det for urent og for synd, som de også klart siger "Rens jer, I der tjener". Eller de må (hvis nogle er så retskafne) være enfoldige nestorianere og eutychianere, som opstiller en begrundelse, men benægter følgeslutningen. Nu har jeg denne gang modtaget æselpaven og paveæslet samt hans æseljurister. Nu vil vi igen gå til vore egne.

Så vend dig, som sagt, ikke til papisterne med overvejelser om, hvem eller hvordan han er, som beklæder embedet. Æslerne forstår ikke Paulus ord. De véd heller ikke, hvad i Paulus sprog et sakramente er. Sakramente, siger han, er Kristus og hans kirke. Det vil sige, Kristus og hans kirke er et legeme som mand og hustru, men det er en stor hemmelighed og må forstås med troen. Det lader sig ikke se eller begribe. Derfor er det et sakramente, en hemmelig ting, mysterium, usynligt, skjult. Men da ikke alene jomfruelige, men *også anden gangs ægtefolk* er ét legeme, så er ethvert ægteskab en fremstilling eller et tegn på dette store sakramente eller denne hemmelighed om Kristus og kirken. Paulus taler hverken om jomfruer eller om enker.

Han taler om ægteskabet, hvor mand og hustru er ét legeme. Hvor du nu ser disse embeder eller embedsindehavere, da skal du vide, at det kristne, hellige folk med sikkerhed må være her. For kirken kan ikke være uden biskopper, sognepræster, prædikanter, præster, og omvendt kan de heller ikke være uden kirken. De må være hos hinanden.

Kirkens sjette kendetegn er bønnen

For det sjette erkender man i det ydre det hellige, kristne folk på bønnen, på det at love og takke Gud offentligt. Hvor du ser eller hører, at man beder eller lærer at bede Fadervor eller synger salmer og åndelige sange efter Guds Ord og den rette tro, endvidere offentligt underviser i troen, De Ti Bud og katekismen, dér skal du med sikkerhed vide, at her er et helligt, kristent Guds folk. For bønnen er også et af de dyrebare lægemidler, hvorved alt helliges, som Paulus siger (1 Tim 4, 5). Sådan er også Salmerne helt og holdent bøn, hvor man lover, takker og ærer Gud. Også trosbekendelsen og De Ti Bud, også Guds Ord er alt sammen ren og skær lægemidler, hvorved Helligånden helliger Kristi folk. Men vi taler om bøn og sang, som er forståelig, hvorved man kan lære noget og forbedre sig. For munkenes, nonnernes og præsternes lirumlarum er ingen bøn og ingen lovprisning af Gud. De forstår det ikke og lærer intet derved, gør det altså bare som et æselarbejde,

for bugens skyld, og der bliver ikke derved søgt nogen forbedring eller helliggørelse eller Guds vilje.

Kirkens syvende kendetegn er modgang og lidelse

For det syvende erkender man i det ydre det hellige, kristne folk på korsets hellige lægemiddel, at det må bære *al ulykke og forfølgelse, al anfægtelse og ondt* fra Djævelen, verden og kødet (som det siges i Fadervor). I det indre må det sørge, være usikker, bange. I det ydre være fattig, foragtet, syg og svag, for at det kan blive sit hoved, Kristus, lig. *Men årsagen må alene være den, at det holder fast ved Kristus og Guds Ord og således lider for Kristi skyld.* "Salige er I, når man på grund af mig håner jer og forfølger jer og lyver jer alt muligt ondt på." Matt 5, 11. De må være retskafne, stilfærdige, lydige, villige til med legeme og ejendom at tjene øvrigheden og enhver, til ikke at gøre nogen noget ondt. Men intet folk på jorden må bære et sådant had. De skal betegnes som værre end jøder, hedninger og muslimer. De skal kort sagt kaldes kættere, slyngler, djævle, forbandede og de skadeligste mennesker i verden, så man mener at gøre Gud en tjeneste, når man hænger, drukner, myrder, piner og plager dem. Ingen forbarmer sig over dem, men giver dem bitre urter og eddike, når de tørster. Og det er dog ikke, fordi de er ægteskabsbrydere, mordere, tyve eller banditter, men fordi de vil have Kristus

alene og ikke nogen anden Gud. Hvor du nu ser eller hører dette, vid da, at her er den hellige kristne kirke, som han siger i Matt 5, 11-12: ”Salige er I, når man på grund af mig håner jer og forfølger jer og lyver jer alt muligt ondt på. Fryd jer og glæd jer, for jeres løn er stor i himlene.” Med dette lægemiddel gør Helligånden ikke alene folket helligt, men også saligt.

Vend dig nu ikke til papisternes lægemiddel fra døde helgener, fra træ af det hellige kors. Det kan lige så godt være knogler fra et kadaver som hellige ben, og træ fra galgen som fra det hellige kors. Det er bedrageri alt sammen, hvorved paven narrer folk for penge og fører dem bort fra Kristus. Og selv om det nu var et rigtigt relikvie, så gør det dog ingen hellig. *Men når man for Kristi skyld fordømmer, forbander, spotter og plager dig, så gør det dig hellig.* For det dræber den gamle Adam, at han må lære tålmodighed, ydmyghed, sagtmodighed, lovprisning og tak og at være glad under lidelse. *Det er da at blive helliget og fornyet ved Helligånden til nyt liv i Kristus* og således at lære at tro og sætte sin lid til Gud, at håbe på ham og elske ham. Som Rom 5, 3-4 siger: ”Trængslen skaber udholdenhed, udholdenheden fasthed, og fastheden håb.” Disse er nu det høje lægemiddels syv rette hovedstykker, *hvorved Helligånden i os udøver en daglig helliggørelse og levendegørelse i Kristus*. Det sker *efter budene på Moses' første tavle*, selv om det ikke sker så rigeligt, som Kristus har gjort det. Men vi følger stadig efter under hans

forløsning eller syndernes forladelse, indtil vi også en gang bliver helt hellige og ingen tilgivelse behøver mere. Mod dette er alt nemlig rettet. Jeg kunne også godt kalde dem de syv *sakramenter*, men da ordet sakramente er kommet i misbrug ved papisterne og bruges anderledes i Skriften, lader jeg dem beholde navnet: de syv *hovedstykker* i den kristne helliggørelse eller de syv *lægemidler*.

Kirkens øvrige kendetegn

Et liv efter Guds bud

Foruden disse syv hovedstykker er der nu flere ydre tegn, hvorved man kender den hellige, kristne kirke. Det er, *at Helligånden også helliger os efter Moses' anden tavle*, når han hjælper os til af hjertet at ære fader og moder, og dem til at opdrage børnene kristent og leve ærbart med dem. Når vi tro og lydigt tjener vore ledere og herrer og er dem underdanige, og de på deres side elsker, beskytter og beskærmer deres undersåtter. Videre når vi ikke er fjendtlige mod nogen, ikke rummer vrede, had, misundelse eller hævngerrighed mod vor næste, men gerne tilgiver, låner, hjælper og råder. Når vi ikke er umoralske og fordrukne, stolte, hovmodige, materialistiske, men kyske, moralske, årvågne, venlige, milde, sagtmodige og ydmyge. Ikke stjæler, røver, ågrer, er gerrige, er for luksuriøse, men er blide, velvillige, nøjsomme, villige til at dele. Ikke falske, løgnagtige, men sandfærdige, bestandige og hvad mere

der kan læres i disse bud, som Paulus adskillige steder rigeligt belærer os om. *For vi må have De Ti Bud,* ikke alene fordi de taler til os på lovens måde, om hvad vi er skyldige at gøre, men også fordi vi deri kan se, hvor langt Helligånden har bragt os i sin helliggørelse, og *hvor meget der endnu mangler,* for at vi ikke skal blive sikre og tro, at vi nu har gjort det alt sammen. Sådan skal vi *stadig vokse* i helliggørelsen og *stadig mere* blive en ny skabning i Kristus. Det hedder, at vi skal "vokse" og gøre "endnu mere fremgang" (2 Pet 3, 18; 1 Thess 4, 1).

Skønt dette tegn ikke må betragtes som så sikkert som de første, fordi også nogle hedninger har øvet sig i disse gerninger og vel *undertiden synes helligere end de kristne,* så bliver det dog hos dem ikke så rent og af hjertet enfoldigt for Guds skyld. De søger noget andet derved, fordi de ikke har nogen ret tro eller erkendelse af Gud. Mens det her er Helligånden som helliger hjertet og bringer denne frugt ud af et godt, smukt hjerte, som Kristus siger i lignelsen i Matt 13. Og da den første tavle [med de tre første bud] trods alt er højere og der er større lægedom deri, har jeg villet sammenfatte alt på den anden tavle her. Ellers havde jeg også godt kunnet dele det i syv lægemidler eller hovedpunkter efter de syv bud.

Her har vi nu med sikkerhed, hvad, hvor og hvem, den hellige, kristne kirke, er, det vil sige det hellige, kristne folk. Det kan ikke slå fejl for os. Det er vi sikre på. Alt uden for disse kendetegn kan fejle og fejler, som vi til dels

skal høre. Fra et sådant folk skulle man hente mennesker til kirkemødet. Det ville blive et kirkemøde, regeret af Helligånden. Også Lyra[93] skriver, at man *ikke må regne kirken efter de høje eller gejstlige stænder, men efter de mennesker, som tror ret.* Det undrer mig, hvorfor han ikke er blevet brændt for disse ords skyld, når han ikke vil lade paver, kardinaler, biskopper, prælater være kirken. Der kommer et grueligt kætteri ud af det, som er utålelig og krænkende for den romerske kirke. Derom andetsteds.

Helbredelse, undere og tegn

Da nu Djævelen så, at Gud byggede en sådan, hellig kirke, holdt han ikke fri, men byggede sit kapel ved siden af, større end Guds kirke, og hjalp sig på denne måde: Han så, at Gud tog ydre ting som dåb, ord, nadver, nøgler, hvorved han helligede sin kirke. Da han jo altid er Guds abe og vil gøre alle Guds ting efter og lave noget bedre, forsøgte han sig så også med ydre ting, som skulle hellige, som han gør med hekse, troldmænd og djævlebesværgere. Han lader også smukt Fadervor bedes og evangelierne oplæses, for at det skulle være et stort lægemiddel. Sådan har han ved paverne og papisterne ladet indvi og hellige vand, salt, urter, lys, klokker, billeder, altre, messehagler, frisurer,

---

93 Nicolaus af Lyra, d. 1340, professor i Paris, en af middelalderens mest læste bibelfortolkere.

fingre, hænder. Hvem kan opregne det alt sammen? Til sidst lod han munkekutterne helliges, så mange mennesker er død og begravet deri, som ville de derved blive frelst. Nu er det jo smukt, at man udtaler Guds Ord, velsignelsen eller bønnen over det skabte, som børnene gør det over maden og over sig selv, når de går i seng eller står op. Det taler Paulus om: Alt det skabte er godt og bliver helliget ved ordet og bønnen. *Deraf får det skabte dog ingen ny kraft, men bliver stadfæstet i sin tidligere kraft.*

Men Djævelen søger noget andet. Han vil, at ved hans abespil skal det skabte få ny kraft og magt. Ligesom vandet ved Guds Ord bliver en dåb, et bad til evigt liv, som afvasker synden og frelser, hvad der ikke er vandets natur eller magt. Brød og vin bliver Kristi legeme og blod. *Ved håndspålæggelsen bliver synder tilgivet efter Guds indstiftelse.* Sådan vil Djævelen også, at hans gøgleri og abespil skal være kraftigt og udrette noget ud over naturen. Vievand skal udslette synden, uddrive Djævelen, værne mod ånder, beskærme de fødende, som også paven lærer, at indviet salt skal gøre. Messeofret, indviet af paven, skal gøre mere end Gud selv formår, som det er beskrevet i vers, som jeg engang skal udgive med forklaringer. Klokker skal jage Djævelen i vandet, Antonius' kniv skal stikke Djævelen. De velsignede urter skal drive de giftige slanger bort. Nogle velsignelsesformularer helbreder køerne, forsvarer mod mælketyve, slukker ild. Visse breve gør sikre

i krig og også ellers mod jern, ild, vand og dyr. Munkevæsen, messe og lignende skal give mere end den almindelige frelse. Hvem kan opregne alt? Ingen nød har været så ringe, at Djævelen ikke har indstiftet et sakramente eller et lægemiddel derimod, hvorved man kan finde råd og hjælp. Endvidere har han også haft profeter, sandsigere og vise mænd, som har kunnet åbenbare skjulte ting og bringe stjålent gods tilbage.

Kristendom uden tro og fornyelse

O, han er langt bedre rustet end Gud med sakramenter, profeter, apostle, evangelister, og hans kapeller er langt større end Guds kirke. Han har også et langt større folk i sin helligdom end Gud. Man tror ham også lettere og hellere i hans løfter, i hans sakramenter, hans profeter end Kristus. Han er den store Gud i verden, ligesom Kristus kalder ham verdens fyrste og Paulus denne verdens Gud. Med dette abespil drager han folk fra troen på Kristus og gør Kristi ord og sakramenter foragtede og næsten usynlige, fordi man kan få alt lettere ved Djævelens sakramente end ved Kristi, som at få synd udslettet, blive hjulpet i nød og blive frelst. *For Kristus vil ved sin Helligånd gøre folk hellige og fromme til legeme og sjæl og ikke lade dem blive i vantro og synder.* Det er for hårdt for dem, som ikke gerne vil være retskafne eller lade synden fare. De kan let undvære denne Helligåndens gerning, efter at de har lært,

hvordan de *uden Helligåndens gerning* lettere kan blive frelst ved vievand, ved Agnus Dei, ved buller og breve, ved messer og munkekutter, hvorfor det ikke er nødvendigt at søge eller give agt på noget andet.

Ikke alene det, men Djævelen har rustet sig sådan, at han derved helt ville ophæve Guds Ord og sakramenter, idet han tænkte: Vil nogen optræde og angribe min kirke, sakramenter og biskopper, som skulle ydre ting ikke frelse, så skal Guds Ord og sakramente også samtidig gå til grunde. For det er også ydre tegn, og hans biskopper og kirke er også legemlige mennesker. Skal mit ikke gælde, skal hans langt mindre. Først og fremmest fordi min kirkes biskopper og sakramenter *virker hurtigt og hjælper nu i dette liv*, så man *kan se og forstå det*, for jeg er til stede og hjælper hurtigt, som man ønsker. *Men Kristi sakramenter virker fremtidige og usynlige ting i ånden*, så man næppe i afstand kan ane hans kirke og biskopper. *Og Helligåndens optræder, som var han der ikke.* Han tillader, at de lider megen ulykke og bliver regnet for kættere af min kirke. Derimod er min kirke ikke alene så nær, at man let kan gribe den, men *mine gerninger følger så hurtigt*, at alle tænker, den er den rette Guds kirke. Dette bekvemme middel har og bruger jeg.

Karismatisk narreværk

Sådan gik det også, da vi ved evangeliet begyndte at lære, at ydre ting ikke kunne frelse, fordi det kun var almindelige, materielle, skabte ting, og Djævelen ofte brugte dem til trolddom. Folk, derimellem store og lærde folk, fik da den tanke, at dåben som vand, Ordet som menneskelig tale, Skriften som bogstaver af blæk, brød og vin som bagt af bageren, slet og ret intet skulle være, da det var ydre, forgængelige ting. *Så begyndte de at skrige: Ånd, Ånd*. Ånden må gøre det. Bogstaven dræber. Sådan kaldte Müntzer[94] os wittenbergteologer skriftkloge og sig selv åndsklog, og efter ham gjorde mange andre det endnu mere. Derved ser du, hvor Djævelen har rustet og forskanset sig. Når man ville angribe hans ydre lære og sakramenter (som jo virker hurtigt og synligt og aldeles omgående), så måtte Kristi ydre sakramenter og ord (som hjælper langsomt eller dog usynligt og svagt) langt snarere gå til grunde sammen med hans.

Derfor har nu ecclesia, det hellige, kristne folk, ikke blot ydre ord, sakramenter og embeder, som Guds abe, Satan, også og langt mere har. De har dem *påbudt, indstiftet og forordnet af Gud,* sådan at *han selv* (ingen engel), *der-*

---

[94] Thomas Müntzer, evangelisk prædikant i Zwickau, mente ikke, Luthers reformer var radikale nok. Müntzer tog del i bondeoprøret 1524-25 og henrettedes 1525.

ved vil virke med Helligånden. Og de skal ikke kaldes engles, menneskers eller skabningers, men *Guds eget ord, dåb, nadver og tilgivelsesembede*. Til trøst og gavn for os arme, svage, usikre mennesker gør han det dog *ikke ved sin blotte, direkte, skinnende majestæt*. For hvem kunne i dette syndige, arme kød udholde den et eneste øjeblik? Som det siges til Moses: ”Intet menneske kan se mig og beholde livet.” (2 Mos 33, 20). Når jøderne ikke kunne udholde hans fodspor i uvejr og skyer på bjerget Sinaj, hvordan skulle de da med deres svage øjne have udholdt solglansen fra hans guddommelige majestæt og hans strålende åsyn? *Derfor handler Gud med os gennem udholdelige, venlige, kærlige midler*, som ikke godt kunne være valgt bedre af os selv. Som når et fromt, venligt menneske taler med os, prædiker, lægger hænderne på os, tilgiver synder, døber, giver os brød og vin at spise og drikke. Hvem kan forfærdes over disse kærlige måder uden langt mere at glæde sig af hjertet?

Nuvel, det sker til gode for os svage mennesker, hvorved vi ser, at Gud behandler os som kære børn og ikke handler i majestætisk magt mod os (som han bestemt havde ret til). *Dog udøver han sin majestætiske, guddommelige gerning, magt og myndighed ved at tilgive synd, rense synd ud, tage døden bort, skænke nåde og evigt liv.* Ja, disse stykker mangler i Djævelens sakramenter og kirke, hvor ingen kan sige: Gud har påbudt, befalet, indsat og indstiftet det. Han vil selv være der og selv gøre alt.

Men man må sige: Gud har ikke påbudt, men forbudt det. Mennesker, eller snarere Guds abe, har opdigtet det og dermed forført mennesker. Han virker kun, hvad der er timeligt. Hvor det skal være åndeligt, er det lutter bedrag. For han kan ikke, som han løgnagtigt siger, evigt tilgive synd eller frelse ved vievand, messer og munkevæsen, om han så også kan lade en ko få den mælk igen, som han selv først har stjålet ved sin profetinde eller præstinde, som man blandt kristne kalder djævlehorer, og som man med rette brænder, når man får fat på dem, ikke for mælketyveriet, men for det bespottelige, at de imod Kristus styrker Djævelen med hans sakramenter og kirker.

Kort sagt, hvis Gud befalede dig at løfte et strå eller rive en fjer ud med bud, befaling og løfte om, at du derved skulle få tilgivelse af alle synder, hans nåde og evigt liv, ville du da ikke med megen glæde og taknemmelighed tage imod og elske og love for det og derfor regne strået eller fjeren for et fint lægemiddel og lade dem være dig kærere end himmel og jord? For hvor ringe strået eller fjeren er, får du dog derved et så stort gode, at hverken himmel eller jord eller alle engle kunne give dig det. Hvorfor er vi da så skændige mennesker, at vi ikke regner dåbens vand, brød og vin, som er Kristi legeme og blod, et menneskes mundtlige ord, håndspålæggelse til syndernes tilgivelse for så højt et lægemiddel, som vi ville regne strået eller fjeren. Når dog Gud selv, som vi hører og véd, vil virke i det, og det skal være hans vand, ord, hånd, brød og

vin, hvorved han vil hellige dig og frelse dig i Kristus, der har erhvervet dette og givet Helligånden fra faderen til denne gerning?

Igen, om du så gik på pilgrimsvandring til Spanien i rustning eller lod dig myrde af karthausere, barfodsmunke eller prædikebrødre ved et meget strengt liv, men Gud ikke havde befalet eller indstiftet det, hvad hjalp det dig da? Gud kender intet til det, men du og Djævelen har opfundet det som et særligt sakramente eller præstestand. Og om du så kunne bære himmel og jord, for at du skulle blive frelst derved, er det dog alt spildt, og han, som løftede strået (hvis det var påbudt), gjorde mere end du, om du så kunne bære ti verdener. Hvorfor det? Gud vil, at man skal lytte til hans ord, bruge hans sakramenter, ære hans kirke, så vil han handle nådigt og blidt, ja nådigere og blidere, end vi kunne begære. For det hedder: ”Jeg er Herren din Gud. Du må ikke have andre guder end mig.” Og det hedder: ”Ham skal I høre og ingen anden.”

Lad det nu være nok med talen om kirken. Mere kan man ikke sige om den uden ved udførligere at behandle hvert stykke. Resten skal handle om andre ting, som vi også vil sige noget om.

Ydre skikke og ceremonier

Ud over de nævnte ydre tegn og lægemidler har kirken flere andre *ydre skikke*, hvorved den ikke bliver helliget,

hverken til legeme eller sjæl. De er heller ikke indsat eller påbudt af Gud, men, som det grundigt ovenfor er beskrevet, passer de sig godt og pænt efter ydre nødvendighed eller nytte. For eksempel, at man har nogle helligdage til prædiken og bøn. Nogle timer formiddag eller eftermiddag, hvor man bruger kirkebygningen, alter, prædikestol, døbefont, lys, klokker, præsteklæder og lignende. Disse dele virker eller gør intet andet, end deres natur er, ligesom spise og drikke ikke virker bedre for børnenes bordbøns skyld. De gudløse eller frække mennesker, som ikke beder bordbøn eller takkebøn, som altså hverken beder til eller takker Gud, bliver lige så fede og stærke af mad og drikke som de kristne. *De kristne kan godt blive og være helliget uden disse ting*, som når man udendørs uden bygning og uden prædikestol prædiker og tilgiver synd, rækker nadveren uden alter, døber uden font, sådan som det dagligt sker, at man prædiker, døber, giver nadveren hjemme af særlige grunde. Men for børnenes og det enfoldige folks skyld er det smukt og giver en god ordning, at de har visse tider, steder og timer, som de kan rette sig efter og finde sammen. Som Paulus siger i 1 Kor 14, 40: ”Alt skal gå ordenligt til.” Denne orden skal ingen (som heller ingen kristen gør) foragte uden årsag eller alene anstifte en uorden imod den, men til gode for det brede folk skal han være med til at holde ordningen og ikke forvirre eller hindre den. Det ville være at handle mod kærligheden og venligheden.

Dog skal det være frit. Hvis vi af nødvendighed eller andre gode grunde ikke kan prædike kl. 6 eller 12 eller 1, søndag eller mandag, i koret eller i kirken, så prædiker vi på andre timer og dage og steder. Man må blot ikke forvirre folk, men tage dem med i denne ændring. *Disse dele er helt og holdent udvendige, fuldstændigt underlagt fornuftens afgørelse, som tid, sted og person fordrer det.* Gud, Kristus og Helligånden spørger ikke efter det, lige så lidt som om, hvad og hvor vi spiser, drikker, klæder os på, bor, går eller står. På samme måde skal ingen ved et bryllup eller ved andre selskaber foretage sig noget specielt eller forstyrrende til ærgrelse for bruden eller gæsterne, men han skal være sammen med gæsterne, sidde, gå, stå, danse, spise og drikke med dem. Man kan ikke give hver enkelt sit eget bord, køkken, kælder eller tjener. Mangler han noget, må han rejse sig fra bordet og lade de andre blive siddende i ro. *Sådan skal det også her alt sammen gå fredeligt og ordentligt til og dog være frit, hvis tid, person eller andre årsager kræver ændringer.* Så følger folk også enig med, fordi det, som sagt, ikke gør nogen kristen hverken mere eller mindre hellig.

Paven har ganske vist besudlet verden med en mængde bøger herom og har gjort det til en snare, lov, ret, trosartikel, synd og hellighed, så det nok var værd endnu en gang at brænde hans bestemmelser. Man kunne udmærket undvære den bog, som har gjort stor skade. Han har forkastet Den Hellige Skrift og i høj grad undertrykt den kristne

lære og også bragt juristerne med deres kejserlige ret under sig, så han har trådt både kirke og kejser under fode. I stedet har han givet os de grove æselhoveder, kanonisterne, lygtemændene, som har regeret kirken. Og, hvad der er endnu mere beklageligt, har han ladet det bedste ligge og trukket det værste frem og har udbredt det med magt i kirken. Hvad der står af godt i bogen, kunne man langt bedre og rigeligere have i Den Hellige Skrift, ja selv hos den ene Augustin, hvad angår det at lære i kristenheden, og hvad angår det verdslige regimente i juristernes bøger. Juristerne har selv engang haft i sinde at kaste bogen ud af juraen og overlade den til teologerne. Men bedre var det at kaste den i ilden og gøre den til aske, skønt der står noget godt i den. Hvordan kunne noget helt ondt bestå uden at der var noget godt imellem. Men der er for meget af det onde, så det tager pladsen op for det gode, og det gode er, som sagt, rigeligere at finde i Skriften, hos fædrene og hos juristerne. Man kunne jo beholde den som et historisk skrift i biblioteket for at se, hvordan paverne, nogle kirkemøder og andre lærere, har lavet narreværk og fejlet. Derfor beholder jeg dem selv.

Disse ydre, frie dele skal vi regne som en dåbsdragt eller et svøb, hvori man lægger barnet ved dåben. Barnet bliver ikke døbt eller helligt af dragten eller svøbet, men alene ved dåben, men fornuften siger dog, at man skal have det i et stykke tøj. Når det bliver snavset eller slidt, tager man et andet, og barnet vokser uden hjælp af svøb

eller dragt. Dog skal man også her holde måde og ikke bruge for meget stof til dragten, så barnet ikke skal blive kvalt. *På samme måde skal ceremonierne også have et vist mål,* for at de ikke skal blive en byrde eller et arbejde. De skal være så lette, at man ikke mærker dem, ligesom ingen ved et bryllup føler det som arbejde eller byrde at være sammen med de andre og gøre som dem. Om den særlige faste vil jeg skrive engang, når jeg skriver om den tyske plage, at spise og drikke. Det hører egentlig også under det verdslige regimente.

Om skolerne har jeg ovenfor og også andre steder skrevet udførligt, at man trofast og flittigt skal opretholde dem. For skønt de i det, at de lærer børnene sprog og videnskaber, må anses for en hedensk, ydre ting, er de dog højst nødvendige. Hvis man ikke lader børnene gå i skole, vil vi ikke længe have sognepræster og prædikanter. Skolen må give kirken personer, som man kan gøre til apostle, evangelister og profeter, det vil sige til prædikanter, sognepræster og ledere. Derudover må man også i hele verden have mennesker, som kan blive kanslere, rådsherrer og lignende, som kan hjælpe til i det verdslige styre. Endnu mere, hvor skolelæreren er gudfrygtig og lærer børnene at forstå, synge og efterleve Guds Ord og den rette tro og holder dem til kristen livsførelse, da er skolerne, som ovenfor sagt, lutter unge, evige kirkemøder, som bestemt frembringer mere nytte end mange andre, store kirkemøder. Derfor har de tidligere kejsere, konger og fyrster gjort vel i med

megen flid at bygge så mange skoler, store og små, og klostre og stiftelser, så de kunne skaffe kirken et rigt og stort forråd af personer. Men gennem efterkommerne er de blevet skændigt fordrejet til misbrug. Fyrster og herrer skulle i dag gøre det samme, bruge klostrenes gods til skoler og få mange personer til at studere. Vil vore efterkommere misbruge det, har vi gjort vort i vor tid.

Skolerne må kort sagt være det næste efter kirken, da man i dem frembringer unge prædikanter og sognepræster og siden sætter dem i de dødes sted. Derefter kommer borgernes boliger næst efter skolen, da man fra dem må få elever. Dernæst kommer rådhus og slot, som må beskytte borgerne, for at de kan avle børn til skolerne, og skolerne opdrage børn til sognepræster og sognepræsterne derefter igen kan frembringe kirken og Guds børn (hvad enten det er borger, fyrste eller kejser). Gud må være den øverste og nærmeste, som slutter denne ring eller dette kredsløb mod Djævelen og gør alt i alle samfundslag, ja, i alle skabninger. Således siger Sl 127, at der på jorden kun er to verdslige regimenter, by og hus: ”Hvis ikke Herren bygger huset”. Og ”Hvis ikke Herren våger over byen.” Det første er husholdningen, deraf kommer menneskene. Det andet er statsstyret, det vil sige land, folk, fyrster og herrer (som vi kalder den verdslige øvrighed). Her er alt givet, barn, gods, penge, dyr osv. Huset må bygge. Byen må vogte, beskytte og forsvare det. Til det kommer det tredje, Guds

egen hus og by, kirken, som må have personer fra huset og beskyttelse og værn fra byen.

Det er de tre samfundslag, forordnet af Gud, og vi behøver ikke flere. Vi har også nok, ja, mere end nok, at gøre, når vi skal leve ret i disse tre imod Djævelen. Se alene på hjemmet, hvad der er at gøre dér: At være forældre og husherrer lydige, omvendt fromt at ernære, opdrage, styre og forsørge børn og husstand. Vi havde nok at gøre med husordningen, selv om der ellers ikke var andet at gøre. Dernæst giver byen, det vil sige det verdslige styre, os også nok at gøre, hvis vi skal være tro og lydige, og på den anden side skal dømme, beskytte og gavne vore undersåtter, land og folk. Djævelen giver os nok at bestille, og Gud har bestemt givet os vort ansigts sved, tidsler og torne i mængde, så vi har overmåde rigeligt at lære, at leve, at gøre og at tåle i disse to retsområder. Til det kommer det tredje retsområde eller styre. Hvis Helligånden regerer det, kalder Kristus det en trøstelig, sød, let byrde, hvis ikke, er det ikke alene tungt, surt og skrækkeligt, men også umuligt, som Paulus siger i Rom 8, 3: ”Det, som loven ikke kunne.” Og et andet sted: ”Bogstaven slår ihjel” (2 Kor 3, 6).

Hvad skulle vi nu ud over disse tre høje, guddommelige regimenter, ud over de tre guddommelige, naturlige, verdslige retsområder med pavens bespottelige svindelret eller regimente? Det vil være alt, men er dog intet. Det forfører os og river os bort fra disse salige, guddommelige

stænder og retsområder og ifører os i stedet en maske eller kappe og gør os til narre og legetøj for Djævelen, så vi går dovne omkring og ikke mere kender Guds tre hierarkier eller retsområder. Derfor vil vi heller ikke finde os i det mere, men handle efter Peters, Paulus' og Augustins lære og være fri derfra og vende salme 2 mod dem: ”Lad os sprænge deres lænker og befri os fra deres reb.” Ja, vi vil synge med Paulus: ”Den, som lærer anderledes, om det så var en engel fra himlen, han var forbandet” (Gal 1, 8). Og sige med Peter: ”Hvorfor frister I Gud ved at pålægge denne byrde?” (ApG 15, 10). Og derfor vil vi helt modsat være pavens herrer og træde ham under fode, som Sl 91, 13 siger: ”Du kan træde på løve og slange, trampe på ungløve og øgle.” Vi vil gøre det ved kvindeafkommets kraft og hjælp, som har knust slangens hoved og stadig knuser det, selv om vi alligevel må risikere, at den bider os i hælen igen. Den samme velsignede kvindens afkom være lov og ære sammen med Faderen og Helligånden, den eneste sande Gud og Herre i evighed. Amen.